

wielewaal

tweemaandelijks tijdschrift
september 1998 jaargang 64
afgiftekantoor antwerpen x

natuurbeleving - natuurstudie - natuurbehoud

**De Wielewaal,
natuurvereniging, vzw**

Meer dan 50 plaatselijke afdelingen
verspreid in het Vlaamse en het
Brusselse Gewest
Doelstellingen: natuurbeleving,
natuurstudie, natuurbehoud

Samenwerking

De Wielewaal hecht veel belang aan
samenwerking met andere
natuurverenigingen en aan overleg
met overheidsinstellingen.

Natuurbehoud

De vereniging beheert 2000 ha
natuur en koopt jaarlijks zowat 100
ha reservaatgronden.

Steun

U kan ons steunen, niet enkel door
uw lidmaatschap, maar ook door
giften, die fiscaal aftrekbaar zijn
vanaf 1000 F.

Nalatenschappen en legaten

U kan onze inspanning voor het
natuurbehoud daadwerkelijk
steunen door een nalatenschap of
legaat. Door dergelijke
begunstigingen kan De Wielewaal
reeds herhaaldelijk waardevolle
natuurgebieden verwerven.
Indien U dergelijke steun zou
overwegen kan U een notaris
raadplegen of inlichtingen vragen op
ons secretariaat.

Als lid ontvangt U

- zes maal per jaar Wielewaal,
boordevol natuurinformatie
- op aanvraag: vier maal per jaar
Oriolus, het tijdschrift voor de
gevoerde vogelkijker

Administratie:

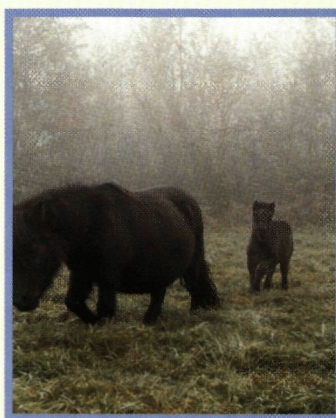
De Wielewaal vzw
Graatakker 11 - 2300 Turnhout
Open van dinsdag tot en met
zaterdag tijdens de kantooruren
tel. 014/47 29 50 - fax 014/43 96 51
gemeentekrediet 096-2218078-97

Redactie-adres: Gie Luyts,
Zilverberkstraat 13, 2300 Turnhout

Lidmaatschap:

België 600 F
andere landen: 1.000 F

inhoud

153

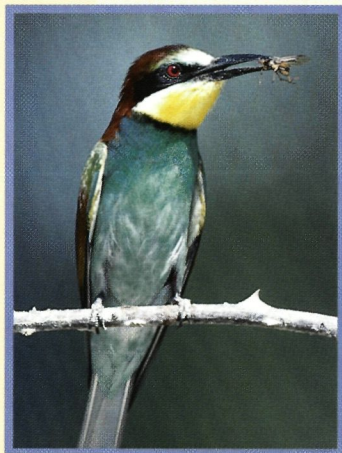
Het effect van begrazing op
Pinksterbloem

156

Over de wat vage grens tussen natuur en cultuur

161

Het Groot blaadjeskruid lust ze rauw

163

In memoriam Pater Landewald Janssen

164

Reservaatsaankopen 1997

165

Activiteitenkalender

168

Het Griesbroek

178

Verenigingsberichten

182

Voor u gesprokkeld

186

Goed om te weten

De Herfsttijloos bloeit in nazomer en herfst. De moderne landbouw
heeft deze giftige plant uit de hooilanden en graasweiden
verdreven. Nu is het in Vlaanderen een zeldzaamheid.

(Foto: R. Willockx)

Realisatie: Van Gompel/Odyse b.v.b.a. - Turnhout
Tel. 014/41 66 39 - Fax 014/43 62 05

Het *effect* van begrazing op *Pinksterbloem*

Binnen de conservatorwerkgroep van de Turnhoutse afdelingen van de Wielewaal vzw bestond sinds geruime tijd discussie over het effect van begrazing door pony's op de Pinksterbloem (*Cardamine pratensis* L.1). Een aantal conservators beweerden dat nabegrazing nefast zou zijn voor deze plant, terwijl anderen dit ontkenden en zelfs het tegendeel beweerden. Deze discussie was de aanleiding voor volgend onderzoekje waarin we een antwoord trachten te geven op de vraag of begrazing al dan niet een effect heeft op de Pinksterbloem en wat de eventuele gevolgen daarvan zijn voor het Oranjetipje.

De Pinksterbloem behoort tot de familie van de Kruisbloemigen (Brassicaceae) en is een overblijvende lentebloeier (rozethemicryptofyt). Zij voelt zich zowel thuis in hooilanden, als in weilanden en in gazons. Pinksterbloem groeit op alle grondsoorten, maar het meest op vochtige, tamelijk voedselrijke en weinig bemeste grond (Weeda et al. 1987). Het verdwijnen van Pinksterbloemweiden is volgens Weeda te wijten aan ontwatering, het veelvuldig scheuren van grasland en zware bemesting.

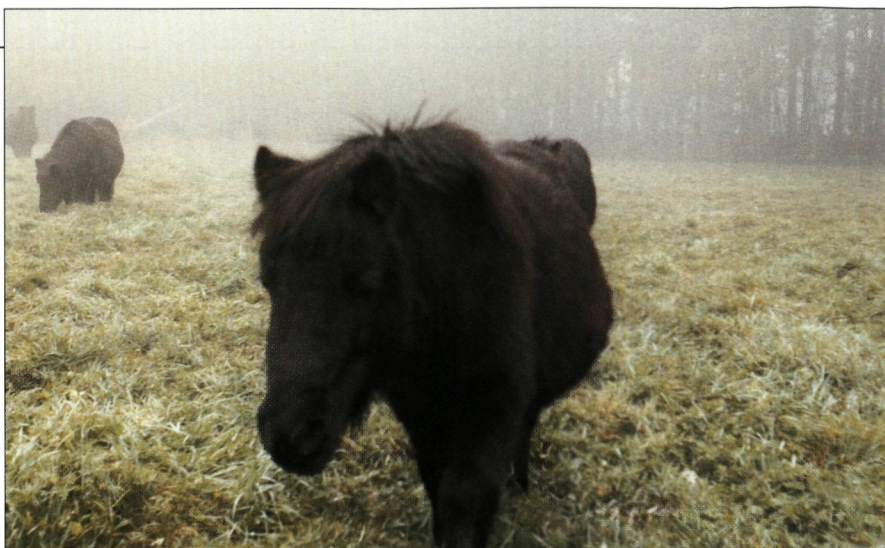

MATERIAAL & METHODEN

Als studiegebied is de hooiweide (opp. = 1,63 ha) van het Wielewaalreservaat 'De Domborgheide' te Turnhout gekozen. Deze vochtige hooiweide (vochttrappen 'd' en 'e' volgens de bodemkaart) behoort voornamelijk tot het Kamgras-verbond (Westhoff & Schaminée 1994). Momenteel is er een grote populatie Pinksterbloemen aanwezig. De hooiweide wordt jaarlijks in juli gehooid en vanaf midden oktober tot begin december vindt er een nabegrazing plaats met 10 à 15 Shetlandpony's.

Tijdens de nabegrazing in 1996 (van 2 november tot en met 14 december) zijn twee percelen van 25mx25m uitgezet waarvan er één werd afgerasterd. De begrazingsdruk bedroeg 16 pony's op 1,63 ha (d.i. +/- 6 GVE/ha). Op 19 april 1997 is de populatie Pinksterbloemen op de voornoemde percelen opgemeten. Per perceel is 150 m² bemonsterd, verdeeld over 3 stroken van 2mx25m. Volgende zaken werden opgemeten: hoogte van de bloem (cm), bloei of geen bloei en afgevreten of niet afgevreten. In totaal zijn 334 bloemen opgemeten waarvan er 105 afgevreten waren.

De gegevens zijn verwerkt met het software-pakket SPSS. Om de hoogtes te vergelijken is een t-test uitgevoerd. De 2 populaties waren normaal verdeeld en de varianties waren ongelijk. Een Chi-kwadraat test is gebruikt om de associatie tussen bloei en vraat enerzijds en begrazing anderzijds te evalueren.

RESULTATEN & DISCUSSIE

Verskil in dichtheid.

Op het begraasde perceel werden in totaal 182 Pinksterbloemen aangetroffen (d.i. 1 plant per 2,5 m²), terwijl op het niet-begraasde perceel 152 planten werden geteld (d.i. 1 plant per 2,9 m²).

De verschillen in dichtheid waren in dit korte-termijnexperiment bijgevolg niet groot. Op het niet-begraasde perceel vormde Gestreepte witbol (*Holcus lanatus* L.) echter een dikke vegetatiemat en produceerde een dikke strooisellaag. Deze strooisellaag zou op lange termijn mogelijk een negatief effect kunnen hebben op de Pinksterbloem (en andere soorten) omdat ze de kieming en de vestiging ervan bemoeilijkt. Bijgevolg zal een tweede maaibeurt of een nabegra-

zing in de toekomst waarschijnlijk nog noodzakelijk zijn om de botanische waarde van de hooiweide te bewaren.

Verskil in hoogte en bloei

De gemiddelde hoogte op het niet-begraasde perceel was 18,2 cm (n = 136), terwijl de gemiddelde hoogte op de begraasde percelen slechts 9,8 cm (n = 93) was. Statistisch zijn deze 2 hoogtes significant verschillend (p-waarde groter dan 0,0001). Er bleek ook een sterke negatieve associatie te bestaan tussen begrazing en bloei (p-waarde kleiner dan 0,0001). M.a.w. het aantal Pinksterbloemen die bloeiden op het moment van opname was significant lager op het begraasde perceel. Uit de resultaten blijkt duidelijk dat begrazing een groei- en bloeiachterstand bij de Pinksterbloem tot gevolg heeft. De

oorza(a)k(en) hiervoor is/zijn niet geheel duidelijk :

-Als betreding de oorzaak zou zijn dan zou op zijn minst een deel van de Pinksterbloemen op het begraasde perceel even groot moeten zijn als deze in het niet-begraasde perceel. Het is immers onwaarschijnlijk dat de pony's alle rozetten betreden zouden hebben. We verwachten dan ook dat de standaardafwijking van de hoogte van de begraasde populatie hoog is. Aangezien deze slechts 3,1 cm (n = 93) bedraagt t.o.v. 4,9 cm (n = 136) voor het niet-begraasde perceel lijkt deze hypothese echter onwaarschijnlijk.

-Een andere mogelijkheid is dat de pony's de reeds aanwezige rozetten van de Pinksterbloemen ten dele afgevreten hebben waardoor deze met een groeiachterstand moesten vertrekken. Omdat paarden snijtanden hebben in onder- en bovenkaak kunnen zij de gewassen zeer kort afvreten en een egale mat creëren. Runderen daarentegen hebben alleen snijtanden in de onderkaak en zij scheuren het gewas eerder af. Hierdoor ontstaat een rafelige, niet zeer korte grasmat (de Molenaar 1996 : 49). Mogelijkerwijze zou het inzetten van runderen i.p.v. paarden (pony's)

dan ook niet tot een groeiachterstand leiden bij Pinksterbloem.

-Een derde hypothese is het feit dat de Pinksterbloemen op de begraasde percelen reeds van in het begin van het groeiseizoen boven de rest van de vegetatie uitsteken en daardoor blootgesteld worden aan omgevingsfactoren (bv. wind). Deze factoren oefenen mogelijkerwijze een vertragende invloed uit op de groei en bloei.

Verschil in vraat

Er blijkt een sterke positieve relatie te bestaan tussen begrazing en vraat (p-waarde kleiner dan 0,0001). M.a.w. op het begraasde perceel is een veel hoger aantal Pinksterbloemen afgevreten. Het verschil in vraat is waarschijnlijk te wijten aan het feit dat op het kort-grazige, begraasde perceel de Pinksterbloemen meer opvallen waardoor de konijnenvraat in het voorjaar hoger ligt.

Gevolgen voor het Oranjetipje

Wat is nu het gevolg voor het Oranjetipje (*Anthocharis cardamines*)? Dit vlindertje leeft vooral langs randen van bossen en struwelen en in graslanden die licht beweide of na midzomer gehooit worden. De soort is afhankelijk van een

aantal Kruisbloemigen (waaronder Pinksterbloem) die in bloei staan. De eieren van deze vlinder worden immers op de bloemsteeltjes gelegd en de rupsen voeden zich aanvankelijk met de jonge vruchtjes (Bink 1992). De rupsen - die voorkomen van begin mei tot begin juli - migreren voor de verpopping naar de bosrand waar ze dan als pop overwinteren (Raes 1996).

Uit ons onderzoek blijkt dat door begrazing de bloei van Pinksterbloemen vertraagd wordt. Dit impliceert dat de rupsen pas later kunnen uitkomen en dus ook later verpoppen. Het jaarlijks hooien mag daarom zeker niet te vroeg plaatsvinden (bv. niet voor 15 juli). Volgens Raes is het ook belangrijk gefazeerd te maaien in ruimte en tijd.

Conclusies

Uit het experiment blijkt duidelijk dat begrazing met pony's een groei- en bloeiachterstand veroorzaakt bij de Pinksterbloem waardoor niet te vroeg gemaaid mag worden. Op de Dombergheide blijft een tweede maaibeurt of nabegrazing echter noodzakelijk. Wij opteren voor een nabegrazing met eventueel een lagere begrazingsdruk omdat dit een hogere structuurdiversiteit met zich meebrengt.

KRIS VERHEYEN

Referenties

- Bink, F. A. (1992). *Ecologische Atlas van de Dagvlinders van Noordwest-Europa*. Schuyt & Co, Haarlem.
- De Langhe J. E., Delvosalle, L., Duvigneaud, J. & Vanden Berghen, C. (1988). *Flora van België, het Groothertogdom Luxemburg, Noord-Frankrijk en de aangrenzende gebieden*. Patrimonium van de Nationale Plantentuin van België, Meise.
- De Molenaar, J. G. (1996). *Gedomesticeerde grote grazers in natuurterreinen en bossen : een bureaustudie*. IBN-rapport 231, Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek, Wageningen.
- Maes, D. & Van Dyck, H. (1996). *Een gedocumenteerde Rode lijst van de dagvlinders van Vlaanderen*. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud, Brussel.
- Raes, D. (1996). *Vlinders en Bosbeheer*. Afdeling Bos en Groen, Brussel.
- Weeda, E. J., Westra, R., Westra, Ch., Westra, T. (1987). *Nederlandse Oecologische Flora, Wilde Planten en hun Relaties 2*. IVN.
- Westhoff, V. & Schaminée, J.H.J. (1994). *Determinatietabel van plantensociologische verbonden in Nederland*. In : Menema, J., Heimans, Heinsius en Thijsses geïllustreerde flora, Den Gulden Engel, Antwerpen.
- 1 Naamgeving volgens De Langhe et al. (1988).
- 2 Volgens de 'Rode-Lijst-criteria' is deze soort momenteel niet bedreigd in Vlaanderen (Maes & Van Dyck 1996).

TEKST: JAN VAN DEN BERGHE
FOTO'S: KOEN GROLUS

Schitterend zijn ze, de wandelingen doorheen je natuurgebied met de bijhorende discussie over het te voeren beheer. Mag je eigenlijk wel komen kappen? Of bomen planten? Zullen we begrazen? En doen we dat dan met runderen, en zo ja met Heck-runderen, Galloways of gewoon Roodbont, of kiezen we voor paarden, pony's, schapen of geiten? Of zullen we gewoon blijven maaien? Maar dan wel met de zeis of kan een lichte tractor ook? Of doen we gewoon niks en laten we de natuur zijn gang gaan?

Natuurbeheer, daar gaat dit artikel over. Je hoort wat, je leest wat, je ontdekt visies, je doet ervaring op. Dit artikel is niets meer dan een poging om een visie, gegroeid uit horen, lezen en wat ervaring, te verdedigen. Ik zal het klassieke beheer als soortenbescherming en het zelfregulerend beheer schetsen en plaatsen tegenover het beheer dat naar mijn gevoel te weinig aandacht krijgt: het cultuurhistorisch beheer. Wetenschappelijke pretenties heeft dit niet, maar misschien kan het hier of daar iets verduidelijken of een discussie losmaken tijdens een wandeling.

1. VAN PROBLEEM NAAR VRAAG

Laten we duidelijk zijn, het is jammer dat mensen zich vandaag het hoofd breken over natuurbeheer. Het natuurbeheer is immers enkel ontstaan uit de vaststelling dat onze tijd de natuur heeft laten verloederen en dat wij daar wat moeten aan doen.

Komen we meteen bij de fundamentele vraag: wat gaan we beschermen en hoe doen we dat? De vraag naar het wat lijkt eenvoudig te beantwoorden. Het is duidelijk dat we biotopen en soorten, die bedreigd zijn en een hoge natuurwaarde hebben, willen beschermen en nieuwe kansen voor natuur willen creëren. Maar zo eenvoudig ligt dat niet. Het woord "bedreigd" kan je nog wel kwantitatief benoemen - als een soort slechts beperkt voorkomt of een bepaalde ach-

teruitgang kent, is ze bedreigd - maar 'een hoge natuurwaarde' is een subjectief begrip en zelfs het begrip 'natuur' is het voorwerp van moeilijke discussies.

Laten we er echter van uitgaan dat de maatschappelijke consensus over de oorzaak van natuurbeheer groeit en ons concentreren op die andere vraag: hoe gaan we beheren?

Er bestaan drie grote opties: het natuurbeheer voor soortenbescherming, het zelfregulerend natuurbeheer en, niet nieuw maar naar mijn gevoel onderschat, het cultuurhistorisch natuurbeheer.

2. OVER GROTE OPTIES EN DE PRAKTISCHE BEZWAREN

a) Natuurbeheer voor soortenbescherming

De eerste en veruit populairste vorm van natuurbeheer in veel reservaten is gericht op de soortenbescherming. Soortenbescherming concentreert zich op enkele aandachtsoorten, die meestal gekozen worden om hun zeldzaamheid, niet zelden gecombineerd met aaibaarheid. Die soorten en hun biotoop probeert men dan met aangepast beheer te bewaren of zelfs te versterken bijv. het maaien in functie van orchideeën. Dat is een nobel streven, want tenslotte gaat het om het beschermen van boeiende soorten en hun biotoop. Het bewaren van goede biotoopom-

Cultuurhistorische kijk als kans op moder

Over de wat vage tussen natuur en

standigheden zal trouwens niet alleen voor de bedreigde soorten een goed resultaat opleveren, maar ook voor de andere soorten in datzelfde biotoop, is althans de verwachting.

Toch heeft deze visie een aantal belangrijke nadelen.

- Ongetwijfeld het belangrijkste nadeel is de eenzijdigheid van dat beheer, dat immers gericht is op die enkele aandachtsoorten. Dat leidt tot een mogelijke degradatie van andere soortengroepen en dus van de waarde van een gebied, omdat bv. slecht botanisch maaibeheer grote delen van de insectenfauna vernietigt.
- Daarnaast is er het subjectieve karakter van de waardebepaling. Waarom

atuurbeheer

Foto boven: Frankrijksbos in Hingene.
Wachten en rustig niks doen.

grens cultuur

zijn pakweg Ronde zonnedaauw en Beenbreek wel de moeite van de bescherming waard en Moerasspirea niet? Zeldzaamheid is zelfs een tamelijk arbitrair begrip, want wat in Vlaanderen zeldzaam is, kan heel algemeen zijn in naburige landen. Bescherming van soorten is dan ook vaak gebouwd op subjectieve criteria.

- Een bijkomende hinderpaal is de haalbaarheid van het beheer. Reserveraten worden groter en dienen beheerd te worden door vrijwilligers, die geconfronteerd worden met de arbeidsintensiteit van het beheer. Daarom zoeken ze naar oplossingen, die beheersresultaat verzoenen met arbeidshaalbaarheid. Het recente suc-

ces van graasbeheer heeft in vele gevallen meer te maken met dit compromis dan met zuiver natuurtechnische redenen. Alle begrip overigens.

b) Het zelfregulerend natuurbeheer

Een tweede en aan discussie onderworpen vorm is het zelfregulerend natuurbeheer. Het gaat uit van de idee dat het menselijk ingrijpen steeds een min of meer nefaste invloed uitoefent op de natuur. De na te streven natuur is dan ook een natuur, waar de mens zo volledig mogelijk uit geweerd wordt en waar de natuurlijke processen zo zelfstandig mogelijk functioneren. Natuurbeheer wordt in wezen overgelaten aan de natuur zelf. De te hanteren methode is eigenlijk zeer eenvoudig. Men sluit een zeer groot terrein af van de buitenwereld, men brengt de nodige grazers (zeer extensief) en grote predatoren in het terrein en men laat de natuur haar gang gaan. Spontane verbossing, kort gegraasde plekjes, ruigten, moerasbosjes enz. bereiken na een (lange) tijd een evenwicht en de natuurrijkdom zal in de loop van die evolutie opnieuw toenemen.

Een schitterend beeld, dat ook de wetenschap wellicht onvermoede uitzichten zou verschaffen, maar... En hier begint de fundamentele discussie over de definitie van natuur. Het begrip zelfregulerende natuur maakt immers abstractie van de mens. Ze schakelt de mens uit als element in die natuur, want die mens is immers oorzaak van de ellende. In het allerbeste geval kan de mens slechts zijn oer-natuurlijke invloed hebben, zoiets als de grote grazers en de grote predatoren. Hier stelt zich een historisch probleem. Onderzoek toont immers aan dat de natuurlijke structuur van bij ons, die ontstaan is bij het einde van de laatste IJstijd, eigenlijk van in het begin onder druk heeft gestaan van de aanwezige mensen. Begrazing door huisdieren heeft reeds zeer vroeg en op vrij intensieve wijze delen van het bos laten degraderen tot wastine en weiland, terwijl reeds een paar duizend jaar voor Christus ook de akkerbouw zijn ingang vond en dus delen van die natuurlijke structuur aantastte. En al was de bevolkingsdruk veel kleiner en waren echt natuurlijke plekken nog aanwezig, de essentie blijft: het weren van mensen uit heel grote delen natuur kan dan best een interessant experiment zijn, maar het kan nooit een reële bestaanskracht hebben, want mensen maakten nu eenmaal al deel van de natuur uit.

Bovendien blijft de mens een bepalende invloed hebben, want hij bakent het terrein af en bepaalt de begrazings- en predatiedruk in het opstarten van het beheer. Er is dus sprake van enige discrepantie tussen doel (natuurdynamiek

zonder mens) en uitwerking (een project van de mens).

Dan is er nog het probleem van de grote predatoren. Bruine beer, Wolf en Lynx doen het niet echt goed en ze onderbrengen in zelfs heel grote eenheden natuur is niet vanzelfsprekend. Zonder hen werkt het principe echter niet, want alleen de voedselsituatie als begrenzend factor voor de omvang van de kuddegrazers is ook al geen natuurlijke situatie. En dat was uiteindelijk toch de bedoeling.

Tevens is er nog de haalbaarheid van dat soort natuur. De verkaveling van het Vlaamse grondgebruik sluit echt grote eenheden natuur gewoon uit. Dit type beheer is echter gebonden aan heel grote gebieden om de onrechtstreekse invloed van de omgevende mens (geluidshinder, invloed op de hydrologische structuur, inspoelen en inwaaien van natuurvreemde stoffen enz.) zo klein mogelijk te houden.

3. OP ZOEK NAAR EEN ANDER MODEL: DE NATUUR HEEFT EEN GESCHIEDENIS

a) De mens: een nieuw wezen in een nieuw kader

Hoger stelde ik dat natuurbeheer een recent verschijnsel is dat ontstaan is uit het inzicht van de mens dat zijn omgang met de natuur al te verloederende gevolgen had en dat enig schaamtegevoel op zijn plaats is. Dat schaamtegevoel is gegroeid uit zijn optreden van het laatste paar decennia. Dat optreden was er één van vervuilende industrialisatie, inname van 'onnutte' gronden voor woonzones, infrastructuur, recreatieterrein, enz. en voor omzetting naar vruchtbaar land via zware bemesting.

Het allerbelangrijkste kenmerk van dit optreden is de wezenlijke trendbreuk met ieder gedrag voorheen. Nooit in de geschiedenis is de mens erin geslaagd om zijn levensomstandigheden zo ingrijpend en zo veelzijdig te veranderen als in die laatste decennia. Nooit in de geschiedenis is de mens erin geslaagd de voedselproductie zo sterk te vergroten. Nooit tevoren is de mens erin geslaagd zijn technologie zo te verbeteren dat massaproductie en dus -consumptie mogelijk werd. En dat alles in een paar decennia tijd. Het is dus logisch dat dergelijke ingrijpende veranderingen van de productiemogelijkheden en het consumptiegedrag hun weerslag zouden hebben op de omgeving en de natuur daarin.

b) De mens: een historisch wezen in een historisch kader

Iemand zei me laatst: "Een conservator is een conservatief iemand. Hij conser-

veert immers: "En wat conserveren, bewaren we dan wel? Juist, de restanten van wat de storm van de nieuwe mens ternauwernood overleefd heeft.

Restant is een mooi woord. Een restant heeft immers steeds een - weliswaar niet erg florissante - geschiedenis. Iets is immers restant van een groter geheel uit het verleden. Dat geldt ook voor die ons zo dierbare natuur. Die kleine, versnipperde stukjes natuur waar wij nu voor vechten, zijn ook restanten, restanten van een grotere en betere natuur, een natuur met een zowel kwalitatief als kwantitatief beter niveau.

Laten we eens kijken waar die natuur vandaan kwam. Net zoals de gedegradeerde natuur van vandaag het resultaat is van de activiteit van de hedendaagse mens, zo is de natuur van honderd en vijfhonderd en duizend jaar geleden op precies dezelfde, maar naar de vorm compleet andere, economische leest geschoeid. Het is een natuur, die als randverschijnsel ontstaan is uit de economische noden van zijn tijd. Laten we iedere romantische voorstelling over de betere relatie van de vroegere mens met de natuur maar meteen overboord gooien. De door ons als veel rijker geroemde natuur kon zich slechts ontwikkelen binnen de landbouweconomie van ons verleden. De mens en hij alleen bepaalde het landschap, waarbinnen de natuur zich kon ontwikkelen. In essentie gedroeg die mens zich op precies dezelfde manier als de hedendaagse mens.

Een paar voorbeelden. Een biotoop waar wij vandaag met heel veel afgunst op terugkijken, zijn de jaarlijks overstromende meersengebieden, die dan laat in het voorjaar gehooit werden om dan nog een nabegrazing te krijgen. Daar vond je Kwartelkoning en Paapje, Meiorchis en Moeraskartelblad. Vandaag zijn ze verdwenen, want ingedijkt. Maar die overstromingsgebieden werden enkel bewaard omdat het overstromingswater zorgde voor de inbreng van de nodige bemesting. Mest was er immers onvoldoende en werd bewaard voor de akkerbouw.

Of die andere natte droom van de natuurliefhebber: heel kleinschalige graanakkertjes, omringd door hagen van Zomereik en Haagbeuk, waar de Ortolaan en de Europese kanarie hun thuis vonden. Kleinschalig omdat de arbeidsintensiteit geen grotere stukken toeliet en omringd door eiken en Haagbeuk, omdat dat de humusarme grond behoeftte voor erosie en regelmatig kapbaar hout opleverde.

En dan het voorkomen van kleine landschapselementen zoals poelen, waar de Kamsalamander leefde en doornige haagkanten, waar de Sleedoornpage het goed deed en knotwilgen, waar

Steenuil, Gekraagde roodstaart en nog veel meer broedgelegenheid vonden. Ze hadden allemaal hun functionaliteit. Poelen moesten de dieren van water voorzien, doornige haagkanten waren de voorlopers van de prikkel- en schrikdraad en knotwilgen zorgden voor hout. Daar ging het om.

c) Natuur is cultuur. En dan?

Een intense blik op de geschiedenis van onze natuur brengt ons tot de conclusie dat de natuur grotendeels - ik wil hier zeker niet doen alsof er nergens ongebruikte, vage stukken waren, maar toch - bepaald is door de mens. Dat betekent eigenlijk dat de natuur bij ons in wezen een cultuurproduct is. Het klinkt hard, maar het is niet anders. Het kader waarbinnen de natuur functioneerde en nog functioneert, is een cultuurproduct zoals het Gravensteen dat in het verleden was en de metro dat vandaag is. En alleen dat wat bruikbaar en niet storend was in die natuur, kreeg levenskansen. Datgene wat wel storend was, werd in de mate van het mogelijke wel aangepakt. Denk maar aan de uitroeiing van grote predatoren als Bruine beer en Wolf.

Ondanks dit weinig romantische beeld blijft hoe dan ook de basisstelling overeind: de natuur zag er enkele decennia geleden een stuk beter uit. Het lijkt me dan ook een absoluut gegeven dat goed natuurbeheer op één of andere manier moet uitgaan van dat verleden. Dat beheer kunnen we benoemen als het cultuurhistorisch natuurbeheer of in dit verband als het derde model.

4. HET CULTUURHISTORISCH NATUURBEHEER

a) Wat is cultuurhistorisch natuurbeheer?

Cultuurhistorisch natuurbeheer is eigenlijk niets anders dan een beheer dat uitgaat van een natuur, die mede het resultaat is van het historisch menselijk ingrijpen. Dit beheer moet dan ook gebouwd zijn op het historisch beheer dat zijn functionaliteit al lang bewezen heeft. We weten immers dat de natuur er veel rijker uitzag in dat verleden.

Het is de logica zelf dat natuurbeheer op cultuurhistorische gronden gebaseerd moet zijn op historisch onderzoek. Dat onderzoek is heel complex, want het moet immers het antwoord geven op heel veel vragen. Die vragen slaan op de inhoud van de natuur, op de visies van de ingrijpende mens en op de methodieken die door die mens gehanteerd werden. De vragen zijn legio, maar enkele voorbeelden zijn toch:

- hoe zag het landschap eruit in de loop van de laatste duizend jaar en welke evolutie onderging het in die tijd?
- waar was de invloed van de mens het grootst en waar lagen de stukken, waar de natuur meer zijn eigen gang kon gaan?
- welke levensgemeenschappen waren aanwezig in het gebied en welke invloed ondergingen ze van de menselijke activiteit?
- welke handelingen stelden de mensen bij hun ingrijpen, volgens welke methodes deden ze dat en op welke tijdstippen?

Vlasrootput De Kluys. Natuur gegroeid uit een menselijk gebruik.

Niet zo eenvoudig te beantwoorden vragen. Zelfs de vraag naar wie die vragen kan beantwoorden, is niet zo simpel op te lossen, maar er is wel een wetenschappelijke discipline, die zich met deze problematiek bezighoudt, namelijk de historische ecologie. Eigenlijk gaat het hier niet om één wetenschap, maar om verschillende disciplines, die samen werken aan een beeld van de historische en natuurlijke grondvesten van een landschap of een ecotoop. Daarbij komen aspecten van de klassieke bronngeschiedenis, de biologie, de geografie (bodemsamenstelling, hydrografie), de taalkunde (toponymie) en zaken zoals paleobotanie en archeozoölogie kijken. Het is deze bundeling van wetenschappen, die in mijn ogen de basis kan vormen van het toekomstige natuurbeheer in veel gebieden.

Dat historisch onderzoek maakt trouwens het verschil tussen het cultuurhistorisch natuurbeheer en het klassieke beheer vanuit de soortenbescherming. Het laat immers de soort als item los en kiest voor het op historische gronden gebouwd beheer van een gebied, waarin de soorten kunnen gedijen. Dat beheer heeft immers zijn deugdelijkheid bewezen en we kunnen er vanuit gaan dat een dergelijk beheer ook positieve resultaten op soortenniveau zal hebben. Bovendien leidt het historisch onderzoek ook tot een breder en gefundeerd kader voor het beheer van een heel gebied. Vandaag wordt er in het nu gangbare beheer immers ook gemaaid en begraasd en geplagd, maar het is vaak natte-vingerwerk. Uit historisch ecologisch onderzoek kan je antwoorden verwachten op de vragen naar het waar, wanneer en waarom van die beheersmaatregelen.

b) Het cultuurhistorisch natuurbeheer in de praktijk

Concreet betekent historisch ecologisch onderzoek dat een groep van diverse wetenschappelijk onderzoekers een gebied uitkammen vanuit zowat alle mogelijke disciplines, die de kennis over de ecologische kwaliteiten, het historisch landgebruik, het praktisch beheer en de evoluties in het recent verleden enz. in kaart brengen. Daarmee houdt hun taak dan ook op. Het doel van historisch ecologisch onderzoek kan niets anders zijn dan het beeld schetsen, het nuchter weergeven van de historische werkelijkheid en de evolutie, die ze in de loop der tijden onderging. Vooral de kennis over de evolutie van het gebied in het recent verleden, is van groot belang. Met dit beeld kan de natuurbeheerder nu verder. Het beeld is het instrument waarop hij zijn beheer kan richten. Dat kan verregaande gevolgen hebben. Een paar concrete voorbeelden verduidelijken wellicht meer.

Voorbeeld 1: In grotere gebieden is het vaak zo dat het landgebruik van de vroegere landbouwers extensiever werd naarmate men verder van de woonkern ging. De invulling van die zones kan het resultaat zijn van het onderzoek en kan variaties opleveren in het te voeren beheer binnen één gebied. Het kan daarom wellicht een aanvulling betekenen in de te verwachten biodiversiteit en het is meteen een mogelijk antwoord op de vaak al te uniforme invulling van het beheer dat in één gebied wordt toegepast.

Voorbeeld 2: Goed cartografisch en toponymisch onderzoek kunnen een overzicht geven van de historische aanwezigheid van oude poelen, de omvang van bossen e.d. Het kiezen van een plaats om een poel aan te leggen wordt dan veel eenvoudiger, het zoeken naar een plek voor bosuitbreiding ook.

Voorbeeld 3: Een paleobotanisch onderzoek kan een idee geven van de vroegere flora in oude en stabiele gebieden. Dat zegt niet alleen veel over de vroegere rijkdom, maar kan ook indicaties geven van de gehele plantengemeenschap die er aanwezig was, over het toenmalige beheer, over de hydrologie enz. Dat daar conclusies zijn uit te halen rond het potentieel van het gebied zal iedereen wel duidelijk zijn.

Voorbeeld 4: Het gevoerde beheer is vaak regionaal sterk verschillend. Globale kennis is er vaak wel op (historisch) wetenschappelijk niveau, maar onderzoek ter plaatse kan die kennis nog sterk verfijnen. Die kennis maakt het beheerders mogelijk om te kunnen ontsnappen aan de algemene en door ieder goed conservator gekende principes en echt een op zijn gebied toepasbaar beheer te voeren.

Er zijn nog heel wat meer voorbeelden te bedenken, maar ik hoop dat de boodschap duidelijk is: een cultuurhistorisch beheer, gebaseerd op historisch ecologisch onderzoek is erg nuttig en nog veel te weinig gebruikt in het moderne natuurbeheer.

Het probleem van deze beheersvorm is natuurlijk het wetenschappelijke karakter. Nergens vind je een beheerswerkgroep, die beschikt over de nodige competenties om een dergelijk onderzoek te kunnen waarmaken. Meteen ligt hier een belangrijke taak voor De Wielewaal als vereniging. Het is mijn vermoeden dat er in academische kringen ruimschoots belangstelling moet bestaan om projecten rond historisch ecologisch onderzoek te laten uitvoeren in natuurgebieden. Dan gaat het immers om meer dan een wetenschappelijk onderzoek, maar kan het een praktische toepassing krijgen. De bevindingen vormen dan de basis van het beheersplan. De contacten met de universiteiten en

de coördinatie van wat kan in welk reservaat, kan een mooie taak zijn voor de reservatenwerking van de Wielewaal.

Misschien wordt het wel lang wachten voor ieder reservaat. Toch zijn er wel mogelijkheden voor ieder ander stuk natuur. Een gezonde blik op goed natuurbeheer in cultuurhistorische zin zou er een erezaak kunnen van maken om te gaan samenwerken met heemkundige kringen, waar vaak nogal wat historische know-how zit. En je kan ook veel zelf doen. Enkele voorbeelden zijn gespreken met bejaarden over de toestand vroeger, de studie van oude kaarten en toponiemen en het pluggen van kleine stukjes om een beeld te krijgen van de zaadbank, enz.

Hoe dan ook, ik denk dat ieder onderzoek, liefst zo wetenschappelijk en breed mogelijk, maar zelfs heel beperkt, als het maar kritisch genoeg is, een grote bijdrage kan leveren aan een gunstig beheer voor heel veel gebieden.

5. KRITISCH BLIJVEN: BEDENKINGEN BIJ HET MODEL 'CULTUURHISTORISCH NATUURBEHEER'

Hoewel ik van oordeel ben dat het systeem op zich grote waarde heeft voor heel veel restanten natuur van vandaag, is het absoluut prediken van een model altijd gevaarlijk. Het verleden heeft dat al iets te vaak aangetoond. Daarom ook enkele kritische bedenkingen:

- de fundamentele zwakte van het model is de verschillende motivatie van de beheerder van toen en nu. Toen ging het om economische rentabiliteit met een mooie natuur als bijverschijnsel, nu gaat het om de natuur op zich. Dat betekent dat de connotatie schadelijk of bedreigend een heel andere inhoud krijgt als vroeger, vaak zelfs een inhoud, die gewoon tegengesteld kan genoemd worden. Concrete voorbeelden zijn legio: roofdieren waren vroeger voedselconcurrenten en dus te vervolgen, vandaag zijn ze belangrijk in de voedselpiramide; ratelaars waren vroeger een ongewenst, want parasiterend onkruid, vandaag zijn het gewenste planten, die de grasdominantie helpen inperken en dus verantwoordelijk zijn voor een bloemenrijker vegetatie. Dat alles betekent dat de beheersvorm van vroeger op zich niet vanzelfsprekend waardevol is, maar dat een kritische bevraging van het waarom en het resultaat goed bekeken moet worden.
- het cultuurhistorisch natuurbeheer vertrekt van een toestand, zoals die uit het historisch ecologisch onderzoek naar voor is gekomen. Die omstandigheden zijn heel vaak enorm gewijzigd. Zodanig zelfs dat het aan-

Hooimijt in Orchis Bornem. Oude technieken opnieuw in gebruik.

houden van het historisch beheer gewoon nergens toe leidt of zelfs achteruitgang kan betekenen. Enkele voorbeelden maken dit duidelijk. De sterk toegenomen voedselaanrijking van de heide maakt het noodzakelijk dat snelheid en intensiteit van de ingrepen fors toenemen. Bij een op historisch onderzoek gebouwd beheer zou de heide veel van haar waarde verliezen. Ook het recente opduiken van ongewenste, nieuwe, streekvreemde soorten kan niet opgevangen worden op basis van cultuurhistorisch beheer.

- de uiteindelijke keuzes van de beheerder gebeuren op basis van een onderzoek dat een historische tijdsperiode overbrugt. En hoewel de veranderingen langzaam gingen, er was een evolutie. Dat betekent dat er zomaar, bijna lukraak een tijdsmoment moet gekozen worden waarop men het beheer richt. Het waarom van die keuze blijft bijzonder subjectief.
- het cultuurhistorisch natuurbeheer kan zeker geen alleenrecht als model opeisen, vermits vele natuurgebieden hun status niet danken aan historisch grondgebruik. Een mooi voorbeeld is de Blokkersdijk in het Antwerps havengebied, die van groot belang is voor watervogels, maar geen enkel historische pretentie kan laten gelden.
- een belangrijk kenmerk van het beheer uit het verleden was precies de arbeidsintensiteit. Vermits dat vandaag al een probleem is in het beheer van reservaten, zal dat er bij een

doorgedreven cultuurhistorisch beheer niet op verbeteren.

- het ontbreken van het begrip natuurontwikkeling in het hele betoog is natuurlijk ook een zwak punt. Toch lijkt het me dat natuurontwikkeling in een cultuurhistorisch beheer wel degelijk een plaats kan hebben. Zo kan het uitgraven van een poel of het aanplanten van een haagkant niet zo maar arbitrair gebeuren, maar het gevolg zijn van de uitslag van het historisch onderzoek. Dat kan zeer positief werken op de begeleidende plantensoorten, die vaak nog aanwezig zijn in de zaadbank.

6. VAN SAMENVATTING NAAR PLEIDOOI

Met dit betoog voor het cultuurhistorisch natuurbeheer als model is zeker niet het dada van het moderne natuurbeheer weergegeven. Het is niet eens nieuw, het is niet overal toepasbaar en een aantal vragen en problemen zijn er niet mee op te lossen. Toch denk ik dat het cultuurhistorisch kijken naar beheer voor heel wat gebieden een serieuze kans is. Een kans die vandaag nog veel te weinig gebruikt wordt, wat wellicht al tot fouten in beheer heeft geleid. De wetenschappelijke onderbouw van de historische ecologie biedt daarom de kans op een betere kennis en een beter verantwoord beheer in onze reservaten. Want één ding staat tenslotte buiten kijf. De natuur van vandaag is hoe dan ook een restant van de veel rijkere natuur van vroeger. Die rijkdom, of tenminste

de omstandigheden waarin die rijkere natuur bestond, opnieuw creëren is een kans, die het cultuurhistorisch beheer ons biedt.

Ik denk dan ook dat de toekomst van het natuurbeheer in vele Vlaamse reservaten gelegen is in dit model. Dat vereist wel een nieuwe openheid en heel veel inspanningen van de conservators, maar ook de medewerking van de wetenschappelijke wereld, die hier een praktisch doelveld voor hun onderzoek krijgt aangeboden. Ik hoop dat die samenwerking er mag komen en resultaat zal opleveren.

DANKWOORD EN OPROEP

Hoewel deze tekst het gevolg is van heel veel vroegere discussies met heel veel mensen en behoorlijk wat bladzijden literatuur, wil ik toch de mensen (Kris Verheyen, Jens Verwaerde, Koen Leysen en Jos Gysels) danken, die rechtstreeks hun inbreng gehad hebben bij de samenstelling van deze tekst. Vaak ging het meer om inhoudelijke discussies dan om suggesties voor de tekst zelf. En misschien zegt dat alles. Dit is een discussietekst, waarop jij misschien ook wil reageren. Misschien worden onze reservaten daar beter van. Je kan je reacties kwijt op het Wielewaalhuis, Graatakker 11 in 2300 Turnhout ter attentie van Jan Van den Berghe. Ook via e-mail zijn we bereikbaar. Het adres is wielewaal@planetinternet.be.

TEKST EN ILLUSTRATIES:
R. WILLOCKX

**Langzaam,
zachtjesaan je laten
wegzakken in een
sloot, waarvan je niet
weet hoe diep het
water is. Met één
hand hou je
veiligheidshalve wat
oeverplanten vast.**

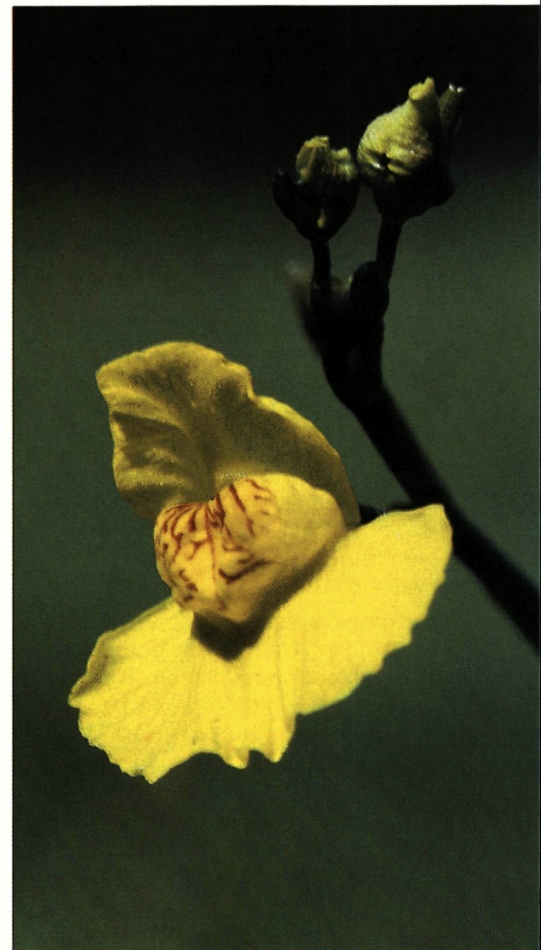
Het is zomer en het water voelt lekker aan. Je staat al tot boven je middel in het water en nu zak je zachtjes weg in het slib. Je voelt het slijk tussen je tenen glijden. Nog zak je en dan ... oplichting! Je raakt een min of meer stevige bodem. Het water reikt tot onder je oksels. Maar ... je bent vlakbij de Waterviolier die je wou fotograferen. Op de oever staan twee koeien bewonderend te loeien en aan je schenen krijg je het prikkelend bezoek van enkele bloedzuigers. Natuurstudie en natuurbeleving uit je jeugd! Zoveel jaren later zak je terug weg in zo'n bodemloze sloot, ditmaal beveiligd door een rubberen broekpak. Opgelucht na de verstoring beginnen de Groene kikkers terug te kwaken tussen tientallen stengels van het Groot blaasjeskruid.

Vóór de bloeitijd is het Groot blaasjeskruid (*Utricularia vulgaris*) een opval-

Het Groot blaasjeskruid lust ze rauw

lende waterplant. De vertakte stengels hebben fijne blaadjes en zweven onder het wateroppervlak. Een deel van de bladslippen van de blaadjes is omgevormd tot kleine blaasjes. Deze hebben een doorschijnende wand en lijken lichtjes samengedrukt. Vooraan heeft het blaasje een kleine overkapping met aan de basis twee vertakte gevoelige sprietjes. Ze staan naast een klepje dat onderaan en binnenwaarts opengaat. In het blaasje is er onderdruk. Wanneer een zeer kleine waterbewoner, zoals een watervlo of een eencellige, de gevoelige sprietten aanraakt, gaat het klepje open en samen met het water wordt de prooi in het blaasje gezogen. Vluchten kan niet meer, want het klepje opent niet naar buiten en is afgedekt met een vliesje. De blaasjes zonder prooi hebben een groene kleur, met prooi zijn ze bruinachtig. Voor de prooi is dat onbelangrijk, want op minder dan een uur is ze verteerd.

Met deze speciale voedselopname kan het blaasjeskruid gedeeltelijk in zijn stikstof- en fosfaatbehoefte voorzien.

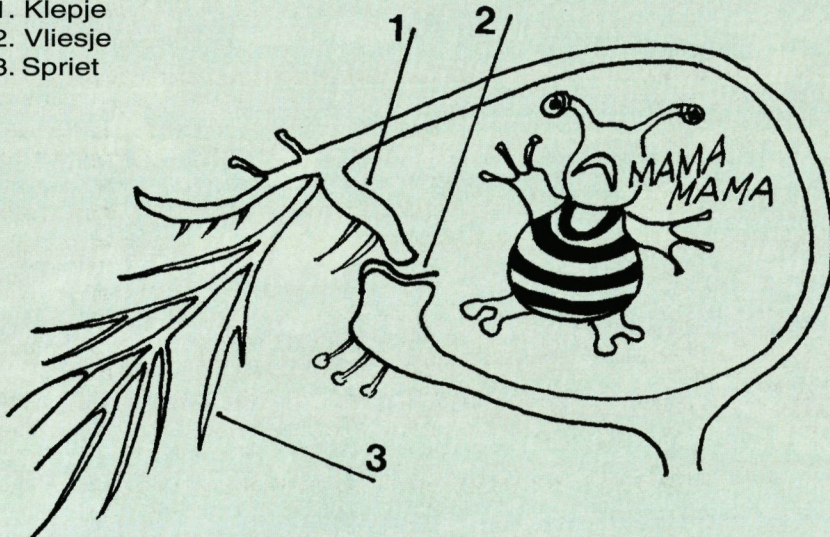

Het blaasjeskruid kan, net zoals andere waterplanten, met de fijne bladslippen voedsel uit het water opnemen. Door het aanvullend dierlijk voedsel wordt het mogelijk om te groeien in water dat voor andere planten minder geschikt is.

Deze bijzondere voedingswijze, waarbij een deel van de voedingsstoffen uit zelfgevangen diertjes wordt gehaald, komt ook voor bij zonnedauwsoorten.

Het Groot blaasjeskruid is, in vergelijking met de andere inheemse blaasjeskruiden, een forse plant, met opvallend veel blaasjes. Het bloeit van juni tot september. De gele bloemen staan op

1. Klepje
2. Vliesje
3. Spriet

een takje dat ontspringt aan de hoofdstengel. Aan de voet heeft het een zijas en kleine zijtakjes, zodat de bloemstengel, die 2 tot 3 dm lang is, overeind kan blijven op de in het water zwevende plant. Wegens het toch nog wankel evenwicht zijn aan de bloemtrosjes maar één of twee bloemen open. De bloemkroon heeft een diepe botergele kleur, maar de welving van de onderlip heeft een roodbruine tekening. De bloemen worden bezocht door hommels, bijen en zweefvliegen. Groot blaasjeskruid heeft meestal een overvloedige vruchtzetting. De talrijke fijne zaden worden, na het opengaan van de doosvrucht, door de wind of door het water verspreid. Van de vijf inheemse soorten krijgen alleen het Groot en het Klein blaasjeskruid vruchten en zaad. Vermeerdering gebeurt ook door het afzetten van winterknoppen, de zogenaamde turionen. Dit zijn dichte ronde kluwens van blaadjes en haartjes, die aan de toppen van de stengels gevormd worden. Wanneer de plant in het najaar afsterft zakken de turionen naar de bodem. De haartjes vormen een dichte bescherming tegen bevriezen. De turionen kunnen door het water of door dieren verspreid worden. In het voorjaar groeien ze uit tot nieuwe planten.

Het Groot blaasjeskruid leeft in voedselrijkere omstandigheden dan de andere blaasjeskruiden. Zijn aanwezigheid duidt op niet of weinig vervuild water, dat neutraal tot zwak basisch is.

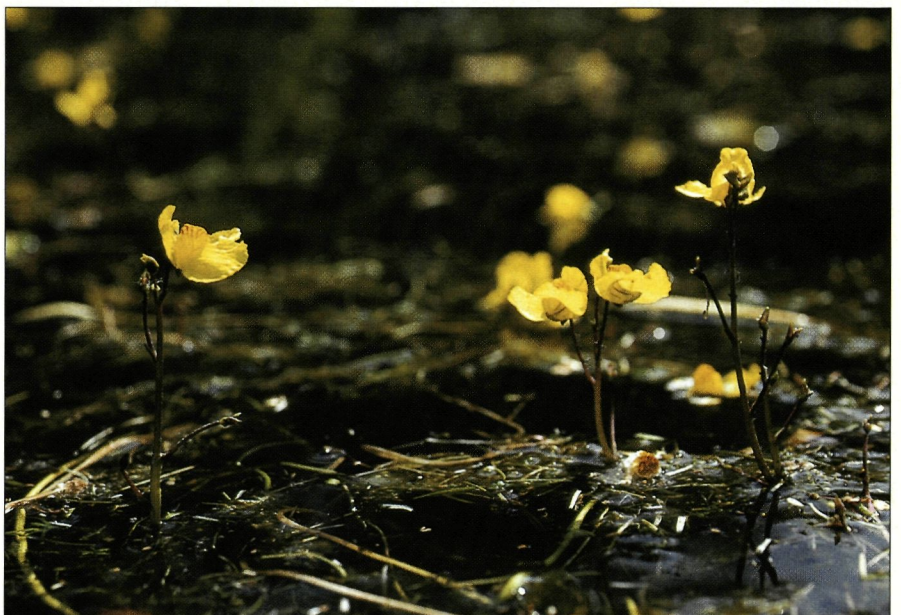
De groeiplaatsen van het Groot blaasjeskruid in Vlaanderen liggen voornamelijk in de riviergebieden. Het kaartje nummer 906 in de Atlas van de Belgische en Luxemburgse Flora geeft in 1972 voor Vlaanderen 26 hokjes aan, waar *Utricularia vulgaris* nog voorkomt. Gegevens van een kwart eeuw geleden! Wat is er heden ten dage nog overgebleven van deze groeiplaatsen?

Naast de sloot is er een wandelpad. Uiteraard is er belangstelling voor de zonderling die in het water staat en tergend traag, zacht pruttelend, wegzakt. Vraag: "Kikvorsen aan het vangen?"

Antwoord: "Neen meneer, ik leer ze kwaken!" Je kan er beter mee lachen, ook al loopt het water in fijne straaltjes over de rand van het rubberen broekpak.

Literatuur:

E. van Rompaey en L. Delvosalle - *Atlas van de Belgische en Luxemburgse Flora*
 drs. E.J. Weeda, R. Westra, Ch Westra, T. Westra - *Nederlandse Oecologische Flora*.

In memoriam Pater Landewald Janssen

In de ochtend van 11 mei overleed op 96-jarige leeftijd pater Landewald Janssen, het boegbeeld van de natuurbescherming in Limburg. De laatste jaren leefde pater Landewald teruggetrokken in zijn sober kloosterkamertje in Heusden. Nochtans heeft hij een halve eeuw lang de natuur bestudeerd, bezongen en beschermd. Vooral de Limburgse natuur zal pater Landewald altijd dankbaar blijven. Op zijn uitvaart waren vele vrienden samengekomen om deze pionier te begeleiden tijdens zijn laatste tocht.

Bij De Wielewaal heeft hij zijn eerste "stappen" gezet: zo is hij jarenlang redactielid geweest en schreef hij 25 jaar lang artikels, korte mededelingen en gedichten in "Wielewaal".

Van Haspengouw naar de Kempen

Pieter Jozef Janssen werd op 4 maart 1902 in Rosmeer geboren. Zijn ouders waren eenvoudige landbouwers in de vruchtbare Haspengouwse leemstreek. Pieter mocht studeren en haalde in 1921 zijn onderwijzersdiploma. Hij gaf een tijdje les in Grote Spouwen. In 1925 nam hij een belangrijke beslissing: hij trad toe tot de Orde van Franciscus. Pieter Jozef werd midnerbroeder Landewald. Na zijn priesterwijding in 1931 werd hij leraar in het college te Lokeren. Hier kreeg de groene microbe hem voorgoed te pakken. Met zijn leerlingen speurde Pater Landewald rond in het - toen nog erg vochtige - Daknam. Gewapend met zijn Oudermans-flora leerde hij in een laagveen allerlei planten kennen: de Zwanenbloem, Krabbescheer, Kikkerbeet en ander fraais. In 1940 verhuisde hij naar Heusden om er het college verder uit te bouwen. Zo kwam een rasechte Haspengouwer terecht in de Limburgse Kempen. In die dagen nog de échte Kempen, met uitgestrekte bossen en heidevelden tot vlak bij de kloostermuur in Heusden-Berkenbos. In de verte wenkte de Galgenberg, waar Pater Landewald voor de eerste maal een Klokjesgentiaan vond. "Ik was zo ontroerd", vertelde hij me eens, "dat ik knielde en het plantje kuste..."

Natuurstudie

In deze prachtige omgeving ontdekte de pater de vogelwereld. Veel leerde hij van een ornitholoog uit Luik, dhr. Van Beneden. Sinds 1948 fietste Pater Landewald met zijn confrater, Pater Chrysoloog, kriskras doorheen de Limburgse natuur: Vogelzang, Trelaemen, Wijvenheide, Platwijers, Den Teut, Monnikenvijver... Terug thuis zette Pater Chrysoloog zich achter de typemachine en Pater Landewald maar dicteren! Zijn lijfspreuk was altijd al: noteren, noteren, alles noteren! Ook dicht bij huis observeerde Pater Landewald plantjes en beestjes. In zijn schuilhutje bij de legendarische muur (nu gesloopt) rond het klooster van Heusden deed hij mooie waarnemingen: de Draaihals, de Hop, de Gekraagde roodstaart... Zijn ervaringen en bevindingen schreef hij neer in artikelreeksen of vlot leesbare monografieën. De interesse breidde zich uit naar de kleinere - en moeilijker - onderwerpen: paddestoelen, insecten en - op "pensioengerechtigde" leeftijd - de mossen.

Pater Landewald was niet louter op natuurvlak een bezig man. Hij was leraar Frans en biologie en verrichtte parochiewerk tijdens het weekend. Ondertussen aanvaardde hij de zware opdracht een reeks Franse leerboeken te schrijven, bestemd voor het middelbaar onderwijs (de reeks "Je parle Français"). Een echt levenswerk, waar hij sinds de tweede wereldoorlog onafgebroken aan werkte tot in 1973! In de weinige vrije tijd die restte, genoot hij met volle teugen van elke natuurwandeling.

Publicaties

Pater Landewald was een sociaal voelend man. Via publicaties en bijdragen in tijdschriften gaf hij zijn brede kennis van plant en dier door. In bevattelijke taal en een persoonlijke stijl maakte hij de natuurstudie voor een ruim publiek toegankelijk. De eerste artikels verschenen in 1944, in "Wielewaal". Pionierswerk is voorzeker de "Inventarisatie van de Limburgse vogels", een tweehonderd bladzijden tellende studie van minstens honderd interessante vogels uit Limburg. Deze studie, waarin Pater Landewald het leeuwen-aandeel had, verscheen in "Wielewaal" van 1958 tot 1964. Andere tijdschriften, die regelmatig bijdragen publiceerden, zijn: De IJsvogel, Natura-Limburg, Erica, De Milieuvriend van Heusden-Zolder.

Pater Landewalds grote interesse voor volksnamen van plant en dier resulteerde in een studie in 1976 van Limburgse dialectnamen van vogels in "De IJsvogel". In 1983 verscheen "Dialectische namen van planten en vruchten in Limburg", in de reeks "Limburg Natuurlijk" (nr. 4) van de Stichting Limburgs Landschap.

Uit zijn lijvige bibliografie tip ik nog volgende werken: "Een praktische Mossengids"; een bijdrage over fauna en flora in de Artis-uitgave "De Kempen" (1976); verschillende wetenschappelijke dossiers, aangelegd ten behoeve van natuurbeschermingsverenigingen o.a. over de natuurgebieden Caestert en "De Galgenberg" (in Heusden-Zolder) en de dichtertelijke teksten, die Pater Landewald schreef voor haast alle natuurfilms van cineast M. Loenders uit Heusden.

Als waardering voor zijn wetenschappelijk werk kreeg de pater in 1980 de zevenjaarlijkse Wendelinusprijs voor Wetenschappen.

Natuurbescherming

Ook al wandelde Pater Landewald rustig door Gods natuur, ook al schreef hij met veel enthousiasme zijn bevindingen neer, steeds kwam zijn bekommernis naar voren om diezelfde natuur te vrijwaren van aftakeling. En deze zorg vinden we al zeer vroeg terug in zijn geschriften, in een tijd waarin weinigen dachten aan natuurbescherming. Zo waarschuwde hij al in 1946, bij een beschrijving van de Jeneverbesstruik: "Hoelang nog zal deze inbelangwekkende heester of boom onze Kempen bevolken? Vraag dat aan de moderne zakenman en industrieel! Als hem een schilderachtige heidegrond van pas komt, zal hij die hebben! Want hij kan betalen! Zelfs de Staat doet niets voor het behoud van onze eeuwenoude heide." In 1948 besloot Pater Landewald een stukje over de zangvlucht van onze drie piepers als volgt: "... en in oktober-november loert de nettenvanger op hen als op een begeerde prooi(...). Wie helpt er onze piepers... en onze hei beschermen?" Uit "Plantenleven op de dorre heide" (1950): "De heide - ook de dorre heide - is een wereld, en velen betreuren het met ons, dat die wereld zal ver-

gaan. Tenminste, als wij ons daar, vandaag en morgen, niet tegen verzetten". Eveneens in 1950, nu over "Vroege zangers op de Limburgse heide": "En met weemoed dacht ik aan de tijd, dat ook op dit heerlijk heideveld wellicht de hand zal worden gelegd om het te "industrialiseren". Het woord is lelijk. De zaak kan goed zijn. Maar men moest toch een minnelijke schikking treffen tussen "industrie" en "landelijk schoon", zodat niemand te klagen had. Zodat de geslachten, die na ons komen, ons niet kunnen beschuldigen, dat de materialistische twintigste eeuw alle natuurschatten van Limburg heeft laten verloren gaan."

Pater Landewald voegde de daad bij het woord. Zijn acties en verwezenlijkingen zijn indrukwekkend. Vanaf het eind van de jaren vijftig was hij het vooral die zich inzette om in Midden-Limburg O.S.C.'s (Ornithologische Studie-Centra van "De Wielewaal" uit te bouwen. Via moeizame onderhandelingen groeide een vertrouwensrelatie. Als geestelijke had Pater Landewald wel een voetje voor. Wederzijds vertrouwen en het moreel prestige van de eigenaar waren in die tijd de enige waarborg voor het statuut van zulke "vrije" reservaten. In de woelige contestatietijd van de zestiger jaren werd die wankel statuut Pater Landewald dikwijls verweten. Maar al die O.S.C.'s zijn nu begrippen en... wettelijke reservaten geworden: Wijvenheide, Terlaemen, Berkenbosbeekvallei (Heusden-Zolder), Cicindria-straten in Bevingen-Sint-Truiden (een netwerk van holle wegen)... De klassering van de Mechelse en Rekemse heide mag hij ook voor zijn rekening nemen. Hard was de strijd om het "Ven onder de Berg" te Maasmechelen. Van dit uniek trilven zou men een ploetervijver maken. De pater voerde een eenzame strijd. Hij hield vol en won. Om de natuurbeschermingskrachten te bundelen ijverde Pater Landewald voor de oprichting van een overkoepelend orgaan: de Natuurbeschermingsactie Limburg (N.A.L.) ontstond in 1967. Pater Landewald aanvaardde nooit het voorzitterschap. Het werk heeft hij evenwel nooit geschuwd! Ontelbare keren luidde hij de alarmklok: we denken aan

de A-24, de verloedering van de "Ten Haagdoornheide" in Hout-halen, van de Sint-Pietersberg, van de Galgenberg in Heusden-Zolder. Op bijna tachtigjarige leeftijd stichtte hij een milieuraad in Heusden-Zolder. In 1984 bond hij de strijd aan tegen de mateloze uitbreiding van een reuzestort boven het waterwinningsgebied van Heusden.

Gids en Priester-dichter

Waar is de tijd dat Pater Landewald een veelgevraagde gids was voor tal van verenigingen. Hij maakte heel wat mensen wegwijs in de kruidenwereld. Zelfs onderhield de pater een goed voorziene kruidentuin. De "Lando-thee" was hij heel wat mensen erg "in trek"! Gans het jaar door zag je Pater Landewald met een groepje leerlingen uit het H.-Hartcollege van Heusden rondspreken in het schaarser wordende groen van Berkenbos. Veertig jaar geleden wandelde of fietste ik ook mee als leerling. Ik herinner me nog goed die woensdagen: ijverig noteren in ons schriftje om per wandeling enkele planten te onthouden of een vogelgeluid te onderscheiden: het "belletje" van een Braamsluiper, de zang van een Boomleeuwrik, het gejoel van een Wulp, wiens nest we ontdekten op de Ten Haagdoornheide en dan de onvergetelijke kennis-making met de Nachtzwaluw!

Ook al was Pater Landewald bij de meesten gekend als natuurkenner en beschermer, toch bleef hij op de eerste plaats priesterdichter, een franciscaanse dichter, die overal in de natuur het werk en de liefde van de Schepper zag. Hoe dikwijls ontstonden niet spontaan de verzen na een wandeling in de natuur! Heel wat dichtbundels stelde de pater samen: "Het lied van mijn Limburg", "Nog wat Heideverzen", "Kruidige Verzen", "Taal en Tekenen"...

Sint-Franciscus mag fier zijn op het rijk gevulde leven van zijn volgeling.

Jules Evers, Haverveldstraat 60, 3550 Zolder

RESERVAATSAANKOPEN 1997

Tijdens het voorbije jaar konden volgende aankopen gerealiseerd worden, zowat 102 ha in het totaal. Meestal betreft het uitbreidingen van bestaande reservaten, de nieuwe projecten werden met een * aangeduid.

<u>reservaat, gemeente</u>	<u>oppervlakte in m²</u>		
Bergen (De), Herenthout (*)	0,4645	Dorenbosbeekvallei, Brakel	0,9560
Brakeleer, Arendonk	3,9772	Enamebos, Oudenaarde	2,9851
Broekelst, Berlaar	0,6057	Hayesbos, Brakel	0,4304
Dombergheide, Turnhout (*)	1,1053	Honegem, Aalst, Erpe-Mere, Lede	1,8566
Griesbroek, Balen	3,4585	Jansveld, Brakel	0,2428
Halsche Bemd, Hoogstraten	2,6451	Langemeersen, Wortegem-Petegem	7,6211
Hoge Mierdse Hei, Oud-Turnhout	1,0000	Moerzeke, Hamme	0,3847
Korhaan, Arendonk	0,9425	Patersbos, Ronse	7,3067
Kwarekken, Westerlo (*)	2,1260	Perlinckvallei, Zwalm (*)	0,5100
Langendonk, Herentals	0,6954	De Putten, Merelbeke	1,0807
Moer (Het) te Hingene, Bornem (*)	2,2020	Schauselbroek, Temse	0,7120
Paddenbroek, Bornem (*)	0,2580	Steenberg, Brakel	1,7870
Schrieken, Beerse	0,1045	Trimpont, Brakel	1,3650
Spierbroek, Bornem	3,1686	Uilenbroek, Zottegem	1,0737
Vallei Grote Nete, Heist o/d Berg	4,6355	Vlassenbroek, Dendermonde	5,7958
Vallei Lippelose Beek, Bornem	1,0916	Wiestermersch, Lebbeke (*)	0,2310
Vierselsgebroekt, Zandhoven (*)	3,5386	Reytmeersen, Avelgem	4,6723
Zammelsbroek, Geel	1,4330	Totaal	102,4569
Beerendries, Halle	0,3000		
Dommelvallei, Peer	3,2450		
Kevie, Tongeren	1,1270		
Sint Maartensheide, Bree/Bocholt	14,0235		
Veewei, Hechtel/Eksel	5,4658		
Wijvenheide, Zonhoven	2,1630		
Bettelhovebeek, Zottegem (*)	2,9903		
Boterhoek, Brakel	0,6794		

Naast de subsidies van het Vlaamse gewest, van provincie- en gemeentebesturen waren het vooral de talrijke giften van leden, van afdelingsbesturen, bedrijven en verenigingen die het ons mogelijk maakten ook vorig jaar weer meer dan 100 hectaren natuur definitief veilig te stellen. Van harte dank aan alle schenkers.

Koen Grolus, Gie Luyts

activiteitenkalender

* Activiteiten aangeduid met een sterretje staan onder begeleiding van cursusleiders van Natuur- en milieu-educatie De Wielewaal.

SEPTEMBER

2

Noord-Limburg. Natuureducatieve namiddagwandeling in De Wateringen -b- 14u15 museum Wateringhuis, Oude Maai 80, Lommel-Kolonie -e- 16u30.

3

***Gent.** Plantenwerkgroep : Herfstbloeiërs-deel II -b- 18u30 kruispunt N60 en Klossestraat, Gent-Zwijnaarde -l- Hugo Notebaert 09/226 02 50 -e- 21u30 -m- loop en veldflora's.

***Nete en Aa.** Planteninventarisatie in De Mosselgoren -b- 9 u Kanaalbrug, Mosselgorenstraat, Geel -l- Jan Dirckx 014/58 64 64 -e- 12 u -m- loop en flora.

4

***Meetjesland.** Natuureducatieve avondwandeling in de Lembeekse Bossen -b- 19 u sporthal, Pussemierstraat, Eeklo of 19u15 kruispunt Antwerpse Heirweg en Heerweg, Lembeke -l- Christine De Bie 09/377 68 73 -e- 23 u.

5

***Brussel.** Natuureducatieve dagtocht naar Zeeland (NL) -b- 8 u brug aan afrit Zemst-Weerde van E19 Brussel-Antwerpen -l- E. D'Hooire 02/538 32 31 -e- 20 u -m- gepaste kledij, gidsen, verrekijker en picknick met drank.

Denderland. Beheerswerken in het Honegemreservaat -info- best op voorhand bellen naar Wim D'Haeseleer op GSM 095/87 50 50 om juiste locatie te weten te komen.

Lier. Beheerswerken in het reservaat 't Zomerklokje -b- 9 u en/of 13u30 't Badhuis, Emblemsesteenweg 73, Kessel-Nijlen -l- Jean-Pierre Pihay 03/411 11 45 -e- 17 u.

Lier. Beheerswerken in het reservaat 't Rietveld -b- 13u30 kerk van Kessel, hoek Kesseldorp en Sint-Lambertusstraat -l- Jean-Pierre Pihay 03/411 11 45 en Cis Peeters -e- 17 u.

***Nationale Werkgroep Botanie.** Plantenstudiedag op het Zuidelijk Eiland aan de Rupel te Ruisbroek -b- 9 u kerk van Ruisbroek, Boom -l- Koen Grolus 03/889 79 03 -e- 17 u -m- laarzen, flora's, loop en picknick met drank.

Noorderkempen. Natuurfietsocht door Kalmthout -b- 13u30 station van Heide, Kalmthout-Heide -l- Herman Lieckens 03/666 90 33 -e- 17 u.

Waregem. Vogeltrektelling -b- Zijdegemkouter, Kruishoutem en in Harelbeke op de Gavers nabij de molen -info- André Wandels 09/383 66 25.

Waregem. Beheerswerken op de oude spoorwegberm en/of Weymeersch -b- 9 u oude spoorwegberm, via Koestraatje, Zulte -info- P. Depodt 056/61 04 55 of Filiep T'Jollyn 056/60 38 36 -e- 11u45 -m- werkhandschoenen, stevig schoeisel en aangepaste werkkledij.

Zuid-Limburg. Beheerswerken in de Kevie -b- 9 u Natuur Educatief Centrum, Oude Blaarstraat 7, Tongeren -l- Roger Nijssen 012/23 53 60 -e- 18 u.

6

***Aalter.** Natuureducatieve paddestoelenwandeling in het Drongen-goedbos -b- 9 u kruising Drongengoedweg en Westvoordestraat, Knesselare -l- E. Blondia 09/374 49 47 -e- 11u30.

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve dagtocht naar Tholen, Philipsland en Markiezaat (NL) -b- 8 u station Oude God, Lode Dosfellei, Mortsel, P. achter technische dienst of 8u20 aan de kruising Leugenberg langs Havenweg richting Bergen-op-Zoom mits de leiding te verwittigen -l- Luc Van Schoor 03/353 09 77 -e- 17u30 -m- kijker, telescoop, vogelgids, fototoestel, enkele guldens, picknick met drank en bij droog weer volstaan stevige wandelschoenen.

***Brechtse Heide.** Natuureducatieve wandeling rond steltlopers -b- 9 u kerk van 's Gravenwezel -info- Frans Kerstens 03/383 19 40 -e- 17 u -m- laarzen, verrekijker en picknick met drank.

***Bree.** Natuureducatieve wandeling op de Luysen -b- 13u50 kerk van Beek of 14 u P. de Luysen, einde Mariahofstraat, Bree -l- Jos Gorssen -e- 17 u.

Denderland. Natuureducatieve wandeling in het Osbroek (Thema : inzicht in de plantengemeenschap) -b- 10 u infobord van Osbroek, Burg. Blanckaertdreef, Aalst -l- Paul Van den Brecht -e- 12 u.

***Denderland.** Werkgroep botanie : planteninventarisatie -b- 8u15 P. stedelijk kerkhof, Leo de Bethunelaan, Aalst -l- Paul Van den Brecht -e- 12 u -m- flora, loop, kijker en schrijfgier.

***Dubbelloof-Westerlo.** Natuureducatieve kijkdag voor het ringen van vogels -b- 7 u Marly Brug, Westerlo -info- André Cristael 014/54 15 35 -e- 10 u.

***Gent.** Natuureducatieve paddestoelenwandeling in het Heilig-Geestgoed -b- 13u30 Sint-Pietersplein, Gent of 14 u ingang bos, Bosstraat, Munte-Merelbeke -l- Eric Van Renterghem 09/230 82 68 -e- 17 u -m- veldgidsen, verrekijker en loop.

***Groot-Haaltert + Ninove + Pajottenland.** Natuureducatieve wandeling in het Berchembos -b- 14u30 P. voor de Grot van Poelk, kruispunt Kwedenhoekstraat en Omloopstraat, Roosdaal -l- Sonia Handbergers -e- 17 u -m- laarzen.

***Klein-Brabant.** Natuureducatieve wandeling op de Kalmthoutse Heide -b- 7u45 Staels-Borco, Rijksweg, Bornem of 8 u McDonalds, Rijksweg, Puurs of 9 u P. Putsesteenweg, Kalmthout -l- Jean-Pierre Adriaenssens 03/886 27 01 -e- 12 u -info- vervoer met eigen wagens.

***Land van Waas-Zuid.** Doortrek van sterns en rietvogels in het Markiezaat (NL) -b- 7u30 zwembad, rond punt aan Parklaan, Sint-Niklaas -info- G. Keereman 03/776 87 30 -e- 12u30 -m- laarzen, telescoop en verrekijker.

Lier. Beheerswerken in de Hooionkse Beemden -b- 9 u herberg 't Boshuisje te Zoersel -l- Yves Peeters 03/489 04 57 -e- 12 u.

Mandelstreek. Natuureducatieve wandeling in het Kleiputtenreservaat -b- 10 u P. Babillestraat, Rumbeke -l- Albrecht Veranneman 051/22 84 67 -e- 12 u -m- laarzen en verrekijker.

***Netevallei.** Natuureducatieve Nete- en Goorwandeling te Westmeerbeek -b- 14 u kerk van Westmeerbeek -l- Manu Vlaeyens 016/69 72 74 -e- 16u30.

Netevallei. Fietstocht in de Netevallei -b- 13u30 Wielewaallokaal, Leopoldlei, Hallaar -l- Carl Goyvaerts 015/22 42 26 -e- 17 u.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve voormiddagwandeling in De Wateringen -b- 10 u Bredase Dijk 59, Bergeyk -l- A. Van Otten -e- 12 u.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve namiddagwandeling in De Vloeiweiden -b- 14 u Wateringshuis, einde Koloniestraat, Lommel-Kolonie -l- Luc Wenders -e- 16u30.

***Schelde-Leie.** Vogelobservatie aan de moerassen van Harchies -b- 8 u kerk van Leupegem-Oudenaarde -l- Willy Aelvoet 055/31 67 30 -e- 12 u -m- laarzen, vogelgidsen en verrekijker.

Schelde-Leie. Natuurfietsocht in de Scheldevallei tussen Kluisbergen en Melden -b- 14 u gemeentelijke feestzaal, Brugzavel, Berchem-Kluisbergen -l- Dirk Seigneur 055/38 78 42 -e- 17 u -m- fiets, veldgidsen, verrekijker en herstelgier.

***'s Heerenbosch.** Tentoonstelling van schilderijen van Geert De Geyter ten voordele van aankoop natuurgebieden Vlassenbroek -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek-Dorp 86, kerk, Vlassenbroek, Dendermonde -info- Paul Meert 052/41 18 85 -e- 18 u.

***Turnhout.** Natuureducatieve wandeling naar de Dombergheide -b- 14 u parkeerstrook einde van ring ten noorden van Turnhout aan de baan N119, Steenweg op Baarle-Hertog, Turnhout -l- Kris Verheyen -e- 17 u.

***Vaartland.** Natuureducatieve dagtocht naar Harchies met bezoek aan oude koolmijnterreinen -b- 7u30 A. Van Landeghemplein (Iverlek), Willebroek of 8u30 kerk van Pommeroeul -l- Désiré Tierens 03/886 90 72 -e- 16 u -info- deelname tijdig verwittigen bij Désiré Tierens.

Westkust. Natuureducatieve vogelwandeling te Marquenterre (FR) -b- 8 u station van Adinkerke -l- Godfried Warreyn 058/51 80 80 -e- 17 u.

Westland. Watervogeltelling in de Verdrongen Weide -b- 9u30 Vijverhuis, Vijverdreef 2, Zillebeke -l- Rudy Claeys 057/20 24 54 -e- 12 u -m- laarzen, verrekijker en telescoop.

***Zuid-Limburg.** Natuureducatieve wandeling in de Kevie -b- 14 u Natuur Educatief Centrum, Oude Blaarstraat 7, Tongeren -l- Roger Nijssen 012/23 53 60 en Nico Mathias -e- 17 u.

Zwalmvallei. Milieufietstocht -info- J. Cosijn 09/360 20 98.

7

***Dubbeloof-Westerlo.** Natuureducatieve wandeling in Engsbergen -b- 9u30 Kievithoeve, Goor 12, Engsbergen -l- Oscar Toelen 014/23 43 37 -e- 12 u.

9

Noord-Limburg. Natuureducatieve namiddagwandeling in De Wateringen -b- 14u15 museum Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-Kolonie -e- 16u30.

10

***Nete en Aa.** Planteninventarisatie in het Station-Olen -b- 9 u Stationneke, Stationsstraat, Olen -l- Jan Dirx 014/58 64 64 -e- 12 u -m- loop en flora.

12

Denderland. Beheerswerken in het Honegemreservaat -info- best op voorhand bellen naar Wim D'Haeseleer op GSM 095/87 50 50 om juiste locatie te weten te komen.

***Geraardsbergen.** Kilometerhokinventarisatie -b- 9 u en 13u30 jeugdhoeve 't Schipken, Kampstraat, Onkerzele-Geraardsbergen -l- Karel de Waele 09/386 45 60 -e- 17 u -m- laarzen, loop, flora en ev. picknick met drank.

***Lier.** Plantenwerkgroep op stap in de omgeving van Morkhoven -b- 8 u fietsstalling van station van Lier of 9 u kerk van Morkhoven -info- Evie Verboven 03/455 35 30 -e- 17 u -m- flora's, loop en picknick met drank.

***Lier.** Natuureducatieve dagtocht naar Bouillon en Poupehan -b- 7u30 fietsstalling van station van Lier of 9u30 kruispunt van N89 en N828, richting Bouillon en ongeveer 4 km ten noorden van Bouillon -info- J. P. Pihay 03/411 11 45 -e- 17 u -m- stevig schoeisel en picknick met drank.

***Nete en Aa.** Planteninventarisatie in het Olens Broek -b- 9 u P. Zeghehoeve, Heibloemstraat, Olen -l- Jan Dirx 014/58 64 64 -e- 12 u -m- loop en flora.

***Noorderkempen.** Natuureducatieve vleermuiswandeling in het Fort van Oelegem met diavoorstelling -b- 18u45 kerk O.L.Vrouw, Nieuwstraat, Essen-Centrum of 19 u markt van Kalmthout, De Beek of 20 u ingang Fort van Oelegem, Knodbaan, achter het Vrieselhof, 200 m voorbij het Staltheater -l- Dré Vansteenvoort 03/666 55 74 -e- 22 u -m- warme kledij, waterdicht schoeisel en zaklamp -info- inschrijven voor 3 september bij Dré Vansteenvoort - prijs 100 F/volwassenen en 50 F/kinderen.

Westland. Vrijstelling nieuwe aanplanting -b- 13u30 Peperstraat 40, Ter Hand, Geluwe -l- Luc De Poortere 056/31 39 39 -e- 17 u -m- laarzen, verrekijker en zeis.

13

***Antwerpen-Centrum.** Natuureducatieve daguitstap naar Westkapelle en het Veerse Meer (NL) -b- 8 u hoek Driehoek en Ertbrandstraat, Putte, Kapelle -l- Roger Huysmans -e- 18 u -m- laarzen en picknick met drank.

***Bree.** Natuureducatieve wandeling naar 'De Brand' te Voorshoven -b- 8u30 fontein, stadsplein, Bree of 9 u 'het Melkerijke', Voorshoven -info- Leo Corstjens 089/46 45 16 -e- 11u45.

***Brussel.** Natuureducatieve kruiden- en landschappenwandeling in Zuid-Pajottenland -b- 14 u kerk van Vollezele -l- J. Masuy 02/269 84 96 -e- 17 u -m- stevig schoeisel, gidsen en kijker.

***Denderland.** Open monumentendag : deelname van werkgroep Honegem met natuureducatieve wandelingen -b- 14 u, 15 u en 16 u telkens aan de boerderij 'Gillekenshof' langs Honegemstraat, Erpe-Mere -l- Wim D'Haeseleer 053/70 33 11 -info- doorlopende tentoonstelling over turfsteken en vlasroten.

***Gent.** Natuureducatieve herfstwandeling in het Kasteelpark te Heusden -b- 14 u Kerkplein, Heusden -l- Eric Van Renterghem 09/230 82 68 -e- 17 u -m- veldgidsen, verrekijker en loop.

***Groot-Haaltert + Ninove + Pajottenland.** Natuureducatieve paddestoelenwandeling in het Neigembos -b- 14u30 kapel van Bevingen, Bevingen te Neigem -l- Hans Vermeulen -e- 17 u -m- laarzen.

Land van Waas-Noord. Natuureducatieve wandeling in het Heidebos te Moerbeke -b- 13u30 Markt van Stekene -info- Chris De Buyzer -e- 16u30.

***Mandelstreke.** Natuureducatieve wandeling in de Mandelhoek -b- 9u30 Waterstraat, langs kanaal, Ingelmunster -l- Marc Joye -e- 12 u -m- plantenloop, verrekijker en laarzen.

***Meetjesland.** Natuureducatieve slakkenwandeling in Het Leen -b- 13u30 P. Het Leen, Gentse Steenweg 80, Eeklo -info- C. Bruggeman 09/377 71 40 -e- 17 u -m- loop en slakkengids.

***Moervaart-Zuidlede.** Natuureducatieve daguitstap in Planckendaal -b- 9 u markt van Moerbeke of 9 u kerk van Zaffelare -l- Lieven Van Hooste 09/346 94 34 -e- 18u30 -info- gids voor kinderen.

***Netevallei.** Natuureducatieve wandeling langs de Kempische Heuvelrug te Herentals-Kasterlee -b- 13u30 Wielewaallokaal, Leopoldlei, Hallaar -info- Carl Goyvaerts 015/22 42 26 -e- 17 u.

***Ninove.** Plantenwerkgroep in de omgeving van Outer -b- 9 u kerk van Outer, kruispunt Lambrechtstraat en Kerkweg -l- Gery de Munter 054/33 03 03 en Marleen Gabriëls -e- 12 u -m- laarzen, plantengids en loop.

***Oostende.** Natuureducatieve daguitstap naar vogelrijke gebieden in Nederland -b- 7 u P. Provinciaal Maritiem Instituut te Oostende -info- Jacqueline Claerhout 059/30 22 09 -e- 19 u -m- laarzen, verrekijker en picknick met drank.

***Schelde-Leie.** Natuureducatieve paddestoelenwandeling in het Kluisbos te Ruien -b- 14 u P. recreatieoord 'Kluisbos', volg de pijlen vanaf het centrum van Ruien -l- Joe Rogge 09/282 45 32 -e- 17 u -m- laarzen, paddestoelengids en loop.

***s Heerenbosch.** Tentoonstelling van schilderijen van Geert De Geyter ten voordele van aankoop natuurgebieden Vlassenbroek -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek-Dorp 86, kerk, Vlassenbroek, Dendermonde -info- Paul Meert 052/41 18 85 -e- 18 u.

***s Heerenbosch.** Sponsorbarbecue ten voordele van aankoop natuurgebieden in de regio -b- 12 u Wijngilde 't Vaatje, Lange Dijkstraat 38, Sint-Gillis, Dendermonde -info- Albert Jacobs 052/33 39 33 -e- 20 u.

***Turnhout.** Natuureducatieve roofvogelwandeling naar de Ronde Put -b- 9 u brug 2, Postel ter Heyde, weg Retie-Postel -l- Frans Daemen -e- 13 u -m- verrekijker.

***Voorkempen.** Deelname aan de Open Monumentendag te 's Gravenwezel -b- 12 u einde van Moerstraat, tegenover het 's Gravenhof, 's Gravenwezel -l- Frans Kerstens 03/383 19 40 -e- 18 u.

***Westland.** Natuureducatieve daguitstap in de moerassen van Harchies -b- 8 u station van Ieper, Stationsplein -l- Patrick Snick 057/20 15 72 -e- 20 u -m- laarzen, verrekijker en picknick met drank -info- carpooling is mogelijk.

***Zuid-Limburg.** Natuureducatieve nazomerwandeling op de Katteberg in Bilzen -b- 14 u Kimpel, Bilzen -l- Laurent Merken 089/41 14 14 -e- 17 u.

14

***Dubbeloof-Westerlo.** Natuureducatieve wandeling in Meerhout -b- 9u30 't Verloren Schaa, Molsebaan 115, Meerhout -l- Oscar Toelen 014/23 43 37 -e- 12 u.

15

***Midden-Kempen.** Natuureducatieve glimwormenwandeling in De Most -b- 19u30 taverne De Kei, Balen, Keiheuvel -info- Jef Sas 014/31 26 57 -e- 22u30 -m- laarzen en zaklamp.

16

Noord-Limburg. Natuureducatieve namiddagwandeling in de Wateringen -b- 14u15 museum Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-Kolonie -e- 16u30.

17

***Nete en Aa.** Planteninventarisatie in het Zammelsbroek -b- 9 u Neteburggetje, Binnenbroek, Geel-Zammel -l- Jan Dirx 014/58 64 64 -e- 12 u -m- loop en flora.

Zoniën. Informatieavond inzake het concretiseren van het natuurbehoud in onze gemeenten -b- 20 u Cultureel Centrum Den Blank, Overijse -info- Ronny van Caenberg 0477/92 26 09 -e- 22u15.

18

Zuid-West-Vlaanderen. Zeevogelweekend van 18 tot 20 september te Cap Griz-Nez -b- 19u30 Conservatoriumplein, Kortrijk -info- inschrijven bij Olivier Dochy 051/77 27 41 - kostprijs 1200 à 1500 F - aantal plaatsen is beperkt -e- 23 u.

19

Denderland. Beheerswerken in het Honegemreservaat -info- best op voorhand bellen naar Wim D'Haeseleer op GSM 095/87 50 50 om juiste locatie te weten te komen.

Groot-Haaltert + Ninove + Pajottenland. Natuureducatief weekend bij Cap Griz-Nez en Cap Blanc-Nez -b- 7 u Den Doorn, kruispunt Expressweg, Ring en Aalstersesteenweg, Ninove -info- vooraf inschrijven bij Wouter Mertens 054/32 51 71.

Klein-Brabant. Pukema in Puurs : stand van de Wielewaal -info- An Peeters 03/889 14 39.

Mechelen. Vierde spaghettidag -b- 13 u zaal De Posthoorn, Brusselsesesteenweg, naast Sint-Jan Bergmanskkerk, Mechelen -l- Steven Vansteenkiste 016/65 02 27 -e- 21 u -info- 250 F/bord en 150 F/kinderbord - 3 bereidingswijzen - inschrijven is niet nodig.

***Nationale Werkgroep Botanie.** Plantenstudiedag aan de Amblève bij Comblain-au-Pont -b- 9 u kerk van Ôneu, Comblain-au-Pont -l- André Van den Bergh 052/35 05 18 -e- 17 u -m- flora, laarzen, loep en picknick met drank.

***Vaartland.** Bezoek aan de tentoonstelling 'Walviswereld' -b- 8u44 station van Willebroek of 10 u ASLK-galerij, Kreupelenstraat 12, Brussel -l- Désiré Tierens 03/886 90 72 -e- 17 u.

Waregem. Vogeltrektelling -b- Zijldegemkouter, Kruishoutem en in Harelbeke op de Gavers nabij de molen -info- André Wandels 09/383 66 25.

***Westland.** Maaibeheer rond de Plankebeek -b- 13u30 Peperstraat 40, Ter Hand, Geluwe -l- Luc De Poortere 056/31 39 39 -e- 18 u -m- laarzen, verrekijker en zeis.

Westland. Vormingsdag van de WMF : naar de Vlaamse Kust.

Zwalmvallei. Beheerswerken in Uilenbroek : maaien en afvoeren van maaisel naar bronweide -b- 8u30 en 13 u reservaat Uilenbroek, Erwetegem, Sint-Maria-Lierde, ter hoogte van de ingang naar de bronweide aan de Waesberg -l- Herman Haustraete 09/360 72 -e- 17 u -m- bosmaaier, riek, hark, kruiwagen en werkhandschoenen.

20

***Aalter.** Natuureducatieve bomenwandeling in het Sint-Annapark te Maldegem -b- 14 u gemeentehuis van Maldegem, Marktstraat -l- Steven de Bruycker 09/374 31 08 -e- 16u30.

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve daguitstap naar Zeeland (NL) -b- 8u30 station Oude God, Lode Dosfellei, Morstel, P. achter technische dienst of 8u50 kruising Leugenberg langs Havenweg richting Bergen op Zoom of 13u30 café Heerenkeet tussen Zierikzee en Serooskerke -l- Luc Van Schoor 03/353 09 77 -e- 19 u -m- kijker, telescoop, vogelgids, fototoestel, enkele guldens, picknick en bij droog weer volstaan stevige wandelschoenen.

***Brussel.** Natuureducatieve vogelwandeling in de omgeving van Humbeek-Vilvoorde -b- 9 u Verbrande Brug, Humbeek -l- F. Van den Houte 02/270 84 37 -e- 12 u -m- gepaste kledij, gidsen en verrekijker.

***Denderland.** Natuureducatieve herfstwandeling in de Kalkstreek -b- 8 u station van Aalst of 9u30 kerk van Resteigne -l- Bruno de Bruyn 053/67 07 85 -e- 17 u -m- laarzen, flora, kijker en picknick met drank.

***Gent.** Natuureducatieve wandeling in de moerassen van Harchies -b- 13 u Sint-Pietersplein, Gent of 14u15 studiecentrum van Harchies -l- Bernard Van Eleghem -e- 18 u -m- veldgidsen, verrekijker en telescoop.

***Kievit.** Natuureducatieve herfstwandeling in De Schrieken -b- 14 u VITO, Antwerpse Weg, Beerse -l- Daniël Josten 014/61 79 60 -e- 17 u -m- verrekijker en paddestoelengids.

***Midden-Kempen.** Natuureducatieve Visarendtocht in De Maat -b- brug sas 3, aan De Maat, weg Mol-Postel -info- Jef Sas 014/31 26 57 -e- 17 u.

***Midden-Limburg.** Natuureducatieve wandeling in de Platwijers -b- 9 u Paalsteen, einde Paalsteenstraat, Hasselt -l- Lodewijckx -e- 12 u.

***Schelde-Leie.** Natuureducatieve familiewandeling in Etikhove met aandacht voor flora en landschap -b- 14 u kerk van Etikhove -l- Bryan Goethals 055/45 63 91 -e- 17 u -m- stevig schoeisel.

's Heerenbosch. Tentoonstelling van schilderijen van Geert De Geyter ten voordele van aankoop natuurgebieden Vlassenbroek -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek-Dorp 86, kerk, Vlassenbroek, Dendermonde -info- Paul Meert 052/41 18 85 -e- 18 u.

***Wulp.** Natuureducatieve herfstwandeling in en om De Liereman -b- 9 u centrum van Oud-Turnhout of 9u15 Broederpleinen, Schuurhovenberg, Oud-Turnhout -l- Ward Machielsens 014/42 77 33 -e- 12 u -m- verrekijker en laarzen bij regenweer.

21

***Dubbelloof-Westerlo.** Natuureducatieve wandeling in Lichtaart -b- 9u30 Floreal, Lichtaartsesteenweg 64 -l- Oscar Toelen 014/23 43 37 -e- 12 u.

23

Noord-Limburg. Natuureducatieve namiddagwandeling in de Wateringen -b- 14u15 museum Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-Kolonie -e- 16u30.

***Zwalmvallei.** Therapeutische paddestoelenwandeling in het Osbroekpark te Aalst -b- 9 u ziekenhuis Sint-Franciscus, Penitentenlaan, Zottegem -l- André D'Haeseleer 09/360 23 07 -e- 15u30.

26

Denderland. Beheerswerken in het Honegemreservaat -info- best op voorhand bellen naar Wim D'Haeseleer op GSM 095/87 50 50 om juiste locatie te weten te komen.

Land van Waas-Noord. Beheerswerken -b- 13u30 natuurfhuis Panneveel, Krekeldijk 2, Sint-Gillis-Waas -info- Chris De Buyzer -e- 17u.

***Lier.** Plantenwerkgroep op tocht in de omgeving van Leopoldsburch -b- 8 u fietsenstalling van station van Lier of 9 u kerk van Leopoldsburch -info- Evie Verboven 03/455 35 30 -e- 17 u -m- flora's, loep en picknick met drank.

***Lier.** Vogelwerkgroep op tocht in de omgeving van Oostende -b- 7 u fietsenstalling van station van Lier of 10u30 vismijn van Oostende -info- Willy Goyvaerts 03/480 25 32 -e- 17 u -m- optisch materiaal en picknick met drank.

***Nete en Aa.** Planteninventarisatie in het Malesbroek -b- 9 u Netebrug, Wilderse Dijk, Geel -l- Jan Dirckx 014/58 64 64 -e- 12 u -m- loep en flora.

***Rupelstreek.** Bezoek aan de sterrenwacht URANIA -b- 19u30 P. kerk Heilig-Hart, Antwerpsestraat, A12, Boom of 20 u URANIA, J. Mattheessensstraat 62, Hove -l- Guy Buyst 03/888 62 62 -e- 23 u -m- warme kleding en verrekijker -info- deelname aan bezoek kost 150 F te storten op rekening 750-9337936-01 van Wielewaal Rupelstreek, Niel met vermelding "URANIA" + aantal personen.

***Waregem.** Natuureducatieve avondwandeling rond vlermuizen- en uilensoorten -b- 20 u kerk van Grammene -info- Yves Adams 056/60 22 77 -e- 23u30.

Westland. Weekend op Cap Griz-Nez van 26 tot 27 september -b- 8u30 station van Ieper, Stationsplein -l- Linda Jacques 057/20 24 54 -m- laarzen, warme kledij, telescoop en verrekijker -info- carpooling is mogelijk.

Zuid-West-Vlaanderen. Beheerswerken in de Coupure -b- 9 u P. aan de kerk van Avelgem -l- Alex Libbrecht 056/75 60 87 -e- 17 u -m- spade.

27

***Antwerpen-Centrum.** Natuureducatieve daguitstap naar Noord-Beveland en Schouwen-Duiveland (NL) -b- 8u30 hoek Driehoek en Erbrandstraat, Putte, Kapelle -l- Karel Labens -e- 18 u -m- laarzen en picknick met drank.

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve paddestoelenwandeling in domein Vordenstein -b- 8u15 station Oude God, Lode Dosfellei, Mortsel, P. achter technische dienst of 9 u P. domein Vordenstein -l- Jean Werts 03/663 37 06 -e- 12u15 -m- laarzen, loep en paddestoelengids.

Bree. Beheerswerken -b- 8 u fontein, stadsplein, Bree -info- Leo Corstjens 089/46 45 16.

***Brussel + Zoniën.** Natuureducatieve paddestoelenwandeling te Kortenberg -b- 14 u sporthal van Kortenberg, rechts van de Leuvensesteenweg -l- Filip Fleurbaey 02/759 87 52 -e- 17 u -m- gepaste kledij, paddestoelengids en loep.

***Denderland.** Werkgroep botanie : planteninventarisatie -b- 8u15 P. stedelijk kerkhof, Leo de Bethunelaan, Aalst -l- Paul Van den Bremt -e- 12 u -m- flora, loep, kijker en schrijfgereef.

***Gent.** Natuureducatieve paddestoelenwandeling in het provinciaal domein Gentbos -b- 13u30 Sint-Pietersplein, Gent of 14 u ingang domein, Poelstraat, Merelbeke, Battelare -l- Eric Van Renterghem 09/230 82 68 -e- 17 u -m- veldgidsen, verrekijker en loep.

***Groot-Haaltert + Ninove + Pajottenland.** Natuureducatieve kouterwandeling -b- 14u30 Jeugdcentrum De Kouter, Melkkouter, Haaltert -l- Hildegard de Rouck -e- 17 u.

Land van Waas-Noord. Beheerswerken -b- 9 u natuurfhuis Panneveel, Krekeldijk 2, Sint-Gillis-Waas -info- Chris De Buyzer -e- 17 u.

Mandelstreek. Natuureducatieve uitstap naar Plâtier d'Oye -b- 9 u ingang Réserve naturelle de Plâtier d'Oye -l- Vera Vandewalle 051/20 44 89 -e- 12 u -m- verrekijker, telescoop en Frans geld.

***Merelbeke-Melle.** Natuureducatieve paddestoelenwandeling in 'De Bueren' -b- 14 u centrum van Merelbeke -l- Ruben Walleyne -e- 17u30 -m- laarzen en paddestoelengids.

***Midden-Limburg.** Natuureducatieve paddestoelenwandeling op Terlaemen -b- 14 u P. van het Circuit te Zolder -info- Ludo Grouwels 011/81 75 22 -e- 17 u -m- laarzen en loep.

***Schelde-Leie.** Natuureducatieve herfstwandeling in Bois Joly te Ronse -b- 14 u P. kerkhof, Hogerluchtstraat, Ronse -l- Philippe Moreux 055/21 38 19 -e- 17 u -m- laarzen, veldgidsen en verrekijker.

's Heerenbosch. Tentoonstelling van schilderijen van Geert De Geyter ten voordele van aankoop natuurgebieden Vlassenbroek -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek-Dorp 86, kerk, Vlassenbroek, Dendermonde -info- Paul Meert 052/41 18 85 -e- 18 u.

's Heerenbosch. Natuureducatieve paddestoelenwandeling in het Buggenhoutbos -b- 14 u boskapel, Kasteelstraat, Buggenhout -l- Gustaaf Van Gucht 052/33 44 56 -e- 17 u -m- loep, paddestoelengids en spiegelte.

***Wulp.** Natuureducatieve paddestoelenwandeling in het Prinsenspark -b- 9 u hoofdP. Prinsenspark, Kastelsedijk langs baan Retie-Geel, Retie -l- Carl Grillet 014/42 86 89 -e- 12 u -m- paddestoelengids.

28

***Dubbelloof-Westerlo.** Natuureducatieve daguitstap naar de Hoge Veluwe (NL) -b- 8 u P. abdij van Tongerlo -info- Hortense Dupont 014/54 54 83.

Noord-Limburg. Natuureducatieve namiddagwandeling in de Wateringen -b- 14u15 museum Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-Kolonie -e- 16u30.

OKTOBER

1

***Nete en Aa.** Planteninventarisatie in De Bergen te Herenthout -b- 9 u P. Happyland, Herentalsesteenweg, Herenthout -l- Jan Dirkx 014/58 64 64 -e- 12 u -m- loop en flora.

2

***Turnhout.** Diavoordracht over de westkust van Afrika -b- 20 u 't Steentje, Toerisme Kempen, Grote Markt 44, Turnhout -l- Luc Van Gompel 014/43 95 45 -e- 23 u.

3

Denderland. Beheerswerken in het Honegemreservaat -info- best op voorhand bellen naar Wim D'Haeseleer op GSM 095/87 50 50 om juiste locatie te weten te komen.

Lier. Internationale vogelkijkdagen -b- 8 u P. van de Stadsfeestzaal De Mol te Lier -l- Karl Van Rompaey 03/488 44 91 -e- 11 u -m- verrekijker en vogelgids.

***Nationale Werkgroep Botanie.** Plantenstudiedag in Kemmel -b- 9 u kerk van Kemmel -l- Karel de Waele 09/386 45 60 -e- 17 u -m- laarzen, flora's, loop en picknick met drank.

Waregem. Vogeltrektelling -b- Zijdegemkouter, Kruishoutem en in Harelbeke op de Gavers nabij de molen -info- André Wandels 09/383 66 25.

Waregem. Beheerswerken op de oude spoorwegberm en/of Weymeersch -b- 9 u oude spoorwegberm, via Koestraatje, Zulte -info- P. Depodt 056/61 04 55 of Filip T'Jollyn 056/60 38 36 -e- 11u45 -m- werkhandschoenen, stevig schoeisel en aangepaste werkkledij.

Zuid-Limburg. Beheerswerken in de Kevie -b- 9 u Natuur Educatief Centrum, Oude Blaarstraat 7, Tongeren -l- Roger Nijssen 012/23 53 60 -e- 18 u.

Zuid-West-Vlaanderen. Internationale vogelkijkdagen aan de Coupure -b- 9 u P. aan de kerk van Avelgem -l- Alex Libbrecht 056/75 60 87 -e- 17 u -m- verrekijker en vogelgids.

Zwalmvallei. Beheerswerken in het reservaat Vossenhol -b- 13 u reservaat Vossenhol, Sint-Maria-Oudenhove -info- Paul De Clercq 09/360 25 08 -m- riek, hark, kruiwagen, werkhandschoenen.

4

***Aalter.** Natuureducatieve paddestoelenwandeling in het Drongen-goedbos -b- 9 u kruising Drongengoedweg en Westvoordestraat, Knesselare -l- E. Blondia 09/374 49 47 -e- 11u30 -m- laarzen.

***Antwerpen-Centrum.** Natuureducatieve paddestoelenwandeling in de omgeving van Hogerheide (NL) -b- 13u30 hoek Driehoek en Ertbrandstraat, Putte, Kapellen -l- Louis Vanhooydonck -e- 18 u -m- laarzen.

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve landschapswandeling op de Brabantse Wal (NL) -b- 8u30 station Oude God, Lode Dossellei, Mortsel, P. achter technische dienst of 9u15 (en 12u15) op Adolphineplein, Ossendrecht mits de leiding te verwittigen -l- Jef en Lieve Konings 03/440 67 94 -e- 17 u -m- winddichte regenkleding, laarzen of goede wandelschoenen, verrekijker of telescoop, enkele gulden en picknick met drank.

***Bree.** Natuureducatieve wandeling in De Luysen -b- 13u50 kerk van Beek of 14 u P. De Luysen -l- Jos Gorssen -e- 17 u.

Denderland. Natuureducatieve wandeling in het Osbroek (Thema : Paddestoelen) -b- 10 u infobord van Osbroek, Burg. Blanckaertdreef, Aalst -l- Peter Tolleneer -e- 12 u.

***Groot-Haaltert + Ninove + Pajottenland.** Natuureducatieve wandeling te Gaasbeek -b- 14u30 kasteel van Gaasbeek -l- Jan Van Hacht 02/532 08 93 -e- 17 u.

Klein-Brabant. Deelname aan de internationale vogelkijkdagen -info- An Peeters 03/889 14 39.

***Krekel-Anzegem.** Natuureducatieve wandeling in het Sint-Arnoldus-park : Het rijk der zwammen -b- 14u30 P. aan 't Fonteintje, Kapellestraat, Tiegem -info- Carlos Van de Ginste 056/77 50 36 -e- 17 u -m- paddestoelengids.

***Lier.** Natuureducatieve wandeling in de omgeving van Langdorp -n- 13u15 fietsenstalling van station van Lier of 14 u kerk van Langdorp -info- Evie Verboven 03/455 35 30 -e- 17u30 -m- stevig schoeisel, verrekijker en loop.

***Meetjesland.** Natuureducatieve wandeling in De Braakman -b- 13u30 sporthal, Pussemierstraat, Eeklo of 14u15 ingang Braakmanbos, naast recreatiecentrum Braakman -info- C. Bruggeman 09/377 71 40 -e- 17 u -m- vogelgids en verrekijker.

***Midden-Limburg.** Natuureducatieve wandeling in De Maten -b- 9 u sluis te Diepenbeek -l- Carlo Vanderydt -e- 12 u.

***Moervaart-Zuidlede.** Natuureducatieve herfstwandeling in het Provinciaal Domein Puyenbroeck -b- 14 u ingang speeltuin Provinciaal Domein Puyenbroeck -l- Hilde Van Laere 09/355 04 27 -e- 16u30.

***Noorderkempen.** Natuureducatieve paddestoelenwandeling in De Kooldries -b- 13u30 kerk O.L.Vrouw, Nieuwstraat, Essen-Centrum of 14 u P. Cuveehoeve, Vaartdijk 4, Brecht -l- Hans Frijters 03/313 50 81 -e- 17 u -m- laarzen en loop.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve voormiddagwandeling in De Wateringen -b- 10 u Bredase Dijk 59, Bergeyk -l- Albert Van Otten -e- 12 u.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve namiddagwandeling in De Vloeiweiden -b- 14 u einde Koloniestraat, Lommel-Kolonie -l- Henry Vaesen -e- 16u30.

***Schelde-Vallei + Waregem.** Natuureducatieve wandeling in de Spietaelsbossen en Oud-Moregem te Wortegem-Petegem -b- 14 u café 't Stokerijtje, hoek Waregemseweg en Pontstraat, Wortegem -l- Lieven Kinds 09/383 71 39 -e- 17 u -m- laarzen, veldgidsen en verrekijker.

***s Heerenbosch.** Tentoonstelling van schilderijen (olieverf) van Willy Van Buiten ten voordele van aankoop natuurgebieden Vlassenbroek -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek-Dorp 86, kerk, Vlassenbroek, Dendermonde -info- Paul Meert 052/41 18 85 -e- 18 u.

***s Heerenbosch.** Week van het bos : "Speel in op het bos" -b- 14 u boskapel, Kasteelstraat, Buggenhout -l- Gustaaf Van Gucht 052/33 44 56 -e- 17 u.

Westland. Watervogeltelling in de Verdrongen Weide -b- 9u30 Vijverhuis, Vijverdreef 2, Zillebeke -l- Luc Derutter 057/44 75 59 -e- 12 u -m- laarzen, verrekijker en telescoop.

Wulp. Trekellingen aan de Braekeleer -b- 7 u brug Heirbaan, Arendonk -l- Marc Smets -e- 11 u -m- verrekijker en telescoop.

***Wulp.** Natuureducatieve paddestoelenwandeling in de Ravelse Staatsbossen -b- 9 u hoofdP. Staatsbossen, Arendonksebaan, Ravels -info- Ludo Huibrechts 014/45 06 46 -e- 12 u -m- paddestoelengids.

***Wulp.** "Week van het bos" : Natuureducatieve wandeling in en om de Liereman -b- 14 u lokalen van het home De Liereman, Schuurhovenberg, Oud-Turnhout -info- Ludo Huibrechts 014/45 06 46.

Zuid-Limburg. Natuureducatieve wandeling in de Kevie -b- 14 u Natuur Educatief Centrum, Oude Blaarstraat 7, Tongeren -l- Nico Mathias en Roger Nijssen 012/23 53 60 -e- 17 u.

Zuid-West-Vlaanderen. Internationale vogelkijkdagen aan de Coupure -b- 9 u P. aan de kerk van Avelgem -l- Alex Libbrecht 056/75 60 87 -e- 17 u -m- verrekijker.

***Zwalmvallei.** Plantenwerkgroep op tocht in de omgeving van Balegem -b- 9 u kerk van Balegem -l- Koen Verhoeven 09/362 50 38 -e- 12 u -m- flora's, determinatietabellen, loop en laarzen.

5

***Dubbeloof-Westerlo.** Natuureducatieve wandeling in Gelrode -b- 9u30 Moedermolen, Gelrode -l- Oscar Toelen 014/23 43 37 -e- 12 u.

Mechelen. Infoavond over hoeveverfraaiing en de natuur om de hoeve -b- 20 u gemeentehallen, Mechelbaan 604, Putte -l- Lucien Verschoren 015/75 46 34 -e- 23 u -info- deze avond is gratis.

7

Noord-Limburg. Natuureducatieve namiddagwandeling in de Wateringen -b- 14 u museum Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-Kolonie -e- 16u30.

9

Kievit. Winteravond -b- 20 u zaal Lambeer, Beerse -l- Paul Prinsen 014/43 73 63 -e- 23 u.

***Meetjesland.** Diavoordracht over Zuid-Afrika -b- 20 u NCMV-lokaal, Lijnendraaiersstraat 10, Eeklo -l- M. Boone 09/377 30 00 -e- 22u30.

***s Heerenbosch.** Diavoordracht over zeezoogdieren en vissen op de Schelde -b- 19u30 Huize Geertrui, Vlassenbroek 190, Vlassenbroek, Dendermonde -info- Daniël Mertens 052/33 39 75 -e- 22 u.

10

Denderland. Beheerswerken in het Honegemreservaat -info- best op voorhand bellen naar Wim D'Haeseleer op GSM 095/87 50 50 om juiste locatie te weten te komen.

***Lier.** Plantenwerkgroep op tocht in het Antwerps havengebied -b- 8 u fietsenstalling van station van Lier of 9 u P. firma Aertsen, afrit Sta-bruek van de A12 -info- Evie Verboven 03/455 35 30 -e- 17 u -m- flora's, loop en picknick met drank.

Het Griesbroek

Gelukkig hebben we nog unieke stukjes natuur in onze omgeving. Van het bestaan van sommige planten en dieren die er thuis horen, is U misschien nauwelijks bewust. De plaatselijke afdeling "Midden - Kempen" van de natuurvereniging "De Wielewaal" nodigt U uit om kennis te maken met de natuur in uw buurt, "Het Griesbroek".

SITUERING

Het Griesbroek is gelegen in de Netevallei op het grondgebied van de Kempische gemeente Balen-Olmen.

Dit natte riet- en moerasland situeert zich in de driehoek, die in het noorden begrensd wordt door de bovenloop van de hier prachtig meanderende Grote Nete, in het oosten door het kanaal Dessel-Kwaadmechelen en in het zuiden door de Heiloo, die achter de thans nog in werking zijnde Straalmolen, samenvloeit met de Grote Nete.

Op het gewestplan, Herentals - Mol, werd Het Griesbroek ingekleurd als natuurgebied (N). Deze groene vlek wordt op zijn beurt omgeven door een agrarisch gebied met ecologisch belang.

ECOLOGISCHE BESCHRIJVING

Het gebied tussen de Grote Nete en de Heiloo, dat aanvankelijk één groot broekbos was, werd na een natuurlijke verdroging ontbost en later omgevormd tot omheinde "beemden", die als hooiland gebruikt werden, (Het Broek). Later kwam bewateren van de beemden in gebruik als enig middel om de grasproductie op te voeren. Dit gebeurde bij middel van een bevoeiingssysteem dat bestond uit

een stelsel van greppels die het water aanvoerden en verdeelden over de beemden. Die greppels waren tevens nuttig voor het draineren tijdens de hooitijden en wanneer de koeien op de beemden gelaten werden voor de nabeweidning.

Door de overvloedige plantengroei in het komvormige reliëf van Het Broek werd er ook een laagveen gevormd. In dit gebied werd dan ook al heel vroeg turf ontgonnen, waardoor de grond tot zo'n halve meter werd uitgelaagd.

Op het einde van de vorige eeuw werd op sommige plaatsen ook het aanwezige ijzermoer ontgonnen. De bruine kleur van het water in het huidige moerasgebied en de waterlopen duidt ook nog op de ijzerhoudende ondergrond. Rond de jaren 50 - 60 raakte de bewatering en dus ook de afwatering in onbruik. Kunstmest moest het vruchtbaar makende water vervangen. Men ging ook meer en meer machines gebruiken, maar daarvoor was een vaste ondergrond nodig. Aldus bleven de beemden onbewerkt achter omdat ze ongeschikt waren voor de "moderne" landbouw. Op sommige percelen werden populieren aangeplant en hier en daar werden visvijvers gegraven. Het merendeel van de overige gronden werd al vlug moerassig en begroeide met Riet, elzen en wilgen. Zo kregen ze het natuurlijk uitzicht dat ze nu nog hebben. Ze zijn uitgegroeid tot een echt natuurgebied. Op de biologische waarderingskaarten vinden we: rietvegetaties, eutrofe wilgenstruwelen, moerasspirea-ruigten, elzenbossen en zeggevegetaties.

Door regelmatige beheerswerken, o.a. jaarlijks maaien van verruigde stukken en het regelen van de waterstand, trachten we de botanische rijkdom van dit gebied te verbeteren of in stand te houden,

VERANTWOORDING AANKOOP-PROJECT

Natuurbehoud is voor De Wielewaal geen holle slogan.

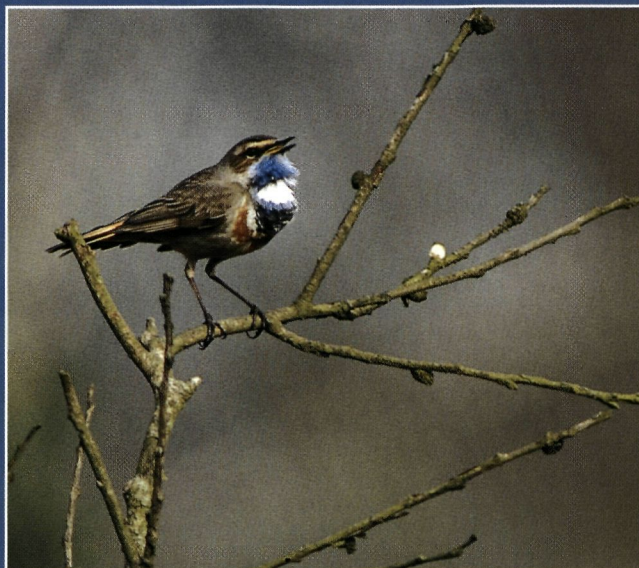
Om hier in onze streek nog waardevolle resten natuur voor de toekomst veilig te stellen hebben we met onze afdeling reeds in 1992 een eigen natuurfonds opgericht met als doel het verwerven en beheren van natuurgebieden. Het moet voor iedereen duidelijk zijn dat enerzijds de openbare besturen en anderzijds private verenigingen als De Wielewaal, verschillende doelstellingen hebben wat betreft het verwerven en beheren van natuurgebieden. Eerstgenoemden leggen vooral de nadruk op de "groenwaarden" veelal voor uitbouw van recreatie en toeristische mogelijkheden. Bij ons primeert de "natuurwaarde", behoud en bescherming van de natuur.

Het is zeker fout te beweren dat deze doelstellingen contradictorisch zijn, integendeel, zij vullen elkaar aan.

De beste manier om waardevolle gebieden voor de toekomst veilig te stellen blijft het aankopen ervan. Vandaar onze reservatenwerking.

Gelukkig kunnen we voor de aankoop van natuurgebieden rekenen op de financiële steun van de Vlaamse Gemeenschap, het Provinciebestuur en de gemeente Balen. Persoonlijke giften en deze van verenigingen helpen ons ook bij het aankopen. Voor de restfinanciering dienen we zelf fondsen te verwerven.

Uw gift is dus onmisbaar voor het behoud van de natuur en van "Het Griesbroek" in het bijzonder.

PRAKTISCH

Het Griesbroek, met zijn oppervlakte van thans al ongeveer 15 ha., blijft een vrij toegankelijk gebied. Tijdens het broedseizoen van de vogels worden wel enkele paden afgesloten. Paden verlaten is niet toegelaten en zou trouwens zeer gevaarlijk zijn wegens de diepte van het moeras op vele plaatsen.

Regelmatig worden er wandelingen georganiseerd in dit natte riet- en moerasland. Deze worden begeleid door ervaren gidsen die u leren kennismaken met de nog rijke natuur in uw buurt. U leert er meer over fauna en flora en men zal u heel wat weten te vertellen over het ontstaan en de geschiedenis van het gebied. Op aanvraag worden ook groepen begeleid.

Uw steun voor "Het Griesbroek" wordt in dank aanvaard op rekening 001-2154926-50 van De Wielewaal vzw, Graatakker 11, 2300 Turnhout, met vermelding "RF 27 Griesbroek".

Voor giften vanaf 1000 F ontvangt u een fiscaal attest.

De Wielewaal vzw.

De Wielewaal is actief in geheel Vlaanderen en Brussel, heeft meer dan 10.000 leden en 55 plaatselijke afdelingen. Lid worden kan door storting van 600 F op hogervermelde bankrekening met de vermelding "lidgeld".

U ontvangt als lid:

- 6 maal per jaar het ledenblad "Wielewaal" boordevol natuurinformatie.
- 4 maal per jaar het tijdschrift voor vogelkijkers: "Oriolus".
- 4 maal per jaar ons plaatselijk afdelingstijdschrift "Pandion", waarin u o.a. op de hoogte wordt gehouden van onze plaatselijke activiteiten.

Voor inlichtingen over onze afdeling "Midden - Kempen" kan u steeds terecht bij:

- Jan De Schepper : voorzitter, Albertlaan 1, 2400 Mol. Tel. 014/81 12 53.
- Fons Van Vlerken : Ondervoorzitter. Tel. 014/31 76 33.
- Jef Sas: secretaris. Tel. 014/31 26 57.
- Rudi Convens : conservator. Tel. 014/30 97 45.

Midden-Limburg. Gedachtenismis voor overledenen van afdeling -b- 18u30 kerk van Zonhoven-Centrum.

11

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve zeevogelobservatie en -determinatiewandeling te Westkapelle -b- 6u30 station Oude God, Lode Dosfellei, Mortsel, P. achter technische dienst of 8 u vuurtoren, Westkapelle -l- Ward Boeykens 03/440 83 72 -e- 19 u -m- vogelgids, verrekijker, telescoop, water- en winddichte kledij, enkele guldens, laarzen bij regenweer en picknick met drank.

***Bree.** Natuureducatieve wandeling op Sint-Maartensheide -b- 8u45 fontein, stadssplein, Bree of 9 u Cousenshop -info- Leo Corstjens 089/46 45 16.

***Brugge.** Natuureducatieve paddestoelenwandeling in Tillegem -b- 13u30 P. Witte Molenstraat met aansluitend een bezoek aan de natuurtentoonstelling in het stadsnatuurcentrum Beisbroek, Zeeweg, Sint-Andries -info- Guido Orbie 050/38 25 76.

***Brussel + Zoniën.** Natuureducatieve paddestoelen- en plantenwandeling in het Verlaarbos -b- 14 u kerk van Nieuwenrode, Kapelle-op-den-Bos -l- Marc de Raedt 016/20 49 86 -e- 17 u.

***Gent.** Natuureducatieve dagtocht naar Ardennen: vallei der Ninglisp -b- 7u30 Sint-Pietersplein, Gent -l- Eric Van Renterghem 09/230 82 68 -e- 20 u -m- veldgidsen, verrekijker, loop en picknick met drank -info- inschrijven door 450 F/volwassenen of 250 F/6-14 jaar over te schrijven op rekening 441-7053081-68 van Wielewaal Gent, Karel de Stoutestraat 66, Gent.

***Groot-Haaltert + Ninove + Pajottenland.** Natuureducatieve wandeling in het Neigembos (Thema: zaden en vruchten) -b- 14u30 kapel van Bevingen, Bevingen, Neigem -l- Jan De Doncker -e- 17 u.

***Land van Waas-Zuid.** Natuureducatieve bos- en paddestoelenwandeling in het Kravaalbos te Meldert -b- 13 u zwembad, rond punt aan Parklaan, Sint-Niklaas of 14 u kerk van Meldert, kruispunt Putstraat en Dorpsstraat -info- G. Keereman 03/776 87 30 -e- 17 u -m- laarzen.

Mandelstreke. Natuureducatieve paddestoelenwandeling in de Mandelhoek -b- 9u30 Waterstraat, langs kanaal, Ingelmunster -l- Albrecht Veranneman 051/22 84 67 -e- 12 u -m- laarzen en paddestoelengids.

Mandelstreke. Natuureducatieve paddestoelenwandeling in Ardooievel -b- 14u30 kasteel van Ardoie -l- Marc Bossuyt -e- 17 u -m- laarzen en paddestoelengids.

***Meetjesland.** Natuureducatieve paddestoelenwandeling -b- 13u30 sporthal, Pussemierstraat, Eeklo of 14u15 centrum Rijksevelde, aan kasteel, op baan Sijsele en Sint-Kruis Brugge -info- C. Bruggeman 09/377 71 40 -e- 17 u -m- paddestoelengids.

***Oostende.** Natuureducatieve dagtocht naar vogelrijke gebieden -b- 8 u P. Provinciaal Maritiem Instituut, Oostende -info- Jacqueline Claerhout 059/30 22 09 -e- 18 u.

***'s Heerenbosch.** Tentoonstelling van schilderijen (olieverf) van Willy Van Buiten ten voordele van aankoop natuurgebieden Vlassenbroek -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek-Dorp 86, kerk, Vlassenbroek, Dendermonde -info- Paul Meert 052/41 18 85 -e- 18 u.

***'s Heerenbosch.** Week van het bos: "Herfst in het bos" -b- 14 u boskapel, Kasteelstraat, Buggenhout -l- Moniek De Clercq 052/33 61 19 -e- 17 u.

***Voorkempen.** Natuureducatieve herfstwandeling in het Heverleebos -b- 8 u de Toverfluit, Handelslei, Halle, opstapmogelijkheid langs Turnhoutsebaan tot Wijnegem -info- inschrijven bij Frans Kerstens 03/383 19 40 - prijs 400 F/volwassenen en 200 F/kinderen onder 18 over te schrijven op rekening 000-0098691-42, Wielewaal Voorkempen -e- 19 u -m- geschikt schoeisel en picknick met drank.

***Westkust.** Natuureducatieve paddestoelenwandeling in Calmeynbos -b- 14 u Koningsplein, De Panne -info- Godfried Warreyn 058/51 80 80 -e- 17 u -m- paddestoelengids.

Wulp. Vogeltrektelling in De Braekeleer -b- 7 u Sint-Bavokerk, Centrum van Oud-Turnhout of 7u15 grensweg Arendonk - Oud-Turnhout, Bergstraat, juist voor brug 'Rooise Loop' zandweg links, -l- Louis Cuylaerts 014/45 29 17 -e- 11 u -m- verrekijker en vogelgids.

***Zemst.** Natuureducatieve paddestoelenwandeling in het BLOSO-domein -b- 9 u ingang domein, spoorwegbrug over het zwembad -l- J. Peeters 015/61 20 86 -e- 12 u -m- paddestoelengids en loop.

12

***Dubbelloof-Westerlo.** Natuureducatieve wandeling in Testel -b- 9u30 Taverne Rond Punt, Testel -l- Oscar Toelen 014/23 43 37 -e- 12 u.

14

Noord-Limburg. Natuureducatieve namiddagwandeling in de Wateringen -b- 14u15 museum Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-Kolonie -e- 16u30.

17

Denderland. Beheerswerken in het Honegemreservaat -info- best op voorhand bellen naar Wim D'Haeseleer op GSM 095/87 50 50 om juiste locatie te weten te komen.

Lier. 9^e Provinciale Natuurquiz -b- 19u30 Sint-Gommarus College, polyvalente zaal, Kan. Davidlaan 4, Lier -l- Marc Vermeylen 03/481 94 79 -e- 23 u.

***Mandelstreke.** Natuureducatief weekend van 17 tot 18 oktober in Flevoland (NL) -l- Vera Vanderwall 051/20 44 89 -m- telescoop en verrekijker.

***Nationale Werkgroep Botanie.** Plantenstudiedag in het havengebied te Terdonk -b- 9 u kapelletje van Terdonk -l- Jean de Prez 09/251 27 26 -e- 17 u -m- laarzen, flora's, loop en picknick met drank.

Waregem. Vogeltrektelling -b- Zijdegemkouter, Kruishoutem en in Harelbeke op de Gavers nabij de molen -info- André Wandels 09/383 66 25.

***Wulp.** Diavoordracht over de Hoge Venen -b- 20 u De Heischuur, Schuurhoven 2, Oud-Turnhout -info- Ludo Huibrechts 014/45 06 46 -e- 22u45.

Zemst. Tocht met de milieuboot op het kanaal Brussel-Willebroek -b- 9u30 kerk van Weerde -l- Els Weyns 015/61 72 27 -e- 17 u -info- inschrijven voor 1 oktober bij Els Weyns, prijs 150 F voor volwassenen en 50 F voor kinderen.

***Zuid-Limburg.** Natuureducatieve daguitstap naar Chassepierre (Gaume) -b- 8 u P. GB Tongeren -l- Willy Lambrix -e- 19 u.

18

Aalter. Vogeltrektelling in het Drongengoedbos -b- 7u30 kerk van Ussel of 7u45 einde Brugstraat, Ussel -l- Steven de Bruycker 09/374 31 08 -e- 9u15 -m- verrekijker.

***Antwerpen-Centrum.** Natuureducatieve daguitstap naar de Ninglinspo en de Amblève -b- 7u30 hoek Vanstraelenstraat en Rooseveltplein, Antwerpen -l- Louis Vergaelen -e- 17 u -m- stevig schoeisel en picknick met drank -info- inschrijven door storting van 550 F op rekening 000-0087473-76 van De Wielewaal te Merksem en dit voor 8 oktober.

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve paddestoelenwandeling -b- 8u15 station Oude God, Lode Dosfellei, Mortsel, P. achter technische dienst -l- Jean Werts 03/663 37 06 -e- 12u15 -m- laarzen, loop en paddestoelengids.

Brugge. Watervogeltelling in de Achterhaven -b- 9 u P. De Jaegher, Havenstraat 7, Brugge -info- Guido Orbie 050/38 25 76 -e- 12 u.

***Denderland.** Natuureducatieve paddestoelenwandeling -info- meer gegevens te verkrijgen bij Herman Derder 053/80 01 10.

***Groot-Haaltert + Ninove + Pajottenland.** Natuureducatieve dagtocht in het park van Mariemont -b- 10 u Gemeenteplein, Meerbeke -l- Geert Rahoert -e- 19 u -m- picknick met drank.

***Kievit.** Natuureducatieve herfstwandeling in Merksplas-Kolonie -b- 14 u Zaal Kunstvrienden of 14u15 ter plaatse -l- Joris Vranckx 014/63 39 03 -e- 17 u.

***Midden-Limburg.** Natuureducatieve wandeling in de Platwijers -b- 9 u Paalsteen, einde Paalsteenstraat, Hasselt -l- Lodewijkcx -e- 12 u.

Noord-Limburg. Watervogeltelling -b- 8 u Lommel-Barrier, op kruispunt -info- Albert Mertens 011/64 94 00.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve herfstwandeling in het Plat, 14 u Schapenstal, Palisstraat, Overpelt -e- 16u30.

***Schelde-Leie.** Natuureducatieve excursie naar de tuin van het kasteel van Leeuwergem en de archeologische tuin van Velzeke -b- 14 u ingang kasteel van Leeuwergem -l- Paul Geeroms 09/282 24 08 -e- 17 u -m- stevig schoeisel of laarzen en verrekijker.

***'s Heerenbosch.** Tentoonstelling van schilderijen (olieverf) van Willy Van Buiten ten voordele van aankoop natuurgebieden Vlassenbroek -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek-Dorp 86, kerk, Vlassenbroek, Dendermonde -info- Paul Meert 052/41 18 85 -e- 18 u.

***Westland.** Natuureducatieve paddestoelenwandeling -b- 9 u grote P. Palingbeek, Palingbeekstraat 18, Zillebeke -l- Rudy Claeys 057/20 24 54 -e- 12 u -m- laarzen, verrekijker en paddestoelengids.

***Zuid-West-Vlaanderen.** Natuureducatieve paddestoelenwandeling in het Kraaibos -b- 9 u Sint-Pietersbrugje aan de sluis te Moen -info- Alex Libbrecht 056/75 60 87 -e- 12 u -m- paddestoelengids.

19

***Dubbelloof-Westerlo.** Natuureducatieve wandeling in Meerhout -b- 9u30 Gildenhuis, Beerstraat 54, Meerhout -l- Oscar Toelen 014/23 43 37 -e- 12 u.

Ninove. Evaluatie van de plantenwerkgroep -b- 19u30 Edingsesteenweg 261, Denderwindeke -l- Gery De Munter 054/33 03 03 en Marleen Gabriëls -e- 22 u30 -info- de juiste datum is nog niet vastgelegd, dus best even contact opnemen met Gery De Munter.

21

Noord-Limburg. Natuureducatieve namiddagwandeling in de Wateringen -b- 14u15 museum Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-Kolonie -e- 16u30.

22

***Brugge.** Dia-vogeldeterminatieavond -b- 20 u Chalet Rethorica, langs Albert I-laan, naast gemeentehuis, Sint-Michiels -info- Guido Orbie 050/38 25 76 -e- 23 u.

24

Denderland. Beheerswerken in het Honegemreservaat -info- best op voorhand bellen naar Wim D'Haeseleer op GSM 095/87 50 50 om juiste locatie te weten te komen.

***Gent.** Diavoordracht -b- 20 u Dienstencentrum, Braemkasteelstraat 41, Gentbrugge -l- Eric Van Renterghem 09/230 82 68 -e- 22u30.

Lier. Beheerswerken in de Treydbeemd -b- 13u30 herberg 't Badhuis, Emblemsesteenweg 73, Kessel -l- J. P. Pihay 03/411 11 45 -e- 17 u.

***Mechelen.** Diavoordracht over Zuid-Chili met speciale aandacht voor de Zuid-Amerikaanse subantarktische pinguïns -b- 20 u zaal boven café De Dijle, Ontvoeringsplein 2, tegenover station Nekkerspoel, Mechelen -l- Steven Vansteenkiste 016/65 02 27 -e- 23 u -info- avond is gratis.

***Noorderkempen.** Diavoordracht over het bos -b- 20 u "Bakkersmolen", Sint-Jansstraat 238, Essen-Wildert -l- Joris Pinseel 03/667 57 97 -e- 22u30.

***Waregem.** Braakballenpluissavond -b- 19 u Kapelhuis, Zulte -info- Peter Depodt 056/61 04 55 -e- 21u30.

Zuid-Limburg. Vogeltrektelling op het Industrierrein-Oost -b- 7 u industrierrein-oost, Tongeren -l- Martin Ketelslegers 012/26 12 65 -e- 17 u.

25

Aalter. Vogeltrektelling in het Maldegemveld -b- 7u30 café 't Jagershof, Drongenweg 11, Ursel of 7u45 Maldegemveld -l- Steven de Bruycker 09/374 31 08 -e- 9u15 -m- verrekijker.

***Aalter.** Natuureducatieve paddestoelenwandeling in het Hooggoedbos -b- 14 u P. Hooggoedbos, Stratem, Aalter -l- Etienne Vanaelst 09/374 59 86 -e- 16u30 -m- laarzen.

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve herfstwandeling in de Ardennen -b- 8 u station Oude God, Lode Dossellei, Morsel, P. achter technische dienst -l- Luc Van Schoor 03/353 09 77 -e- 19u30 -m- verrekijker, fototoestel, veldgidsen, laarzen en picknick met drank -info- inschrijven voor 11 oktober door overschrijving van 400, 450 of 500 F op rek. 000-0178083-88, F. Kennedylaan 22, 2630 Aartselaar.

Bree. Beheerswerken -b- 8 u fontein, stadsplein, Bree -info- Leo Corstjens 089/46 45 16.

Brugge. Trektdag -b- 9 u heideveld in het Provinciaal Domein Tillegem, via P. Witte Molenstraat -l- Guido Orbie 050/38 25 76 -e- 17 u -info- men kan de telling naar believen in tijd en intensiteit meebelevan.

***Gent.** Natuureducatieve paddestoelenwandeling in het Aalmoeseneijebos -b- 13u30 Sint-Pietersplein of 14 u ingang bos -l- Eric Van Renterghem 09/230 82 68 -e- 17 u -m- loep, verrekijker en veldgidsen.

Land van Waas-Noord. Natuureducatieve wandeling rond het fort van Haasdonk -b- 14 u Pastoor Verwiltghenplein, oud gemeentehuis, Haasdonk -info- Chris De Buyzer -e- 17 u.

***Merelbeke-Melle.** Natuureducatieve herfstwandeling : Studie van de bomen in herfstkleuren -b- 13u30 centrum van Merelbeke -l- Fernand Daeneynt -e- 17u30 -m- laarzen en gidsen.

***Netevallei.** Natuureducatieve wandeling langs de Broekelei te Keerbergen -b- 13u30 Wielewaallokaal, Leopoldlei, Hallaar -l- Danny Schoovaerts 016/53 64 47 -e- 17 u.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve dagtocht naar Ardennen en Eifel -info- inschrijven bij Albert Mertens 011/64 94 00.

***Schelde-Leie.** Natuureducatieve herfst- en paddestoelenwandeling in en om het Patersbos te Ronse -b- 14 u Paterskerkje, Steenweg op Elzele, volg de wegwijzers "Lessen" -l- Jacques Vanheeuverswijn 09/384 43 82 -e- 17 u -m- laarzen, loep, paddestoelengids en verrekijker.

's Heerenbosch. Tentoonstelling van schilderijen (olieverf) van Willy Van Buiten ten voordele van aankoop natuurgebieden Vlassenbroek -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek-Dorp 86, kerk, Vlassenbroek, Dendermonde -info- Paul Meert 052/41 18 85 -e- 18 u.

***Westland.** Zeevogeldeterminatie in de Achterhaven van Zeebrugge -b- 8 u station van Ieper, Stationsplein -l- Erik Vanhee 056/50 17 84 -m- verrekijker, telescoop en warme kledij -info- carpooling is mogelijk.

Zuid-Limburg. Vogeltrektelling op het Industrierrein-Oost -b- 7 u

industrierrein-oost, Tongeren -l- Martin Ketelslegers 012/26 12 65 -e- 17 u.

26

***Dubbelloof-Westerlo.** Natuureducatieve wandeling in Herenthout -b- 9u30 't Schipke aan de Nete, Niemandshoek -l- Oscar Toelen 014/23 43 37 -e- 12 u.

28

Noord-Limburg. Natuureducatieve namiddagwandeling in de Wateringen -b- 14u15 museum Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-Kolonie -e- 16u30.

31

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve herfstwandeling in Fort 7 (Thema : Natuurbeheer) -b- 9 u ingang fort 7, Legerstraat 40, Wilrijk -l- Hector de Ceulaer 03/844 24 38 -e- 12 u -m- aangepaste kledij, stevig schoeisel en ev. knapzak voor na wandeling.

***Brugge.** Natuureducatief weekend van 31 oktober tot 1 november in de Flevopolder en Friesland -info- inschrijven kan bij Guido Orbie 050/38 25 76.

Denderland. Beheerswerken in het Honegemreservaat -info- best op voorhand bellen naar Wim D'Haeseleer op GSM 095/87 50 50 om juiste locatie te weten te komen.

***Groot-Haaltert.** Nacht van de duisternis -b- 20 u kerk van Denderhoutem, Dorp, Denderhoutem -l- Axel Neuckermans -e- 23 u.

***Ninove + Pajottenland.** Nacht van de duisternis -b- 20 u kerk van Neigem, Halsesteenweg, Ninove -l- Ria de Dyn 054/33 46 70 -e- 23 u.

Waregem. Vogeltrektelling -b- Zijldegemkouter, Kruishoutem en in Harelbeke op de Gavers nabij de molen -info- André Wandels 09/383 66 25.

CURSUSAANBOD

Het cursusaanbod wordt georganiseerd door NME De Wielewaal en staat onder begeleiding van cursusleiders van NME De Wielewaal.

PLANTEN

Schelde-Leie

Cursus "De flora van de Leievallei"

Waar en wanneer:

Praktijk: Excursies op 04/07 en 01/08, telkens van 14 tot 17 u

- 04/07 : kerk van Zulte

- 01/08 : kerk van Olsene

Info: Karel De Waele : 09/386 45 60

Meebrengen: laarzen, flora's en loep

Schelde-Leie

Cursus "De flora van de Zwalmvallei"

Waar en wanneer:

Praktijk: Excursies op 29/08 en 12/09, telkens van 14 tot 17 u

- 29/08 : kerk van Munkzwalm

- 12/09 : kerk van Sint-Maria-Latem

Info: Karel De Waele : 09/386 45 60

Meebrengen: laarzen, flora's en loep

Schelde-Leie

Cursus "Herfstbloeiërs in Opbrakel en in Nederbrakel"

Waar en wanneer:

Praktijk: Excursies op 26/09 en 10/10, telkens van 14 tot 17 u

- 26/09 : kerk van Opbrakel

- 10/10 : kerk van Nederbrakel

Info: Karel De Waele : 09/386 45 60

Meebrengen: laarzen, flora's en loep

BOMEN EN STRUIKEN

Noord-Limburg

Cursus "Bomen en struiken"

Waar en wanneer:

Theorie: museum Wateringhuis, Oude Maai 80, Lommel-Kolonie

Op 11/09 en 18/09, telkens van 20 tot 23 u

Praktijk: Excursie op 26/09 van 9 tot 12 u

- 26/09 : Den Tip, Kanaalstraat 48, P. van Harmoniezaal, Lommel, Kerkhoven

Inschrijvingsgeld: 400 F/niet-leden en 300 F/leden Wielewaal en JNM
Info: Albert Mertens : 011/64 94 00

PADDESTOELEN

Antwerpen-Zuid

Cursus "Paddestoelen"

Waar en wanneer:

Praktijk: Excursies op 04/09, 11/09, 18/09, 25/09, 02/10, 09/10, 16/10 en 23/10, telkens van 9 tot 12 u

- 04/09 : bijeenkomst P. 'Vrieselhof', bereikbaar via E34, afrit 19, afslaan naar links tot rondpunt van Oelegem, daarna rechts en nogmaals rechts, het 'Vrieselhof' ligt ongeveer 400 m verder op de weg
- 11/09 : bijeenkomst aan lokaal 'De IJsvogel' aan ingang van fort 7, Legerstraat 40, Wilrijk, te bereiken via de Jules Moretuslei

- 18/09 : bijeenkomst aan 'De Inslag', bereikbaar via E19 richting Breda, afrit 4 Sint-Job-in-'t-Goor, dan linksaf over de autostrade richting Maria-ter-Heide/Kalmthout, na ongeveer 500 m op het kruispunt naar links Miksebaan, iets voor antitankkanaal naar rechts = Kerkedreef, deze dreef volgen tot aan P. van 'De Inslag'

- 25/09 : bijeenkomst aan de kerk van Terhagen, bereikbaar via Boom

- 02/10 : bijeenkomst aan 'Hof ter Zielbeek', bereikbaar via A12 tot Boom, richting 'Centrum' op de splitsing naar rechts richting Willebroek, ongeveer 100 m verder naar rechts de Hoeikensstraat in, deze baan tot het einde volgen, dan rechts over de autosnelweg, 'Hof ter Zielbeek' ligt ongeveer 300 m verder, bijeenkomst op de P. tegenover 'Hof ter Zielbeek' in de Kasteelstraat

- 09/10 : bijeenkomst op het markplein van Niel, links van de kerk, bereikbaar via A12

- 16/10 : bijeenkomst aan de kerk van Blaasveld, bereikbaar via A12 tot Breendonk, dan N16 richting Mechelen

- 23/10 : bijeenkomst aan de P. van het 'Peerdsbos', ingang op Bredabaan, bereikbaar via N1 Antwerpen-Breda

Inschrijvingsgeld: Zowel beginners als 'gevoorderden' kunnen hieraan deelnemen. Voor deelname kan men zich best zo vlug mogelijk laten inschrijven bij Hubert De Meulder, tel. 03/830 13 87. Het aantal deelnemers is beperkt. De deelname wordt bevestigd door storting van 600 F op p.r. 000-0178083-88 van De Wielewaal, J.F. Kennedylaan 22 te 2630 Aartselaar, met als mededeling "paddestoelen + uw telefoonnummer". Het programma van de excursies, die doorgaan in de omgeving van Antwerpen, wordt aan de deelnemers opgestuurd.

Info: Hubert De Meulder : 03/830 13 87

Meebrengen: laarzen en loop

Arendonk

Cursus "Paddestoelen"

Waar en wanneer:

Theorie: Zaal De Ster, achter de kerk, Arendonk

Op 10/09 en 17/09, telkens van 20 tot 23 u

Praktijk: Excursies op 13/09, 27/09 en 04/10, telkens van 14 tot 17 u

- 13/09 : Staatsbossen te Ravels

- 27/09 : Prinsenspark te Retie

- 04/10 : Hoge Vijvers te Arendonk

Inschrijvingsgeld: 500 F/niet-leden en 400 F/leden Wielewaal, inschrijven door eerst telefonisch af te spreken met Eddy Feyen en dan het inschrijvingsgeld over te schrijven op rekening 001-3027216-19 van Wielewaal Arendonk

Info: Eddy Feyen : 014/67 81 11

Brussel

Cursus "Paddestoelen"

Waar en wanneer:

Theorie: Gemeenschapscentrum Contact, Orbalaan, Sint-Pieters-Woluwe

Op 02/10 en 16/10, telkens van 19u30 tot 22u30

Praktijk: Excursie op 10/10 van 14 tot 17 u

- 10/10 : Zoniënwood, afspraak aan het Rood Klooster

Inschrijvingsgeld: 300 F

Info: Filip Fleurbaey : 02/759 87 52

Meetjesland

Cursus "Paddestoelen"

Waar en wanneer:

Theorie en praktijk: Bosinfocentrum Het Leen, Gentsesteenweg 80, Eeklo

Op 26/09, 06/10, 13/10, 20/10 en 27/10, telkens van 9 tot 12 u

Inschrijvingsgeld: 900 F/niet-leden en 700 F/leden Wielewaal

Info: Marc Boone : 09/377 30 00

Meebrengen: schrijfgier, loop en paddestoelengidsen

Moervaart-Zuidlede

Cursus "Paddestoelen"

Waar en wanneer:

Theorie: vergaderzaaltje van sporthal, tegenover de kerk, Kan. Triestlaan, Zaffelare

Op 28/09 van 19u30 tot 22u30

Praktijk: Excursie op 11/10 van 14 tot 17 u

- 11/10 : ingang 1 van Provinciaal domein Puyenbroeck, aan de speeltuin, Wachtebeke

Inschrijvingsgeld: 400 F te storten op rekening 293-7330068-27 van

Wielewaal Moervaart-Zuidlede, Bevrijdersstraat 34, Moerbeke-Waas

Info en inschrijven: Maatje den Herder : 09/355 58 59 of Norbert Van

Acker : 09/355 86 67

Meebrengen: schrijfgier, loop en paddestoelengidsen

Nete en Aa

Cursus "Paddestoelen"

Waar en wanneer:

Theorie: Stationneke, Stationstraat 57, Olen

Op 05/10, 08/10 en 12/10, telkens van 20 tot 22u30

Praktijk: Excursie op 18/10 van 14 tot 17 u

- 18/10 : Prinsenspark, Kastelsedijk, Retie

Inschrijvingsgeld: 200 F

Info: Eddy Vercammen : 014/22 41 70 of 075/27 33 89

Netevallei

Cursus "Paddestoelen"

Waar en wanneer:

Theorie: Wielewaalokaal, Leopoldlei 81, Hallaar

Op 19/09 en 02/10, telkens van 20 tot 22u30

Praktijk: Excursies op 20/09, 04/10 en 11/10, telkens van 9 tot 12 u

Afspraakplaatsen moeten nog vastgelegd worden

Inschrijvingsgeld: 600 F/niet-leden, 500 F/leden Wielewaal en 400

F/leden JNM – inschrijven bij Joris Bosmans

Info: Joris Bosmans : 015/24 90 26

Meebrengen: schrijfgier, loop en paddestoelengids

's Heerenbosch

Cursus "Paddestoelen"

Waar en wanneer:

Theorie: Vogelopvangcentrum, Boeksheide 51, Malderen

Op 02/10 van 20 tot 23 u

Praktijk: Excursie op 03/10 van 14 tot 17 u

- 03/10 : taverne De Wandeling, Kasteeldreef 11, Lippelo, Sint-Amands

Inschrijvingsgeld: 600 F/niet-leden en 400 F/leden

Info: Moniek De Clerq : 052/33 61 19 of Daniël Mertens : 052/33 39 75

Meebrengen: loop, laarzen en spiegelte (praktijk)

Voorkepen

Cursus "Paddestoelen"

Waar en wanneer:

Theorie: Het Zonneputteke, Zonneputteke 1, Zoersel

Op 18/09 en 25/09, telkens van 20 tot 22u30

Praktijk: Excursie op 25/10 van 14 u tot 16 u

- 25/10 : Vaartdijk 4, Cuveehoeve, Brecht

Inschrijvingsgeld: Zo vlug mogelijk bij Frieda De Ruysser 03/311 51

16. De deelname wordt bevestigd door storting van 400 F/niet-leden

en 200 F/leden op rekening 000-0098691-42 van Wielewaal Voor-

kepen, De Singel 25, Schilde, met als mededeling "paddestoelen +

uw telefoonnummer".

Info: Frieda De Ruysser : 03/311 51 16

Meebrengen: schrijfgier, loop en paddestoelengidsen

Zuid-Limburg

Cursus "Paddestoelen"

Waar en wanneer:

Theorie: lokaal Derby Girls, Dreef(einde), Nerem

Op 18/09 en 09/10, telkens van 20 tot 23 u

Praktijk: Excursies op 20/09 en 11/10, telkens van 9 tot 12

Beide wandelingen vertrekken aan het Natuur Educatief Centrum De

Kevie, Oude Blaarstraat 7, Tongeren

Inschrijvingsgeld: 500 F/niet-leden en 400 F/leden Wielewaal en JNM

Info: David Nijssen : 012/23 53 60

INSECTEN

Zemst

Basiscursus "Insecten"

Waar en wanneer:

Theorie: Schranshoeve, Stijn Streuvelslaan 92, Eppegem

Op 03/09 van 20 tot 22u45

Praktijk: Excursie op 06/09 van 14 tot 18 u

- 06/09 : kerk van Weerde

Info: Jeanne Peeters : 015/61 20 86

Meebrengen: loop en insectengids

ZOOGDIEREN

Dubbelloof-Westerlo

Cursus "Zoogdieren"

Waar en wanneer:
Theorie: Vesperzaal, abdij, Abdijstraat 40, Tongerlo
Op 30/10 van 20 tot 23 u
Inschrijvingsgeld: 100 F/niet-leden en 50 F/leden Wielewaal
Info: Hortense Dupont : 014/54 54 83

Dubbeloof-Westerlo

Cursus "Vleermuizen"
Waar en wanneer:
Theorie: Vesperzaal, abdij, Abdijstraat 40, Tongerlo
Op 27/11 van 20 tot 23 u
Praktijk: Excursie naar een ijskelder op 18/07/1999
Inschrijvingsgeld: 200 F/niet-leden en 100 F/leden
Info: Hortense Dupont : 014/54 54 83

Groot-Haaltert + Ninove + Pajottenland

Cursus "Zoogdieren"
Waar en wanneer:
Theorie:
- 04/09 : Immaculata Maria Instituut, Kapelleweide 7 Ledeberg, Roosdaal
- 11/09 : taverne Oud Gaasbeek, Kasteelstraat 37, Gaasbeek
- 25/09 : buurthuis van Pollare, kruispunt Hoogstraat en Nekkersput, Pollare
Op 04/09 van 19u30 tot 22u30 en op 11/09 en 25/09, telkens van 19u30 tot 21 u
Praktijk: Excursies op 11/09 en 25/09, telkens van 21 tot 23 u
- 11/09 : kasteeldomein van Gaasbeek, Kasteelstraat 40, Gaasbeek
- 25/09 : Kwaadbroeken, Pollare
Inschrijvingsgeld: 300 F
Info: Ria De Dyn : 054/33 46 70
Meebrengen: laarzen, zaklamp en notaboekje.

Nete en Aa

Cursus "Vleermuizen"
Waar en wanneer:
Theorie: Stationsneke, Stationsstraat 57, Olen
Op 07/09 en 11/09, telkens van 20 tot 22u30
Praktijk: Excursie op 18/09 van 19u20 tot 22u30
- 18/09 : Deckxhoevevijver, Fransebaan, Geel met bezoek aan de grafkelder Coppens, Kleinekievit (straat), Geel
Inschrijvingsgeld: 150 F
Info: Eddy Vercammen : 075/27 33 89 of 014/22 41 70

VOGELS

Bree

Cursus "Vogeltrek"
Waar en wanneer:
Theorie: Cultureel Centrum, Kloosterstraat 13, Bree
Op 16/09 en 23/09, telkens van 20 tot 23 u
Praktijk: Excursies op 20/09 en 03/10, telkens van 8 tot 11u30 en 10/10 van 6u30 tot 12 u
- 20/09 : de Luysen, Bree
- 03/10 : de Balkenbenden, Bochelt
- 10/10 : Schulensbroek, Schulen
Inschrijvingsgeld: 600 F/niet-leden en 500 F/leden Wielewaal en JNM
Info: Jos Gorssen : 089/46 67 88

Demervallei

Cursus "Ganzen"
Waar en wanneer:
Theorie: Bosmuseum Gerhagen, Zavelberg 10, Tessenderlo
Op 19/11 en 26/11, telkens van 20 tot 23 u
Praktijk: Excursies op 06/12 en 12/12, telkens vanaf 8 u
- 06/12 : Damme en Uitkerkse polders, afspraakplaats op de Vismarkt, Tessenderlo
- 12/12 : Zeeland, afspraakplaats op de Vismarkt, Tessenderlo
Inschrijvingsgeld: 600 F/niet-leden en 500 F/leden Wielewaal en Werkgroep Ecologie Tessenderlo
Info: Koen Leysen : 014/47 29 50 of 013/66 74 54

Dubbeloof-Westerlo

Cursus "Ganzen"
Waar en wanneer:
Theorie: Vesperzaal, abdij, Abdijstraat 40, Tongerlo
Op 29/01 en 12/02, telkens van 20 tot 23 u
Praktijk: Excursie naar Zeeland op 21/02/1999
Inschrijvingsgeld: 300 F/niet-leden en 200 F/leden
Info: Hortense Dupont : 014/54 54 83

Leuven

Cursus "Vogeltrek"
Waar en wanneer:

Theorie: Cultureel Centrum, Brusselsestraat, lokaal A.1.5, Leuven
Op 22/09 en 29/09, telkens van 20 tot 22u30
Praktijk: Excursies op 11/10 en 18/10
Info: Mevr. Verhuizen : 016/40 16 47

Maasland

Cursus "Watervogels"
Waar en wanneer:
Theorie: Natuur Educatief Centrum De Wissen, Maaspark, Dilsen-Stokkem
Op 21/11 en 28/11, telkens van 9 tot 12 u
Praktijk: Excursies op 13/12 en 20/12, telkens van 8u30 tot 12 u
- 13/12 : Noordelijk Maasplassengebied, afspraakplaats aan De Wissen, Maaspark
- 20/12 : Zuidelijk Maasplassengebied, afspraakplaats aan De Wissen, Maaspark
Inschrijvingsgeld: 500 F/niet-leden en 400 F/leden Wielewaal en JNM
Info: Mark Stevens : 089/75 56 52

Mechelen

Cursus "Vogeltrek"
Waar en wanneer:
Theorie: zaal boven café De Dijle, Ontvoeringsplein 2, tegenover station Nekkerspoel, Mechelen
Op 07/10 van 20 tot 23 u
Praktijk: Excursie op 10/10 van 7u30 tot 11u30
- 10/10 : P. Ciné City, Spuihoekstraat 5, Mechelen, nabij Nekkerhal en sportpark De Nekker
Inschrijvingsgeld: 150 F/niet-leden en 100 F/leden Wielewaal en JNM
- inschrijven op eerste cursusavond
Info: Steven Vansteenkiste : 016/65 02 27
Meebrengen: verrekijker, laarzen (noodzakelijk) en vogelgids

Meetjesland

Cursus "Roofvogels"
Waar en wanneer:
Theorie: NCMV-lokaal, Lijndraaiersstraat 10, Eeklo
Op 03/11, 10/11 en 17/11, telkens van 20 tot 22u30
Inschrijvingsgeld: 450 F/niet-leden en 400 F/leden Wielewaal en JNM
Info: Marc Boone : 09/377 30 00

Midden-Kempen

Cursus "Roofvogels"
Waar en wanneer:
Theorie: café De Oude Jager, Ezaart 351, Mol
Op 18/09 en 25/09, telkens van 20 tot 22u30
Praktijk: Excursies op 06/09, 20/09 en 02/10
- 06/09 : Ronde Put, brug 2, Postel ter Heyde, weg Retie-Postel van 9 tot 13 u (initiatietocht)
- 20/09 : De Maat, brug sas 3, weg Mol-Postel, Mol van 14 tot 16u30 (visarendtocht)
- 02/10 : SJB-college, Jacob Smetslaan, Mol van 20 tot 22u30 (dia-voordracht)
Inschrijvingsgeld: 400 F
Info: J. Sas : 014/31 26 57
Meebrengen: vogelgids, verrekijker en zitstoeltje (praktijk)

Noord-Limburg

Cursus "Vogeltrek"
Waar en wanneer:
Theorie: Cultureel Centrum De Geer, Overpeltsebaan, Eksel
Op 02/10 en 06/11, telkens van 20 tot 23 u
Praktijk: Excursies op 04/10 van 7 tot 11 u en 08/11
- 04/10 : reservaat De Veewey, Kiefohoekstraat, weg van Eksel naar Kerkhoven
- 08/11 : nog te bepalen
Inschrijvingsgeld: 400 F
Info: Albert Mertens : 011/64 94 00

Zuid-West-Vlaanderen

Minicursus : "Herkenning van trekvogels"
Waar en wanneer:
Theorie: Natuur Educatief Centrum De Steenoven, op de kruising van de Schaapsdreef en de Sint-Denijsseweg op 't Hoge, Kortrijk
Op 04/10 van 20 tot 23 u
Praktijk: Excursies op 10/10 en 17/10 (uren nog niet vastgelegd)
Alle excursies vertrekken vanuit het Natuur Educatief Centrum De steenoven
Info: Alex Libbrecht : 056/75 60 87

Zwalmvallei

Cursus "Roofvogels"
Waar en wanneer:
Theorie: café Ivan Braems, Stationsplein 9, Zottegem

Op 04/09 en 11/09, telkens van 20 tot 23 u
 Praktijk: Excursies op 20/09 en 27/09, telkens van 9 tot 12 u
 - 20/09 : kerk van Rozebeke
 - 27/09 : kerk van Oombergen
 Inschrijvingsgeld: 250 F te betalen via overschrijving voor 28 augustus op rekening 098-5440544-39 van Wielewaal Zwalmvallei, Wurmendries 111, Zottegem met vermelding "cursus roofvogels" + telefoonnummer
 Info: André D'Haeseleer : 09/360 23 07 of Guy Eeckhout : 09/360 36 74
 Meebrengen: schrijfgerief en vogelgids (theorie) en laarzen, verrekijker en vogelgids (praktijk)

GELEEDPOTIGEN

Mechelen

Cursus "Geleedpotigen"
 Waar en wanneer:
 Theorie: zaal boven café De Dijle, Ontvoeringsplein 2, tegenover station Nekkerspoel, Mechelen
 Op 02/09 en 23/09, telkens van 20 tot 22u30
 Praktijk: Excursies op 05/09 en 26/09, telkens van 9 tot 12 u
 - 05/09 : P. zwembad BLOSO, Zandstraat 3, Hofstade
 - 26/09 : P. waterskiclub Grote Vijver, Battenbroek, hoek Blarenberglaan en Battenbroek, Mechelen
 Inschrijvingsgeld: 400 F/niet-leden en 300 F/leden Wielewaal en JNM
 Info: Goedele Verbeylen : 015/32 12 05
 Meebrengen: determinatiewerken, vergrootglas en doosloep

VEILIG OMGAAN MET DE KETTINGZAAG

's Heerenbosch

Cursus "Veilig omgaan met de kettingzaag"
 Waar en wanneer:
 Theorie: Vogelopvangcentrum, Boeksheide 51, Malderen
 Op 21/11 of 24/11, telkens van 9 tot 12 u en van 13 tot 16 u
 Praktijk: Excursie op 01/12 of 04/12, telkens van 9 tot 12 u en van 13 tot 16 u
 - 01/12 of 04/12 : Buggenhoutbos

Inschrijvingsgeld: 1700 F/niet-leden en 1200 F/leden Wielewaal
 Info: Gustaaf Van Gucht : 052/33 44 56 of Moniek De Clerq : 052/33 39 75

NATUURLIJK GEZOND

Cursus "Natuurlijk gezond"

Let op: op elke cursusdag loop er een afzonderlijke cursus om 9u30 en om 20 u, iedere les duur 2 uur
 Waar en wanneer:
 Brusselstraat 18, Buggenhout, telkens vanaf 9u30 of 20 u
 Op 03/11, 10/11, 17/11 en 24/11
 Inschrijvingsgeld: 1500 F/niet-leden en 1200 F/leden Wielewaal
 Info: Moniek de Clerq : 052/33 61 19

FILMRETROSPECTIEVE VAN JOHN BAX

Deze retrospectieve vindt plaats op de volgende dagen:
 - donderdag 17/09, 24/09, 01/10 en 08/10
 De vertoningen beginnen steeds om 20 u en eindigen omstreeks 22u30 op volgend adres:
 Eetzaal van school Reuzepas, Heerestraat 140, Oud-Turnhout, gelegen nabij de kerk van Oosthoven en het ontmoetingscentrum De Heischuur
 Inschrijvingsgeld:
 Voor het gehele filmcircuit betaalt men 250 F voor de onkosten (4 filmavonden + syllabus). Gelieve dit bedrag te storten op rekening 001-1785968-80, Wielewaal Turnhout, Kanaaldijk 1, Ravels, onder vermelding van "John Bax".
 Voor men dit bedrag overmaakt, dient men zich telefonisch aan te melden bij penningmeester Gilbert Loos 014/41 21 16.

GEZOCHT

Een lens Canon EOS 600 mm f4.0 in uitstekende mechanische en optische staat; toestand van het uitzicht is onbelangrijk. Tel. naar 052/20 02 28, fax 052/20 04 22 of e-mail: hiel.associates@unicall.be met aanduiding van gewenste prijs.

TE HUUR

Chalet in de Fagne-Famenne streek (Nismes). Bescheiden luxe, maar enige sfeer en uniek gesitueerd. Tal van recreatieve/toeristische mogelijkheden en overdadige natuur. Een Zwarte ooievaar of een Oehoe is nooit ver uit de buurt. Unieke "piste cyclables". Alle inlichtingen: Johan De Meirman, 075/40 19 55.

TE KOOP

Fototoestel Minolta x300 met 300 mm telelens, 500 mm spiegellens, 90 mm macrolens + schuilhut. Alles in 1 koop voor 40.000 F. Tel. 011/59 20 64 na 18 uur

TE KOOP

Zeiss 20x60S. Met beeldstabilisator. Prijs: 130.000 F
 Leica 10x50 BA. Prijs 40.000 F. Tel. 011/81 29 19

GEZOCHT

Reisgezel m/v voor ornithologische exploratiereis naar zuiden van Marokko of vogelreis naar de Canarische eilanden, beide voorkeur kerstverlof. Tel. 014/88 27 31.

TE KOOP

Telescoop + draagzak + statief + oculier 20x. Merk telescoop: Kowa TSN-1. Zeer goede staat. Prijs overeen tekomen. Inlichtingen: Slegers Bart, tel. 014/55.54.61, na 17 u.

advertentie

Vogel- en natuurreizen

Turkije (Bosporus), Hongarije (poesta), Duitsland/Zweden (Rügen & Falsterbo), Polen (oerbos van Bialowieza), Roemenië (Roodhalsganzen), Marokko (woestijn) en India, voorjaar 1999 (Bharatpur en WNF Tijgerreservaten).
 Interesse? Brochure bij Eco Tourist Services, Postbus 1580, 3800 BN Amersfoort (NL), tel. 0031 33 4565201 (fax 5314)

PRIJS HENRI FRANCKX, VIJFDE EDITIE

Het Fonds Henri Franckx werd opgericht om jaarlijks een geldprijs toe te kennen aan de afdeling van De Wielewaal, die in het afgelopen jaar het meest verdienstelijk project heeft uitgewerkt voor het promoten van de vereniging.

De prijs bedraagt 25.000 F. Hij werd voor de eerste maal uitgereikt op de natuurstudiedag van 19 maart 1995 in Antwerpen.

Het ingediende project moet verband houden met de doelstellingen van De Wielewaal: natuurbeleving, natuurstudie en natuurbehoud.

In 1995 werden 4 projecten ingediend. De prijs ging naar afdeling Ninove voor haar initiatief in verband met de ledenwerving. Hun ledenactieplan werd overgenomen door de nationale Wielewaal. In 1996 werden 11 dossiers ingediend. De prijs ging naar afdeling Rupelstreek, die een actie voerde voor de aanplant van streekeigen hagen en houtkanten. Deze actie werd in 1997 overgenomen door vele afdelingen en gemeenten van de provincie Antwerpen. Voor 1997 waren er 7 inzendingen. De prijs werd gewonnen door afdeling Regio Lier voor de projecten voor reservatenwerving, tevens ledenactie en naambekendheid.

In 1998 werden slechts 4 projecten ingediend.

WA Schelde-Leie: "De Langemeersen"

Aan de hand van tientallen brieven, krantenknipsels en artikels uit tijdschriften wordt de twintigjarige strijd van de afdeling voor het behoud van het hooilandreservaat De Langemeersen te Wortegem-Petegem uiteengezet.

Vele bedreigingen werden bestreden:

- het oprukkende golfterrein werd beperkt tot het kasteeldomein;
- de zweefvliegers werden geweerd;
- de watering werd bekampt: verdroging is nefast voor de zeldzame flora.

In 1977 werd de eerste ha aangekocht. Eind 1997 kan door twee aankopen de reservaat-oppervlakte vergroot worden tot ruim 22 ha. Het einddoel is 100 ha.

In een nabijgelegen gemeentelijk domein is ondertussen een leerpad aangelegd en een akkoord bereikt over hooilandbeheer. De gemeente staat sinds 1996 nu ook financieel achter het wielewaalreservaat. Aandacht wordt ook besteed aan de financiering dankzij de verkoop van de LP, cassette en CD "Zang der vogels": meer dan 50.000 exemplaren werden verkocht. Tevens wordt de actie uiteengezet voor de wijziging van het gewestplan ten gunste van het reservaat. Mocht het project van Schelde-Leie bekroond worden, dan wordt het bedrag gebruikt voor de aanmaak en de verspreiding van een folder over De Langemeersen.

De twintigjarige actie heeft in ieder geval bijgedragen tot meer naambekendheid van De Wielewaal.

WA Rupelstreek: "Natuurleerpad Oude-Netearm"

Het doel van het natuurleerpad is de wandelaar door middel van een twaalfstal info-borden kennis te laten maken met de

verschillende facetten van de natuur in de Oude-Netearm. Het project maakt blijvende promotie voor De Wielewaal, heeft ledenwerving als gevolg en heeft een voorbeeldfunctie. Voor de realisatie van het natuurleerpad kreeg de afdeling de medewerking van het gemeentebestuur, de milieuraad en de leerlingen van de vrije basisschool van Rumst.

Bijgevoegd zijn brieven naar de Dienst Zeeschelde en Aminal. Vermeld zijn ook de aankondiging van de opening, de promotiefolder en -affiche en de facturen. Zeer interessant is de voorstelling van de info-borden. Tot slot volgen enkele krantenknipsels. Het dossier is prachtig gepresenteerd.

WA 's Heerenbosch: "Vlassenbroek"

Het project omvat 5 delen:

- "Vlassenbroek Open": tijdelijke openlucht-tentoonstelling in het dorp en de polder;
- "Kunst voor Natuur": doorlopende tentoonstelling in de galerij Salix;
- Wekelijkse zomerwandelingen;
- Aanleg van een wandelroute in de polder;
- Uitgave van een brochure over de Schelde.

Het project heeft een voorbeeldfunctie, omdat hierdoor andere doelgroepen bereikt worden. Het maakt in ieder geval promotie voor De Wielewaal. Het dossier is prachtig gepresenteerd en gedocumenteerd met vele persartikels. Het is de derde maal dat het wordt ingediend. Vorig jaar stond het op de tweede plaats.

WA Noorderkempen: "Gierzwaluwproject"

Het project omvat de inventarisatie en de uitbreiding van gierzwaluwbroedplaatsen in Essen en Kalmthout. Inmiddels is het uitgebreid tot Huiszwaluwen. Dit project stelt slechts één onderdeel van de totale werking van de afdeling in de schijnwerpers. De werkgroep "Gierzwaluwen" van de afdeling heeft goede contacten met een dergelijke werkgroep in Roosendaal (Nederland), wat de werking een internationaal tintje geeft.

Een permanente infostand werd opgericht bij een firma van bouwmaterialen. Een mobiele tentoonstelling staat opgesteld in het gemeentehuis van Kalmthout en wordt daarna overgebracht naar Natuureducatief Centrum. Het project werd ook opgenomen op de lijst van ANKONA en blijkt enig te zijn in de provincie Antwerpen. Het project heeft dus een voorbeeldfunctie. Het is een eigen en origineel project met mogelijkheid voor promotie voor De Wielewaal. Bijgevoegd zijn brieven, krantenknipsels, brochures en artikels uit tijdschriften. Het is de tweede maal dat het project wordt ingediend.

De jury voor de prijs bestond uit Luc Meul, voorzitter, Ferdinand Van den Broeck, eresecretaris, Eugene Wellens, erenpenningmeester, Paul Herroelen, ex-beheerder, Henri Franckx, erevoorzitter van De Wielewaal en Joris Bracquené, directeur Paul Herroelen werd spijtig genoeg verontschuldigd.

De juryleden gaven individueel en zelfstandig punten voor de ingezonden projecten, zich baserend op eigenheid, originaliteit, voorbeeldfunctie, promotie-effect en presentatie. Na grondige deliberatie werd de winnende afdeling 's Heerenbosch.

De jury wenst ze hiervoor oprecht geluk. Gezien de andere projecten eveneens van hoogstaande kwaliteit zijn, geeft de jury de afdelingen de raad hun project volgend jaar terug in te dienen.

Henri Franckx

DE WIELEWAAL IN DE WETSTRAAT: BERICHTEN OVER NATUUR EN BELEID

Tweede zit voor evaluatie mestactieplan

Anders dan verwacht is er nog geen akkoord bereikt over een nieuw mestdecreet. De onderhandelingen tussen de rege-

ringspartners waren nochtans zo goed als rond, maar de landbouworganisaties stelden hun veto. Van de nood een deugd gemaakt, heeft het ons de gelegenheid gegeven om nog scherper dan voorheen onze eisen duidelijk te maken:

- overall in de groengebieden en in het VEN moet de nulbemesting gelden, d.i. een bemesting van maximum 1 dier per hectare;
- van de nulbemesting kan slechts afgeweken worden op basis van overeenkomsten die kaderen in de natuurrichtplannen van het natuurdecreet;
- de ambtshalve ontheffing voor gezinsbedrijven vervalt vanaf 1 januari 2003;
- overall in de kwetsbare gebieden moet eenzelfde bemestingsnorm ingevoerd worden; van deze norm kan nooit afgeweken worden;
- in de kwetsbare gebieden moeten extra maatregelen getroffen worden voor het behoud van halfnatuurlijke graslanden en van voor weidevogels belangrijke graslandcomplexen; de wetenschappelijke randvoorwaarden zijn vastgelegd bij de ecologische evaluatie;
- de strook langs waterlopen waar geen mest mag uitgereden worden, moet, zeker in de kwetsbare gebieden en langs ecologisch waardevolle waterlopen, uitgebreid worden tot 10 meter;
- het uitrijverbod moet ingaan op 1 september.

Als natuurvereniging staat De Wielewaal vooral kritisch tegenover de voorstellen in de groengebieden. En we zijn dubbel op onze hoede omdat hier in het verleden beloftes zijn gedaan die niet of slechts zeer gedeeltelijk zijn ingelost. Zo was in het regeerakkoord duidelijk gesteld dat de nulbemesting in 100% van de groengebieden zou worden ingevoerd; bij de aanpassing van het mestdecreet in 1995 was er een zgn. politiek akkoord voor 50%; vandaag blijkt dan in de praktijk amper 25% en misschien zelfs nog minder van de landbouwgronden in natuur- en groengebieden effectief onder de beperkingen valt.

De Wielewaal vraagt niet meer (maar ook niet minder) dan dat de wetenschappelijke conclusies van de werkgroep ecologische evaluatie volledig terug te vinden zijn in het nieuwe decreet. Als dit niet gebeurt, is wat ons betreft de evaluatie een maat voor niets geweest. Met als bijkomend gevolg dat dit het overleg tussen natuur en landbouw ongetwijfeld zwaar zal hypothekeren. Omgekeerd, als de regering en de landbouworganisaties de aanbevelingen van de ecologische evaluatie willen onderschrijven, zijn wij als natuurvereniging bereid om over de concrete invulling tot een overeenkomst te komen.

In het najaar zal duidelijk worden of de minister slaagt in de tweede zitting. We wensen hem alvast veel geluk.

Praktische uitvoering van natuurdecreet kan van start gaan

Tijdens de laatste vergadering van de regering voor de zomer is het eerste uitvoeringsbesluit van het natuurdecreet dan toch eindelijk goedgekeurd. Het besluit regelt het voorkeurecht, de natuurinrichtingsprojecten, de afbakening van VEN en IVON en de natuurvergunning. Het wordt nu mogelijk om nog dit jaar - zoals beloofd - 60 tot 80.000 ha Vlaams Ecologisch Netwerk aan te duiden. We rekenen er ook op dat in het najaar reeds enkele natuurinrichtingsprojecten kunnen opgestart worden.

De natuurvergunning vervangt het bestaande vegetatiewijzigingsbesluit. Hiermee wordt een eerste invulling gegeven aan het standstill- en zorgprincipe. Het natuurdecreet voorziet naast een gebiedsgericht beleid immers ook maatregelen om de natuur buiten de beschermde gebieden beter te beschermen. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen verbod, vergunningsplicht en meldingsplicht. Het vernielen of wijzigen van holle wegen, graften, bronnen, vennen en heide, moerassen en duinvegetaties is voortaan steeds en overall verboden. Hetzelfde geldt voor historisch permanent gras-

land en poelen in de groengebieden. Alle andere vegetatiewijzigingen binnen groengebieden, ecologisch waardevol agrarisch gebied, duingebieden en de zgn. internationale gebieden (o.a. vogelrichtlijngebieden) zijn onderworpen aan een vergunning die moet afgeleverd worden door de gemeente. Tenslotte zijn er nog een aantal vegetatiewijzigingen die moeten gemeld worden aan de gemeente.

Wintertaling gered van de stoofpot

In het nieuwe jachtbesluit 1998-2003 is de jacht op de Wintertaling niet opnieuw geopend. Daarmee is een vroegere regeringsbeslissing in positieve zin aangepast, als gevolg van het protest vanwege de natuurverenigingen. De Wielewaal was er van in het begin bij om zich in te zetten voor de bescherming van de Wintertaling. Gelukkig kregen we uiteindelijk ook de steun van de wetenschappers van het Instituut voor Natuurbehoud. In een nieuw rapport werd aangetoond dat de jacht op Wintertaling in alle opzichten onverantwoord is. De toename van het aantal overwinterende vogels, mogelijk door de verbeterde waterkwaliteit in de Zeeschelde, heeft geen gevolgen voor de landbouw. Wintertalingen eten namelijk alleen zaden van water- en moerasplanten, aangevuld met een rantsoen van kleine ongewervelden.

Ondanks positieve punten, blijft er ook kritiek op het jachtbesluit. Zo betreuren we onder meer dat de jacht op Smienten wel nog blijft bestaan.

Samenwerking met Wildbeheerseenheden onder strikte voorwaarden

Op 26 juni ging een druk bijgewoonde vergadering door van de werkgroep Natuurbehoud over het thema jacht. Aanleiding was het besluit dat de erkenning van wildbeheerseenheden (WBE's) regelt.

In het verleden is op verschillende plaatsen feitelijk samengewerkt met jagers in het kader van een wildbeheerseenheid. De ervaringen zijn zeker niet over de hele lijn positief. Er is misschien wel een positieve evolutie merkbaar, maar er zijn vooral nog grote verschillen tussen en binnen WBE's. Belangrijk is dat in de toekomst een eventuele samenwerking enkel nu overwogen zal worden als de natuur er beter van wordt. De erkenning en subsidiëring van WBE's hangt voor een deel af van de participatie van natuurverenigingen. Vanaf nu zullen we dan ook onze eisen kunnen stellen. Er wordt een voorstel uitgewerkt voor een protocol. De werkgroep Natuurbehoud heeft nog eens duidelijk gesteld dat samenwerking niet betekent dat we onze bezwaren tegen de jacht laten vallen.

Monsieur l'Ambassadeur

Nog een laatste berichtje over de jacht. Onder druk van de jagerslobby heeft de Franse "Assemblée Nationale" op 18 juni een nieuwe wet aangenomen waardoor de jacht op 51 (!) soorten waterwild en trekvogels wordt verlengd van 14 juli tot 28 februari. De Wielewaal heeft prompt een protestbrief gestuurd naar de Franse ambassade. De Europese vogelrichtlijn laat niet toe dat er gejaagd wordt tijdens de broedperiode en de voorjaarstrek. Bovendien heeft het niet veel zin om in het ene Europese land de vogels op hun doortrek te beschermen om ze in het volgende land te kunnen neerknallen. Trekvogels zijn niet het bezit van een of ander land.

Jos Gysels, beleidsmedewerker

NIEUWS VAN ONZE VOGELWERKGROEP

De lokroep van het zuiden, trekvogels tellen in Vlaanderen

De vogeltrek is en blijft een boeiend fenomeen. Elk najaar staan er her en der verspreid in Vlaanderen wel enkele vogelkijkers op vaste plaatsen de overtrekkende vogels te tellen. Dit kan al gauw tot een (gezonde) verslaving uitgroeien. Eens je de telmicrobe goed te pakken hebt, laat het je niet meer los. Elk najaar levert weer andere verrassingen op, ja zelfs elke

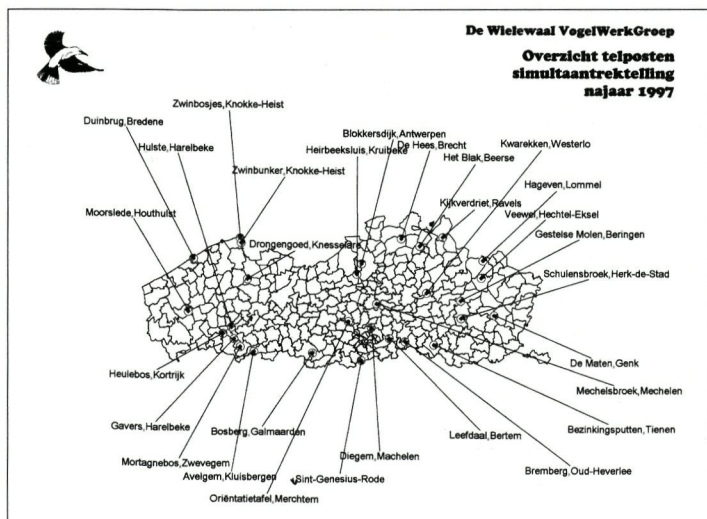

Rode wouw

Foto: M. Vos

teldag is anders. Die tellingen mogen voor een groepje tellers dan wel boeiende gegevens opleveren, toch blijven er nog heel wat vragen. Is dit iets wat zich in heel Vlaanderen afspeelt en is dat overal even opvallend? Een telefoontje met een teller van een andere telpost kan u al een stuk op weg helpen. Ook de Vogellijn is een draaischijf voor interessante informatie over vogeltrek, waarbij niet alleen echt zeldzame vogels maar evenzeer opmerkelijke aantallen van gewonere soorten aan bod komen. De rubriek 'Recente waarnemingen' in Oriolus biedt eveneens ruimte aan dit fenomeen.

Toch bleef elke trektelpost nog te veel een eilandje en was er al lang behoefte aan meer gecoördineerde tellingen. Onder impuls van Yann Ferryng hebben we vorig najaar voor de eerste maal een grootschalige simultaantelling georganiseerd in Vlaanderen. Ons opzet was om zoveel mogelijk mensen te mobiliseren om op 18 en 19 oktober 1997 een trektelpost te bemannen en op een eenvormige manier gegevens te verzamelen. Nieuw was ook de centrale dispatching in het Wielewaalsecretariaat. Van elke telpost en elke soort werden dagtotalen gemaakt. Van enkele soorten werden alle details ingevoerd wat een uitgebreidere bespreking mogelijk maakt. Een overzicht en bespreking van het materiaal dat dit telweekend heeft opgeleverd zal verschijnen in een artikel in het najaarsnummer van Oriolus.

Het initiatief mag met recht en rede een succes genoemd worden. In totaal werden meer dan 290 000 vogels geteld op deze twee dagen. De roofvogels deden het meer dan behoorlijk. Zo kregen we meer dan 30 meldingen binnen van Rode Wouw. De Buizerd scheerde hoge toppen met een totaal van 1310 ex., waarvan 409 over ons 'mini-Falsterbo', het Kijkverdriet te Ravels (A.)!

Niet minder dan 30 telposten hebben gehoor gegeven aan onze oproep. Enkele telposten hebben nog niet echt gebruik gemaakt van de voorgestelde wijze van noteren met bijhorende formulieren, maar hebben toch hun gegevens ter beschikking gesteld. Hopelijk kunnen ook zij dit jaar volledig meedoen zodat we hun gegevens helemaal mee kunnen verwerken.

Wat in 1998?

We mogen het zeker niet bij deze ene inspanning laten. Ook voor 1998 zijn er na onderling overleg in de evaluatievergadering met de tellers 2 dagen afgesproken voor de simultaantellingen. Ditmaal geen twee opeenvolgende dagen maar wel 2 zondagen, waarbij we ook rekening hebben gehouden met de watervogeltellingen.

Noteer deze dagen dus alvast in uw agenda: Trektelling op zondag 11 en zondag 25 oktober 1998.

Toch hopen we nog een aantal nieuwe telposten te mobiliseren. Elke nieuwe telpost is welkom, maar als we de spreiding over Vlaanderen bekijken zijn er een aantal 'blinde vlekken'. We denken hierbij o.a. aan de IJzervlakte en omgeving, de ruime omgeving van Gent en een brede gordel tussen Gent en Brussel, de Voorkampen, het uiterste zuiden van Limburg en de Maasvallei. We hopen vooral in die regio's ons netwerk nog te kunnen verfijnen. Voor alle inlichtingen over dit trektelgebeuren kan u altijd contact opnemen met ons. Wij willen het project altijd nader toelichten en bezorgen u de nodige formulieren.

De verantwoordelijken van de telposten die vorig jaar meegeteld hebben en van de nieuwe telposten die zich al opgegeven hebben, zullen automatisch alle informatie ontvangen van ons.

Verder kunnen we u indien u dat wenst ook programmatuur bezorgen die u kan gebruiken om de gegevens zelf in te voeren (voorlopig enkel onder Acces 97). Moesten er vrijwilligers zijn die ons willen helpen bij het verwerken van die massa gegevens, zullen we die ook met open armen ontvangen.

Namens de Vogelwerkgroep van de Wielewaal
Koen Leysen

Verantwoordelijke trektellingen
Wielewaalsecretariaat (014/ 47 29 50)

BELANGRIJKE UITSPRAAK VAN DE RAAD VAN STATE VOOR HET NATUURBEHOUD!

Na 12 jaar geeft de Raad van State De Wielewaal gelijk: het graven van afwateringssloten in het natuurreservaat De Kreen van Saleghem kan niet! Het hoogste rechtscollege heeft in een arrest van 27 mei 1998 de destijds afgeleverde bouwvergunning voor deze werken aan het Ruilverkavelingscomité Meerdonk vernietigd. Afdeling Land van Waas-Noord had via een beslissing van de raad van beheer hierom verzocht op 23 juni 1987. ABLLO (Actiecomité Bescherming Leefmilieu Linker-Oever) steunde de actie voluit. Eerder al had De Wielewaal de graafwerken door een beslissing van de rechtbank in Dendermonde in kortgeding laten stilleggen. Onze vereniging voerde toen aan dat de graafwerken het reservaatgebied te sterk zouden ontwateren. Bovendien lieten de sloten e dat het valleigebied, de bufferzone van de kreekplassen nog intensiever werd bewerkt.

Eer de werken waren stopgezet, waren de drainagesloten echter zogoed als afgewerkt. In de bouwvergunning waren ook bijkomende stuwen begrepen om het waterpeil omhoog te brengen. Ze werden echter niet meer uitgevoerd.

De recente uitspraak van de Raad van State is zeer belangrijk niet alleen voor de Ruilverkaveling Meerdonk, maar voor alle ruilverkavelingen en gelijkaardige werken in de toekomst. De uitspraak is gebaseerd op de gewestplanbepalingen die stellen dat in natuurreservaten enkel de handelingen en werken toegestaan zijn welke nodig zijn voor de actieve of passieve bescherming van het gebied. Voor de natuurverenigingen is dit arrest een overwinning.

De Wielewaal voert samen met JNM reeds meer dan 25 jaar natuurbeheerswerken uit in het krekengebied van Meerdonk. Vaak zijn deze een strijd tegen een gevolg van verdroging en intensivering van de landbouw in ecologisch waardevolle gebieden langsheen de kreek. De ruilverkavelingswerken hebben deze processen versneld, waardoor fauna en flora zware verliezen hebben geleden.

De Rechtbank te Dendermonde kan nu een uitspraak ten gronde doen en de ingrepen in het natuurgebied ongedaan laten maken. De Wielewaal kan eventueel schadevergoeding eisen van het Ruilverkavelingscomité of het Vlaamse Gewest of bijkomende maatregelen vragen om de nadelige gevolgen te keren.

WA Land van Waas-Noord

RENOVATIE VAN HET WIELEWAALHUIS

Het secretariaat van De Wielewaal te Turnhout is deze lente het toneel geweest van drukke bouwactiviteiten. Aannemers reden af en aan om de eerste fase van de renovatiewerken te realiseren. De vroegere zolderkamers werden omgevormd tot volwaardige kantoorruimten.

Het secretariaat van DW is gehuisvest in een statige herenwoning op het nummer 11 van de Graatakker te Turnhout. De woning werd in 1911 opgetrokken door arrondissementscommissaris Dierckx de Casterlé. Het gebouw is 16 meter breed. Verspreid over gelijkvloers en twee verdiepingen telt men 21 kamers. Over de omvang van het gebouw kan men zich ook een beeld vormen als men weet dat de bouwheer indertijd in zijn woning ook een volledige conciërgewoning voorzag. Achter het huis bevindt zich een grote tuin.

E.H. Frans Segers, de eerste voorzitter van DW, kocht het gebouw aan in 1961. De aankoop werd goeddeels bekostigd door Frans Segers zelf. Het ministerie van Nationale Opvoeding, de stad Turnhout en de provincie Antwerpen hielpen om de volledige aankoopssom bijeen te brengen.

Het "Wielewaalhuis" werd op 7 oktober 1962 officieel ingehuldigd in aanwezigheid van de Antwerpse bisschop en 171 aanwezigen. Een half jaar later werd op 20 april 1963 het "Kempen Vogelmuseum" geopend ter gelegenheid van het 21ste Wielewaalcongres. De vereniging bestond 30 jaar, telde 2100 leden en 21 plaatselijke verenigingen. Het intussen vernieuwde ornithologische museum bevindt zich nog steeds op de volledige eerste verdieping van het Wielewaalhuis.

In 1998 viert DW zijn 65 verjaardag, tellen we 10.000 leden en 60 afdelingen. Het Wielewaalhuis staat met zijn 77 jaar nog kloek overeind doch is erg aangetast door de tand des tijds. Het dak lekt, de afvoerpijpen zijn versleten, de bezetting komt op sommige plaatsen los van de muur, het hout van de ramen

en voordeur is versleten, de buizen van de centrale verwarming roesten door, de electriciteitsdraden zijn versleten en maken kortsluiting. Kortom, er moet door DW zeer veel geld geïnvesteerd worden om zijn secretariaat en museum klaar te stomen voor de volgende eeuw.

Een eerste fase van de werkzaamheden is reeds achter de rug. Het dak werd hersteld en geïsoleerd en de zolderkamers werden omgebouwd tot aangename kantoorruimten.

In een tweede fase wordt de museumverdieping gemoderniseerd en wordt op het gelijkvloers een bibliotheek en een educatief lokaal voorzien. De Wielewaal wil zijn museumwerking dynamischer maken. Dat betekent dat thema-tentoonstellingen zullen georganiseerd worden die worden afgewisseld met het tentoonstellen van de vaste collectie opgezette vogels. Momenteel is een tentoonstelling in voorbereiding die voor een ruim publiek de band wil duidelijk maken tussen natuurbehoud, ruimtelijke ordening en het decreet op het natuurbehoud.

In heel het gebouw worden electriciteit en verwarming vernieuwd, de ramen vervangen, een sanitaire groep geïnstalleerd voor museumbezoekers, ruimten verbouwd enz.

Dit alles kost enorm veel geld. De vernieuwing van het museum, educatief lokaal en bibliotheek worden mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van de Europese Unie in het kader van het Grenslandschap Taxandria.

Ook de stad Turnhout doet een ruime duit in het zakje om de vernieuwing van het museum en de renovatie mogelijk te maken. Maar ook De Wielewaal investeert heel wat geld in de vernieuwing van zijn infrastructuur. U kan de vereniging een steuntje geven door een gift op rekeningnummer 096-2218078-97 met vermelding "Fonds 40".

Luc Meul

Met dank aan Karl Van Rompaey voor de historische gegevens

Nieuwe telefoonnummers

Gelieve nota te nemen van onze nieuwe telefoonnummers:

algemeen nummer:	014/47 29 50
Joris Braquené, directeur	014/47 29 52
Jos Gysels, beleidswerking	014/47 29 53
Koen Grolus, reservatenwerking	014/47 29 54
NME De Wielewaal	014/47 29 55
Peter Sterkens, boekhandel	014/47 29 56

U kan ons reeds bereiken op bovenstaande nummers.

Het faxnummer 014/43 96 51 blijft voorlopig behouden.

Ons e-mail adres is wielewaal@planetinternet.be

Leden die bereid zijn De Wielewaal een renteloze lening toe te staan om bovenstaande renovatie uit te voeren, nemen contact op met de voorzitter (014/45.35.42).

We zoeken 50 personen die ons 100.000 F willen lenen.

Voor u gesprokkeld

SAMENSTELLING: WALTER BELIS

Bronnen: *De Giervalk*, 85 '95, *Journal für Ornithologie*, 138 (1) '97, *Journal für Ornithologie*, 138 (4) '98, *Nos Oiseaux*, 44 (4) '97, *Die Vogelwarte*, 39 (2) '97, *Le Héron*, 30 (2) '98, *Aves Contact*, 33 (4) '97, *Mens en Vogel*, 35 (3) '97, *Mens en Vogel*, 36 (1) '98, *Wings*, 8, '97, *Ornis Svecica*, 7 (2) '97, *Ornis Svecica*, 7 (3-4) '97, *Der Falke*, 45 (1) '98, *Der Falke*, 45 (2) '98, *Dutch Birding*, 19, (4) '97, *Dutch Birding*, 19 (6) '97, *Limburgse Vogels*, 8 (2) '97, *Limburgse Vogels*, 8 (3) '97, *La Garcilla*, 99 '97, *De Takkeling*, 5 (2) '97, *Argus*, 22 (3) '97, *Ardeola*, 44 (1) '97, *Ardeola*, 44 (2) '97, *Charadrius*, 33 (1) '97, *Charadrius*, 33 (2) '97, *Charadrius*, 33 (4) '97, *Limosa*, 70 (4) '97, *Avocetta*, 19 (2) '95 (Internet), *Avocetta*, 20 (1) '96 (Internet), *Falco*, 11, februari '97 (Internet), *L'Ecologiste*, 21 '97 (Internet), *The Auk*, 115 (3) '98 (Internet), *De Takkeling*, 6 (1) '98, *Scottish Bird News*, 49 '98, *De Grutto*, 23 (1) '98, *Nos Oiseaux*, 45 (1) '98, *Milvus*, 25 '97, *Milvus*, 26 '98, *Scottish Birds*, 19 (1) '97, *Ornithologische Jahreshefte für Baden-Württemberg*, 13 (1) '97, *ZOO Antwerpen*, 63 (3) '98, *Bird Study*, 44 (1) '97, *Bird Census News*, 10 (1) '97, *De Grutter*, 22 (1) '98, *Geo*, 3 '97 (Internet), *Viroinvol*, 3-4 '96.

- Sedert 1975 is het Europese bestand van Veldleeuwerik (nominatform *Alauda arvensis arvensis*) toegenomen. Resultaten van de Europese ringcentrales bevestigen de grenzen van het broedgebied. Verandering van trekroute en overwinteringskwartier komt weinig voor. Veldleeuweriken trekken over grote afstanden (een maximum van 3613 km werd geïmagineerd door een nestjong uit Fins Lapland dat in Spanje werd aangetroffen). Tijdens de trek worden verrassend hoge snelheden gehaald. (*De Giervalk*, 85 '95)

- Bij de Kauw is de mortaliteit het hoogst gedurende het eerste levensjaar (45,8%). Bijna de helft van de eerstejaars zijn trekvogels (meer dan 100 km), nadien valt dit terug tot 5%. De overwinteringsgebieden situeren zich voornamelijk in het noordwesten van Frankrijk. Ook bij de Roek trekt de helft van de eerstejaars naar het noordwesten van Frankrijk.

Bij de Zwarte kraai ligt de mortaliteit van eerstejaars op 42%. Deze ondersoort is vooral sedentair (6% trekvogels). Van de geringde vogels wordt 91% hervangen op minder dan 25 km van de plaats waar ze geringd werden.

Het aantal Bonte kraaien is het laatste decennium erg gedaald. Van de Raaf, tussen 1973 en 1980 terug uitgezet in ons land, zijn slechts vijf hervangsten bekend. (*De Giervalk*, 85 '95)

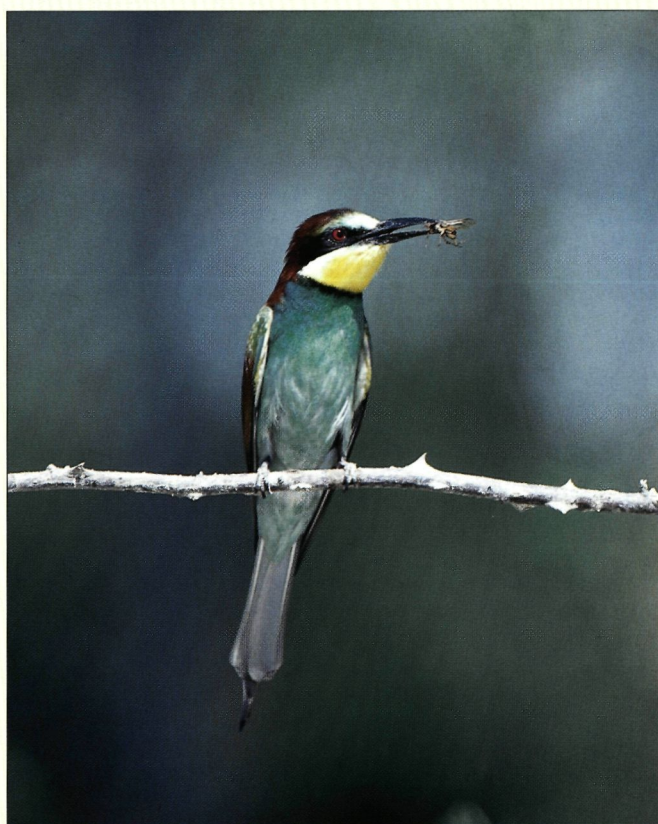
- Vrouwtjes Korhoen, die hun broedsel door predatie ver-

loren, vertonen een langere broedselspreiding dan succesvolle wijfjes. Deze tactiek vermijdt nestroof omdat predatoren gemakkelijk terugkeren naar plaatsen waar hun jacht beloond werd. (*Journal für Ornithologie*, 138 (1) '97)

- Mannelijke Fluiters, die reeds gekoppeld zijn, besteden heel wat tijd in het lokken van een tweede wijfje, ofwel aan de rand van hun territorium of in een tweede territorium. Ongeveer 20% doet dit succesvol terwijl de rest monogaam blijft. Bij het uitkomen van de eieren staan beide seksen van een monogaam paar borg voor de voeding. De hoeveelheid aangebracht voedsel is hetzelfde voor beide geslachten maar de aanbrengfrequentie ligt bij mannetjes hoger. Mannetjes hebben er geen baat bij het nest te verlaten wanneer de eieren uitkomen omdat de kans een tweede wijfje te versieren dan zeer klein is. (*Journal für Ornithologie*, 138 (1) '97)

- Tijdens het broedseizoen werden in het zuiden van Beieren Grauwe klauwieren gecontroleerd, bij 33% ontbraken staartpennen. Deze pennen worden pas laat vervangen. Vermoed wordt dat deze staartpennen vrij los zitten zodat de vogels, die in dichte vegetatie jagen, het blijven haken vermijden. (*Journal für Ornithologie*, 138 (4) '97)

- De eieren van parasiterende Koekoeken vertonen een dikkere schaal dan strikt nodig is. Dit is waarschijnlijk een ingebouwd mechanisme om te voorkomen dat de

Bijeneter

Foto: G. Mornie

gastheer de eieren uit het nest zou verwijderen. (*Journal für Ornithologie*, 138 (4) '97)

- Sinds 1989 nestelt de Bijeneter in de vallei van de Allier (F) en de middenloop van de Loire. De bevolking liep snel op tot 239 nestelende paren in 1996: 38 in de vallei van de Allier, 132 in de vallei van de Loire en 69 in de vallei van de Besbre (een zijrivier van de Loire). (*Nos Oiseaux*, 44 (4) '97 en *Der Falke*, 45 (2) '98)
- Op 9 mei 1996 werd bij het

dorpje Sézégne (Zwitserland) een Citroenkwikstaart opgemerkt. Deze waarneming, de eerste voor het kanton Genève en de vierde voor Zwitserland, werd gehomologeerd. (*Nos Oiseaux*, 44 (4) '97)

- De Koereiger, die in de Camargue pas sinds 1969 nestelt (2 koppels), had zich in 1993 over heel Frankrijk uitgebreid tot ca. 1800 nestelende paren en + 650 overwinteraars. In 1992 werden 10 departementen door deze soort veroverd waaronder

- het departement Loire. Sinds 1994 nestelen hier, midden van een gemengde reigerkolonie, 8 paren en in 1996 was dit aantal verdubbeld. (Nos Oiseaux, 44 (1) '97)
- De terugvangst aan de zuidoostkust van Australië op 24 januari 1997 van een Visdief, die op 30 juni 1996 in midden Finland, 26 000 km verderop, geringd werd, was de aanleiding om het geval van een aan de Oostzee geringde en in Brazilië teruggevonden Visdief terug te onderzoeken. (Die Vogelwarte, 39 (2) '97)
 - In juli-augustus 1995 heeft zich in de klaarpan van de suikerfabrieken van Boiry-Ste-Rictrude (Noord-Frankrijk) een epidemie van botulisme van het type C ontwikkeld. Vooral Wintertaling werd zwaar getroffen maar ook Meerkooet en Kookmeeuw vertoonden een hoge graad van vergiftiging. Wilde eend en Oeverloper kwamen er goed van af. Geen enkel kadaver van Slobeend, Kleine plevier of Witgat werd aangetroffen. (Le Héron, 30 (2) '98)
 - Eind mei 1997 werd het nest van een Goudplevier aangetroffen in de Hoge Venen. De vogel werd herhaaldelijk waargenomen en op 19 juni lagen de lege eischelpen in het nest. Een geslaagd broedgeval. (Aves Contact, 33 (4) '97 en Mens en Vogel, 35 (3) '97)
 - Het jachtontwerp, opge maakt door Vogelbescherming Vlaanderen, zorgde voor heel wat opschudding bij Natuurreservaten vzw (cfr. Wielewaal: 66). Daar de vereniging geen globaal standpunt wilde innemen heeft Vogelbescherming de plaatselijke afdelingen van Natuurreservaten aangeschreven. Zeventien hebben hun steun toegezegd tot grote ontstentenis van hun voorzitter. (Mens en Vogel, 35 (3) '97)
 - De Belgische firma ACC uit Zingem heeft een milieuvriendelijke allesreiniger op de markt gebracht die uitstekend kan worden ingezet om met olie besmeurde vogels te wassen. Het product, Euroclean, is gemaakt op basis van suikertensieden en citrusextracten. (Mens en Vogel, 35 (3) '97)
 - De Europese Commissie heeft op 30 juli 1997 beslist de Aalscholver (*Phalacrocorax carbo sinensis*) op bijlage I van de Richtlijn 79/409/EEG te schrappen. In de praktijk betekent dit dat de soort op Europees niveau beschermd blijft maar dat de lidstaten - gezien de goede situatie van de stand van deze ondersoort - niet verplicht zijn speciale beschermingsmaatregelen te treffen. (Mens en Vogel, 36 (1) '98)
 - Tijdens een telling in mei 1997 werd in de "Shannon Calows" (Ierland) een alarmerende daling van de Kievitpopulatie vastgesteld. Ook andere steltlopers (Tureluur, Wulp en snippen) gingen er op achteruit. Het aantal Kieviten, verspreid over 3500 ha grasland, viel terug van 342 paren in 1987 tot maximaal 90 en mogelijk 70 paren. De populatie Tureluur daalde van 383 naar 223 à 249 paren, Wulp van 48 naar 35. Er is geen voor de handliggende verklaring. (Wings, 8, '97)
 - Toen de Oehoe in 1950 een beschermde vogel werd in Zweden, was de soort bijna geheel uitgestorven. Deze soort werd bestudeerd over de periode 1952-1996 met volgende resultaten: een gemiddeld broedsel bestond uit 1,47 jongen maar het gemiddeld broedsucces bedroeg 0,68 over het ganse territorium (de kust van de Baltische Zee in het zuidwesten van Zweden); 43,7% van de paren broedden met succes, 24,7% faalden; 31,6% van de paren bleven in het territorium zonder te broeden; de reproductie was net voldoende om de soort te handhaven, daarom werden 2759 Oehoe's over gans Zweden uitgezet. (Ornis Svecica, 7 (2) '97)
 - In januari 1995 werd in Zweden een onderzoek naar de Wilde zwaan gehouden. Naast een stijging van de populatie werden andere vaststellingen gedaan: 60% van de Wilde zwanen werden op de velden aangetroffen en voedden zich met afval van suikerbieten. Dit verschijnsel startte in 1970. (Ornis Svecica, 7 (3-4) '97)
 - De Gediz-delta bij het Turkse Izmir wordt bedreigd door de aanleg van een handelshaven. Kroeskoppelijk aan, Sporenkievit, Casarca, Roodpootvalk, Griel, Zwartkopmeeuw, Dwergstern, meer dan 100 paren Reuzenster en + 2100 broedparen Visdief komen in dit Ramsargebied in het gedrang. (Der Falke, 45 (1) '98)
 - In Beieren en Baden-Württemberg worden de laatste jaren Sakervalken gesignaleerd. In 1997 kende men in het Duitse Elbstandsteingebirge (Saksen) een eerste broedgeval: 4 eieren leverden 4 jongen op. Na tien dagen verdween er eentje, de drie andere werden geringd. Toch viel er nog 1 ten prooi aan een Oehoe. (Der Falke, 45 (2) '98)
 - De wereldpopulatie van Kraagtrap wordt tussen 49 000 en 62 000 exemplaren geschat, waarvan 10 000 in Noord-Afrika. Deze gegevens komen uit 31 west-Aziatische staten en waren erg verscheiden en moeilijk verwerkbaar. Het zijn dus ruwe schattingen. De Canarische ondersoort fuerteventurae wordt geraamd op 700 à 750 exemplaren. De soort blijft bedreigd. (Der Falke, 45 (2) '98)
 - Op 25 oktober 1996 werd op de Maasvlakte (Zuid-Holland) een Mongoolse pieper waargenomen en in de periode 21 oktober - 8 november namen dezelfde ornithologen hier een Izelbaptuit waar. Grote geelpootruiters werden gesignaleerd bij Grijskerk (15 januari 1995) en in Braakman (20 april en 17-18 juli 1995). Op de Hoge Veluwe werd in juli 1995 herhaaldelijk een Dwergarend opgemerkt. (Dutch Birding, 19 (4) '97)
 - De Orpheusspotvogel verovert sinds 1990 het Nederlandse Zuid-Limburg. Dit lag in de lijn der verwachtingen omdat het areaal in België recent is opgeschoven tot in de buurt van Luik. Niets staat de opmars in de weg: er is geen concurrentie en habitat is ruim aanwezig. (Limburgse Vogels, 8 (2) '97)
 - In Nederlands Limburg werd in mei 1996 een Breedbekstrandloper en een Terekrutter waargenomen. Recenter werd op 30 april 1997 een Kortteenleeuwrik bij Grevenbicht opgemerkt. Het zou de eerste Limburgse en tevens voor Nederland de eerste "binnenlandwaarne-ming" zijn. (Limburgse Vogels, 8 (2) '97)
 - Sinds 1992 werden in Limburg 21 waarnemingen van Raaf gedaan. Het is nu wachten op het eerste broedgeval. (Limburgse Vogels, 8 (3) '97)
 - Op 12 mei 1997 werd te Kessenich een Citroenkwikstaart waargenomen en op 8 juni te Grevenbicht een Vorkstaartplevier. (Limburgse Vogels, 8 (3) '97)
 - Op het eiland Mallorca werd een Brit aangehouden die 16 eieren van de Eleonora's valk had ontvreemd. (La Garcilla, 99 '97)
 - Op 27 december 1996 werd in Midden-Groningen een vrouwtje Grauwe kiekendief waargenomen. Normaal overwintert deze soort in Afrika. (De Takkeling, 5 (2) '97)
 - In 1996 werden in Zuid-Twente en Hamaland 22 territoria van Havik geteld. Zeventien paren begonnen met broeden, waarvan er 9 succesvol waren. Tegenover 1994 en 1995 betekent dit een achteruitgang. Er vlogen 22 jongen uit, gemiddeld 2,4 succesvol per paar. De reproductiecapaciteit bedroeg 1 jong per territorium. (De Takkeling, 5 (2) '97)
 - Het aantal broedparen van Lepelaar is in Nederland gestegen van 200 in 1976 via 450 in 1990 tot 840 in 1996, terwijl het aantal kolonies niet of weinig toenam. Wel waren er enkele verplaatsingen. (Argus, 22 (3) '97)
 - Bij het Spaanse Orense werd een studie gehouden naar Oeverzwaluw. De vogels kwamen begin maart aan en eind maart waren de kolonies (minder dan 40 paren) voltallig. De broed liep van eind april tot half juni en de meeste broedholtes - in hoofdzaak in kunstwallen en naar het noorden gericht - bevonden zich op 25 tot 125 cm van de bovenrand en op 2 tot 8 meter van de bodem. Boven de 400 meter hoogte werden minder nesten aangetroffen ook al waren er uitzonderingen tot 1305 meter. De totale broedpopulatie werd op 775 à 845 paren geschat. (Ardeola, 44 (1) '97)
 - Het aantal overwinterende Blauwe reigers in het Spaanse Navarra steeg in de periode 1991-1996 van 19 naar

Audouins meeuw

Foto: B. Odeur

21 slaapplekken en van 398 naar 693 vogels. In de periode september-oktober en maart-april bestond de populatie hoofdzakelijk uit jonge vogels. In de wintermaanden haalden volwassen vogels de overhand. (*Ardeola*, 44 (1) '97)

- Audouins meeuwen worden sinds 1992 regelmatig buiten het broedseizoen opgemerkt op de Islas Columbretes (net voor de Valenciaanse kust). Zij verblijven hier ook tijdens de late herfst en de winterperiode (november-februari), met maxima tot 2600 exemplaren. Ringonderzoek heeft uitgewezen dat de meeste vogels (91,7%) ouder zijn dan 3 jaar en 67,9% is geboren in de Ebrodelta, 31,4% op de eilanden. (*Ardeola*, 44 (2) '97)
- Van 1989 tot 1996 werd in Noordrijn-Westfalen de broedbiologie van de Staartmees onderzocht. De gemiddelde begindatum voor de nestbouw was 1 maart. Men trof 162 nesten aan in 28 verschillende boomsoorten (15% Spar) of struiken, 70% van de nesten bevond zich op minder dan 5 meter hoogte. De tijd besteed aan de nestbouw bedroeg gemiddeld 23 dagen. Er werden geen tweede legfels vastgesteld. (*Charadrius*, 33 (1) '97)
- Op de broedvogellijsten van Noordrijn-Westfalen stonden in oktober 1996 194

soorten vermeld, 10 meer dan in 1986. Het aantal bedreigde vogels steeg van 98 (1986) naar 103: Sprinkhaanzanger, Grijskopspreekt, Kievit, Tortelduif en Boerenzwaluw werden aan de lijst toegevoegd. Duinpieper, Oeverloper, Kemphaan, Snor, Velduil, Hop en Wouwaap zijn sinds 1986 uitgestorven. Grasmus, Holenduif, Roek, Kerkuil, Sperwer, Houtspreeuw en Waterspreeuw zijn niet meer bedreigd. Bijeneter, Roodmus, Orpheusspotvogel, Bepijster en Dwerguil zijn nieuwe broedvogels. (*Charadrius*, 33 (2) '97)

- Van 10 tot 13 juni 1995 werd in het Duitse Noordrijn-Westfalen een Orpheusspotvogel waargenomen. Dit was de tweede waarneming voor deze deelstaat, de eerste dateerde van 1984. (*Charadrius*, 33 (4) '97)
- De broedpopulatie van Roek daalde in Noordrijn-Westfalen van 3337 broedparen in 1956 tot 1251 in 1976. Nadien groeide ze weer aan tot 6473 in 1996. (*Charadrius*, 33 (4) '97)
- Van 4 januari tot en met 24 maart 1996 bevond zich een Zwartkeellijster in de bebouwde kom van Den Helder en van 20 juni tot en met 1 juli van hetzelfde jaar werd te Walem (NL) een Struikrietzanger waargenomen. (*Dutch Birding*, 19 (6) '97)
- Door de aanwezigheid van

de Vos in De Pot, een moerasbos in het Nieuwkoopse plassen gebied bij Noorden en tevens de grootste Purperreigerkolonie van NW-Europa, gaan de reigers steeds hoger nestelen. Een onderzoek wilde nagaan of de toename van de nesthoogte met 50% in 1993 het slechte broedresultaat beïnvloedde. De nesten waren niet windgevoeliger, er was geen aanwijzing voor predatie door Vossen en vergelijkingen met kolonies in Spanje en Frankrijk wezen uit dat het geringer aantal broedparen eerder moet worden gezocht in verliezen tijdens de trekperiode en in het overwinteringsgebied in West-Afrika. (*Limosa*, 70 (4) '97)

- In het Italiaanse Lombardië werden sporen van cadmium, kwik, lood en chroom aangetroffen in de eieren van Wilde eend, Bonte kraai, Waterhoen, Merel en Stadsduif. De aanwezigheid van deze metalen had een nadelig effect op de dikte van de eierschaal. De toxiciteit neemt toe bij ongunstige omstandigheden (koud weer, voedselschaarste...) (*Avocetta*, 19 (2) '95)
- De Blauwe reiger doet het behoorlijk in Ligurië. Sinds 1992 worden in de provincie Genua + 120 individuen geteld met een stijgend broedsucces (3,2 tot 3,5 pulli/nest). (*Avocetta*, 19 (2) '95)
- Tussen 1990 en 1994 werd

de menukaart van de Oehoe onderzocht op 10 broedplaatsen in het Parc National du Mercantour en onmiddellijke omgeving. Er werden 2704 prooien geïdentificeerd: 1776 zoogdieren (36 soorten), 540 vogels (56 soorten), 15 reptielen (4 soorten), 209 amfibieën (3 soorten), 108 vissen (2 soorten) en 56 ongewervelden (6 soorten). In vergelijking met studies in de Zwitserse en Oostenrijkse Alpen stonden hier veel knaagdieren en vogels op het lijstje. (*Avocetta*, 20 (1) '96)

- De Korhoen gaat er met, naar schatting (1987), 10 000 mannetjes op achteruit in het Parc National des Ecrins. De Steenarend doet het er daarentegen vrij goed. Er werden in maart 1996 zo'n 100 individuen geteld, waarvan 37 paren in het Parc nestelden. Sinds 1981 zijn 191 jongen uitgevlogen. (*Avocetta*, 20 (1) '96)
- Op 14 oktober 1997 werd het kadaver van een Zwarte ooivaar aangetroffen bij L'Albufereta (Balearen). Het dier was met lood doorzeefd. Deze vochtige streek is van groot belang voor doortrekkers als Flamingo, Zwarte ibis, Bruine kiekendief, Zwartkoprietzanger, Steltkluut en Zwarte ooievaar. Birdlife International gaat dit gebied opnemen in de lijst van Important Bird Areas. Misschien brengt dit soelaas. (*L'Ecologista*, 21 '97)
- Kleine plevier was in Slovenië een zeldzame broedvogel. Sinds 1992 worden elk jaar in de Skocjanbaai broedgevallen genoteerd. (*Falco*, 11, februari '97)
- Paarse strandlopers zijn monogaam en gaan bijna nooit vreemd. DNA-onderzoek wees uit dat slechts 1 op 82 nakomelingen verwekt was door een buitenechtelijk mannetje. (*The Auk*, 115 (3) '98)
- In westelijk Noord-Brabant werden 13 nesten van Boomvalk gecontroleerd in 1997. Er werden twee bijzonder late (eileg 4 en 9 juli) broedgevallen ontdekt. Waarschijnlijk gaat het niet om een nagesel maar ligt de oorzaak eerder bij een belabberde voedselsituatie. (*De Takkeling*, 6 (1) '98)
- In 1997 werden in Nederland 32 broedparen van Grauwe

kiekendief aangetroffen: 19 in NO-Groningen, 2 in Noord-Groningen, 7 in het Lauwersmeergebied en 4 in Flevoland. Elders in Nederland werden geen broedgevallen gesignaleerd. (De Takkeling, 6 (1) '98)

- In 1996 leverde de broedvogeltelling in Schotland volgende resultaten op: 45 soorten namen in aantal toe, o.a. Ekster, Fitis, Paap, Tapuit en Sijs. Zwaluwen en Vliegenvanger gingen achteruit. Het aantal Zanglijsters bleef stabiel. (Scottish Birds, 49 '98)
- Naast enkele andere vermeldenswaardige soorten en aantallen werden in de Bourgoyen-Osmeersen in het winterseizoen 1997/98 twee Steppemeeuwen of Pontische meeuwen, een Koereiger en een Veldrietzanger genoteerd. (De Grutto, 23 (1) '98)
- De Spaanse of Donkere klapekster gebruikt een grote verscheidenheid aan nestmateriaal. Bijzonder was wel een nest, aangetroffen ten zuidoosten van het Spaanse Trujillo, dat volledig uit wol bestond. (Nos Oiseaux, 45 (1) '98)
- In 1997 werden in Franstalig Zwitserland en de aangrenzende gebieden in Frankrijk meer dan 300 waarnemingen van Hop gedaan. Na een eclips van 20 à 30 jaar werden minstens 9 broedge-

vallen vastgesteld. (Nos Oiseaux, 45 (1) '98)

- Van 1988 tot 1992 werden tijdens de winterperiode in Zeeuws-Vlaanderen 645 braakballen van Blauwe kiekendief verzameld. Deze werden vergeleken met 170 braakballen van Bruine kiekendief die sinds 1991 werden geanalyseerd. In totaal werden 243 prooien van Bruine kiekendief en 861 prooien van Blauwe kiekendief gedetermineerd. Bruine kiekendief, die groter en minder wendbaar is dan Blauwe kiekendief, heeft een geringere prooivariatie. Hij haalt voordeel uit zijn krachtige bouw bij het jagen op eenden terwijl de Blauwe kiekendief eerder kleine vogels uitkiest. (Milvus, 25 '97)
- Sinds oktober 1997 kunt u op Internet (<http://www.ping.be/cr-birding/cr-birding.htm>) European colour-ring Birding raadplegen. Naast 362 projecten rond 137 verschillende vogelsoorten werd veel bijkomende informatie opgenomen. In de nabije toekomst wordt gestart met een page rond met satelliet-zender gemerkte vogels. (Milvus, 26 '98)
- Onderzoek van de maaginhoud van 3 soorten duikenden wees uit dat Kuifeend en Brilduiker hoofdzakelijk carnivoren zijn, terwijl Tafeleend herbivoor is. (Scottish Birds, 19 (1) '97)

- Het tijdschrift Ornithologische Jahreshefte für Baden-Württemberg besteedde een interessant themanummer aan een vergelijkend onderzoek naar het belang van oude boomholtes voor spechten, Boomklever en Boomkruiper. (Orn. Jh. Bad-Württ., 13 (1) '97)
- Ycarus, de op 5 mei 1997 in Planckendaal geboren Monniksgier, werd ter beschikking gesteld van het European Black Vulture Conservation Project en koos op 29 oktober van vorig jaar voor de vrijheid. (ZOO Antwerpen, 63 (3) '98)
- In 1994 en 1995 werd een nationale telling van Marmereend gehouden in Spanje. Er werd een verschuiving vastgesteld van de moerasen aan de Guadalquivir naar de streek rond Valencia. In 1994 werd 75 % van de populatie en 86 % van de broedgevallen rond Valencia geteld, in 1995 stegen deze cijfers tot 91 % van de vogels en 95 % van de broedsels. De droogte tijdens het broedseizoen aan de Guadalquivir is de oorzaak. (Bird Study, 44 (1) '97)
- De laatste Broedvogelatlas van SOVON kwam in 1987 uit. Er werd gestart met de redactie van een nieuwe uitgave. In 2002 moet de klus geklaard zijn. (Bird Census news, 10 (1) '97 en De Grutter, 22 (1) '98)

- Keizerpinguïns verlaten hun jongen na 9 maanden. Over het lot van de nog onvolwassen dieren waren nog heel wat vragen. Amerikaanse onderzoekers hebben eind december 1995 zes jongen met satellietzendentjes uitgerust. Op 6 maart 1996 waren zij reeds 2845 kilometer van hun vertrekpunt Cape Washington verwijderd. Men stelde vast dat de pinguïns eerst in noordelijke, nadien in oostelijke richting zwemmen aan een snelheid van 1,6 km per uur af. Al vlug bereiken zij ijsvrij water zodat uitrusten op een ijschots onmogelijk wordt. (Geo, 3, '97)
- Een Grauwe franjepoot draait zestigmaal per minuut om zijn eigen as. Zijn roeipoten gaan zes- tot achttienmaal per seconde over en weer waardoor hij kreeftjes en kleine diertjes tot op 50 centimeter van het wateroppervlak brengt. (Geo, 3, '97)
- In de jaren 60 betekenden de bossen van Viroinval (Fagne) een vaste waarde voor de Hazelhoen in Walloonië. Sindsdien is het aantal teruggelopen en komt de soort nog voor op ± 15 plaatsen. (Viroinval, 3-4 '96)
- In de Avesnois (F) - net over de grens - werd in de zomer van 1996 een Nonnetje. Niet zo'n uitzonderlijke waarneming: in de maand juni werden te Aulnois-sous-Laon en in de Hable d'Ault ook vrouwelijke Nonnetjes waargenomen (L'Oiseau Magazine, 44). We nemen de auteur ernstig ook al is de naam Alain Piette, Nonnetje wordt Harle piette vertaald in het Frans... (Viroinval, 3-4 '96)

Walter Belis

Gauwe franjepoot

Foto: A.C. Zwaga